

TAMPEREEN YLIOPISTO

Mikko Korhonen

”MITÄ MINUN ON TEHTÄVÄ?”

Mauri Ryömän suhde kommunistiseen puolueeseen 1944–1958

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

KORHONEN MIKKO: ”Mitä minun on tehtävä?” Mauri Ryömän suhde kommunistiseen puolueeseen 1944–1958

Pro gradu -tutkielma, 87 s.

Suomen historia

Tammikuu 2006

Tutkimus tarkastelee Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) jäsenen Mauri Ryömän puoluesuhdetta vuosina 1944–1958. Kommunistisen puolueen toiminta suomalaisessa yhteiskunnassa käsitteellään ideologian ja reaalipolitiikan jännitteiseksi suhteeksi. Ideologisesti puolue oli työväenluokan järjestäytynyt etujoukko, jonka teoria määritteli sille johtavan roolin sosialismiin pyrittäessä. Puolueen sisällä etujoukkoajattelu näkyi esimerkiksi jäsenistön valvonnassa ja kommunisteina olemiseen liitetyissä uskomuksissa. Reaalipolitiikka merkitsi toimintaa moniarvoisessa yhteiskunnassa, joka synnytti omia virikkeitään ja vaikutti etujoukkona toimimisen mahdollisuuksiin. SKP:n toimintaan vaikuttivat myös kommunistisen liikkeen johtokeskuksen Neuvostoliiton asettamat ehdot ja vaatimukset. Tällainen toimintaympäristö on tausta, kun tutkitaan Mauri Ryömän suhdetta kommunistiseen puolueeseen. Puoluesuhde määritellään Ryömän toiminnaksi, ajatteluksi ja henkilösuhteiden kokonaisuudeksi etujoukkopuolueessa. Ryömän puoluesuhde kertoo yksilön ja kollektiivin suhteesta ja sen ongelmallisuudesta.

Mauri Ryömä (1911–1958) aloitti poliittisen uransa Suomen Sosialidemokraattisessa Puolueessa (SDP) 1930-luvulla. Ryömän lähipiirissä oli SDP:n vasemmistoradikaaleja ja vasemmistolaista kulttuuriväkeä. Joukon tunnetumpia olivat muun muassa Ryömän vaimo, kirjailija Elvi Sinervo, toimittaja-kirjailija Jarno Pennanen sekä politiikan ja kulttuurin yhdistänyt Raoul Palmgren. Toisen maailmansodan jälkeen joukosta tuli SKP:n ja kansandemokraattisen liikkeen pieni sivistyneistöryhmä. 1950-luvulla ryhmä riitaantui SKP:n johdon kanssa ja ajautui eroon puolueesta. Yksilön ja kollektiivin ongelmaa rajataan ja tarkennetaan liittämällä teema osaksi sivistyneistön ja poliittisen liikkeen ongelmaa, jota Ryömä lähipiireineen ilmentää. Tutkimuksen yhtenä osana on tarkastella, miten Ryömä ymmärsi sivistyneistön paikan työväenpuolueessa.

Tutkimuksen teoriakehyksenä käytetään sosiologi Alvin W. Gouldnerin ajatuksia sivistyneistön ja etujoukkopuolueen suhteesta. Historiantutkija Kimmo Rentolan vasemmistolaisten sukupolvien jaottelu on yksi konteksti, johon Ryömää suhteuttamalla luodaan kuva hänen toiminnastaan 1930-luvulla ja ymmärretään paremmin myöhempää puoluesuhdetta. Vaikka Ryömä läheni toiminnassa ja ajattelussa kommunismia ja kiellettyä SKP:tä 1930-luvulla, hän siirtyi uusiin olosuhteisiin tultuaan SKP:n jäseneksi toisen maailmansodan jälkeen. Ryömä yleni sivistyneistöryhmästä korkeimmalle puolueen johdossa. Siellä hän kohtasi täysin eritaustaiset henkilöt ja erilaisen ajattelu- ja toimintatavan. Ryömä joutui koko ajan kehittyvän ristiriidan eteen. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten hän sen ratkaisi. Mitä Ryömän oli tehtävä?

Mauri Ryömä oli ristiriitoja herättänyt ja edelleen niitä herättävä henkilö. Ryömän perustama Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura leimasi hänet maanpetturiksi jatkosodan aikana. Vasemmistoseuran aktiiveja haukuttiin julkisuudessa perustajansa nimen mukaan ryömäläisiksi. Sodan jälkeen Ryömä henkilöi ääriradikaaleja, vallankumouksellisia pyrkimyksiä, joita esiintyi

yleisesti SKP:n kentällä. Ryömä leimautui vuoden 1948 vallankaappaushuhuissa niin kutsuttujen barrikadikommunistien keulahahmoksi. Ryömä oli toisaalta SKP:n huippujohdosta ainoa, joka ryhtyi kritisoimaan SKP:n toimintaa vuonna 1956, kun Stalinin henkilöpalvonnan kritiikki ja rikosten paljastaminen kuohuttivat kommunistista liikettä. SKP:n reformiliike käynnistyi vasta 1960-luvulla. Sen toimijat ovat arvostaneet myöhemmin Ryömän vuosien 1956–1958 pyrintöjä. Kritiikkivaihetta käsitellään tutkielmassa sekä puolue- että itsekritiikkinä, johon aikaisempi toiminta vaikutti. Siitä tarkastellaan, tuliko puoluesuhteeseen muutoksia.

Tutkielmassa otetaan etäisyyttä aatteellisiin määrittelyihin ja leimoihin. Ajatuksena on, että ne eivät selitä sellaisinaan yksilön toimintaa, sillä esimerkiksi kommunistisuuteen voidaan liittää erilaisia uskomuksia ja määritteitä. Puoluekannan toimintaa ja ajattelua motivoivaa vaikutusta ei kiistetä, mutta se suhteutetaan yksilöön. Leimojen ollessa myös aikalaiskäsitteitä ne on otettava tutkimuksen lähtökohdaksi ja lähemmin tarkasteltaviksi. Tutkimuksessa pohditaan hieman, mitä Ryömän väitetty stalinismi oli, vaikka se ei ole päätehtävä.

Tutkielma tarkastelee ensin Ryömän puoluesuhteeseen vaikuttaneita taustoja 1930-luvulla. Sen jälkeen kuljetaan kronologisesti ja osin temaattisesti läpi aika jatkosodan päättymisestä 1944 vuoteen 1958, jolloin Ryömä menehtyi tapaturmaisesti liikenneonnettomuudessa. Tutkimuksen tärkein tulos on hahmotella Ryömälle kaksoisrooli. Gouldnerin ajatuksiin pohjaten Ryömä esitetään sekä puoluehenkilönä että intellektuellina näiden roolien ominaisuuksineen. Ryömän oli tasapainoiltava roolien välillä. Puoluehenkilönä Ryömä yritti sosiaalista uudelleen lähipiiriään oikeiksi kommunisteiksi. Samalla hänellä säilyi sivistyneistöedustajan ominaisuuksia, mikä näkyi suhtautumisessa SKP:n johdon määrittelemiin toimintatapoihin, sääntöihin ja uskomuksiin. Kritiikkivaiheessa Ryömä katui toimintaansa ja luopui esimerkiksi ajatuksesta, että kaikkien olisi muututtava kommunistiksi poliitikoiksi. Tuolloin myös hänen muista johtajista eroavat ominaisuutensa tulivat yhä selvemmin esiin.

Ryömästä ei ole kirjoitettu elämäkertaa. Tässä tutkimuksessa kootaan yhteen ja arvioidaan hajanais-ta tietoa puoluesuhteen selvittämiseksi. Arkistolähteinä on käytetty Kansan Arkistossa Helsingissä säilytettävää aineistoa. SKP:n puolue-elinten pöytäkirjat muodostavat pohjan, ja sisäpiirin toimintaan tutustutaan Hertta ja O. W. Kuusisen kirjeenvaihdon avulla. Mauri Ryömän ja Elvi Sinervon henkilöarkistot avaavat puolueen ulkopuolista maailmaa.

Tutkielma alkaa yksilön ja kollektiivin ongelmasta ja päättyy huomioon eräänlaisesta yksilöllisestä kollektiivisuudesta. Tutkielma luo pohjaa jatkotutkimukselle puhettavan ja kielenkäytön merkityksestä suomalaisessa kommunismissa. Erityisen kiintoisaa se on laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, sen muutoksissa ja etujoukkopuolueen muutoksissa. Ryömän tapaus auttaa huomioimaan erilaiset kielenkäytön tavat julkisen ja sisäisen puheen välillä, mutta se osoittaa myös puolueen sisäisen puheen erot ja merkityksen.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYS	1
1.2. INTELLEKTUELLI JA LIIKE	4
1.3. AIKAISEMPI TUTKIMUS, LÄHTEET JA TUTKIMUKSEN RAKENNE	7
2. PUOLUESUHTEEN TAUSTA.....	10
2.1. SUKUPOLVIEN RISTIRIITA KOMMUNISMISSA	10
2.2. MINISTERIN POJASTA RADIKAALIN VASEMMISTON KÄRKEEN	12
2.3. PIMEÄT AJAT	17
2.4. NUORUUDEN KOKEMUSTEN SUMMA	22
3. MAURI RYÖMÄ JA PUOLUE.....	24
3.1. KAUHUKAKARANA PUNAORPOJEN KOULUUN	24
3.2. JOHDOSVAAN EI YTIMESSÄ	29
3.3. PUOLUESUHTEEN ESIMERKKITAPAUKSET	32
4. MAURI RYÖMÄ JA SIVISTYNEISTÖ	39
4.1. SIVISTYNEISTÖ ETUJOUKKOPUOLUEESSA JA SEN LIEPEILLÄ	39
4.2. RYÖMÄ SIVISTYNEISTÖN PAIKAN MÄÄRITTÄJÄNÄ	41
4.2.1. <i>Lyhyt vapauden aika 1944–1948</i>	42
4.2.2. <i>Dogmien ja sitaattien vangit</i>	44
4.3. TASAPAINOILUA KAKSOISROOLISSA: INTELLEKTUELLI JA PUOLUEHENKILÖ	48
5. PUOLUESUHTEEN MUUTOS 1956–1958	51
5.1. TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET SUOMESSA	51
5.2. SKP JA KOMMUNISTISEN LIIKKEEN MUUTOKSET	54
5.2.1. <i>Puoluekritiikki</i>	57
5.2.2. <i>Itsekritiikki</i>	61
5.3. VIIMEINEN TAISTO	64
6. MITÄ OLI TEHTÄVÄ?	76
LÄHTEET.....	81

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusongelma ja -kysymys

Vaikeudet on voitettava ja että ne voidaan voittaa, kun täydellä tarmolla toimitaan puoluejohdon harkitsemalla ja osoittamalla tavalla. Siis siitä kasvaa meikäläisille sellainen varmuus ja päättäväisyys, kun pitää olla sen nousevan luokan edustajilla, jonka on määrä ennen pitkää nousta maassa isännäksi.

*SKP:n perustajajäsen O. W. Kuusinen kirjeessään tyttärelleen.*¹

Se ei vielä ole tuomittavaa, että puolueen jäsenellä on omat yksityiset mielipiteet, jotka saattavat erota puoluejohdon kannanotosta. Mutta jos puolueen jäsen tietoisesti toimii siihen suuntaan, ettei välitä näitä kantoja selvittääkään, vaan pitää ilman muuta omaa käsitystään oikeana, niin asiaan on puututtava. Yksilöinä emme millään alalla ole kyllin valmiita. Asiat selvenevät parhaiten kollektiivisesti käsitellen.

*Hertta Kuusinen SKP:n johdossa.*²

Puolue on saanut kommunismissa voimakkaita merkityksiä. V. I. Leninin marxilaisessa ajattelussa korostui ammattivallankumouksellisten johtama etujoukkopuolue, jota tarvittiin synnyttämään vallankumouksellinen luokkatietoisuus työväenjoukoissa. Leninistisessä näkemyksessä ainoastaan tämä etujoukko eli kommunistinen puolue kykeni johtamaan työväenluokan kapitalismin kumoamiseen.³

Kuten tutkielman alun katkelmat osoittavat, vahvat puolueeseen liitetyt uskomukset olivat ominaisia myös Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) johtajille. Kansalaissodan jälkeen Neuvostovenäjälle paennut O. W. Kuusinen ohjeisti suomalaisia tovereita neuvostoliittolaisista lähtökohdista. Leninin bolševikkien huomassa puoluetta perustaneelle Kuusiselle ei ollut aatteellisesti epäselvää, minkä organisaation johdolla noustaisiin ”maassa isännäksi”. Puoluekeskeinen oli niin ikään SKP:n Suomen-johdon ajattelutapa toisen maailmansodan jälkeen. Hertta Kuusinen edusti Neuvostoliitossa koulutetusta ydinjohdosta harvinaista tyyppiä, jolla oli valmiuksia tehdä politiikkaa myös puoluekoneiston ulkopuolella, mutta hänelläkin puolueen sisäisen elämän perusteet piirtyvät selvästi. Johto korosti kollektiivisuuden ideaalia, jolle yksilön asema oli alisteinen. Kommentillaan Kuusinen osoitti yksilön paikkaa vasemmistointellektuelli Raoul Palmgrenille, jonka mielipiteet poikkesivat tuolloin puoluejohdon kannasta.⁴

---

¹ O. W. Kuusinen Hertta Kuusiselle 11.10.1946, HKA, Ab 3, KansA.

² SKP:n poliittisen jaoston ptk. 10.12.1948, SKP, KansA.

³ Leninin ja bolševikkien kommunismista esim. Heywood 1992, 116–120.

⁴ H. Kuusisesta ks. Rentola 1994, 467–468; Rentola 1997, 175 ja alaviitteen 76 tiedot.

Yksilöllisyys ei ole pelkästään kommunismin ongelma, sillä oletettavasti muutkin intressiryhmät edellyttävät jäseniltään peruseriaatteiden ja -linjan noudattamista. Kommunismissa korostetaan kuitenkin aatteellisesti puolueen yhtenäisyyttä ja pyritään hävittämään yksilölliset erot⁵. Puoluekuri ei sekään ole kommunismin erikoisuus, mutta Kuusisen sanoista Palmgrenille on luettavissa, miten suorasukaisesti SKP:ssä sovellettiin valvontaa.

Lenin hahmotteli etujoukkopuolueen luonnetta vuoden 1902 kirjasessaan *Mitä on tehtävä?* ”Mitä minun on tehtävä?” tiedusteli tämän tutkimuksen päähenkilö, lääketieteen lisensiaatti ja kansanedustaja Mauri Ryömä puoli vuosisataa myöhemmin O. W. Kuusiselta.⁶ Ryömä edusti tuolloin SKP:n johdossa uudistuspyrkimyksiä, joita J. V. Stalinin henkilökultin kritiikki ja rikosten paljastaminen aiheuttivat kommunistisessa liikkeessä. Vuonna 1958 tapaturmaisesti menehtynyt Ryömä on saanut pyrkimyksistään arvostusta puolueen 1960-luvun uudistajilta⁷. Omana aikanaan hän joutui näkemyksineen vaikeuksiin SKP:ssä ja turvautui sen tähden Kuusiseen.

Leninin puolueorian klassikkoa muunnellut kysymys kuvaa tutkielman teemaa, yksilön ja kollektiivin suhdetta ja sen ongelmallisuutta. Aiheeseen syvennyttään tarkastelemalla Mauri Ryömän suhdetta kommunistiseen puolueeseen 1944–1958. Tutkin sitä, miten Ryömä toimi ja ajatteli etujoukkoluonteisessa puolueessa ja millainen suhde hänellä oli puolueen johtoon. Käsitteet asioista, konkreettinen toiminta ja henkilöiden väliset suhteet määritellään tutkielmassa *puoluesuhteen* kokonaisuudeksi.

Tutkimus kertoo henkilöhistoriaa miehestä, jota historiantutkija Timo Vihavainen on nimittänyt Suomen puhdaspiirteisimmäksi stalinistiksi. Tutkija Kimmo Rentolan mukaan Ryömä ei ollut stalinisti organisaatioperiaateiltaan, vaikka Ryömä muuten oli ajoittain ”hyvinkin kiilusilmäinen stalinilainen”.⁸ Leimassa ei ole sinänsä mitään uutta, sillä jo Ryömän poliittiset vastustajat kuvasivat hänet SKP:n sisäpiirin kiivaaksi stalinistiksi.⁹ Aikalaisten näkemykset perustuvat Ryömän toimintaan ja siitä välittyneeseen kuvaan, ja niin kuin tutkielmassa nähdään, osin synkät arviot juontuivat SKP:n jäsenyyttä edeltävältä ajalta. Tutkimuksessa leima on kuitenkin ongelmallinen, jos siihen pysähdytään eikä tarkemmin mietitä leiman sisältöä ja sen historiallista ja poliittista rakentumista.

---

⁵ Ks. esim. Lenin 1975 [1902], 188.

⁶ Mauri Ryömä O. W. Kuusiselle 22.7.1957, kirjeen kopio, MRA, Ah 4, KansA. Leninin kirjasesta ks. Service 2001, 164–169.

⁷ Ks. esim. Hautala 1977, 216–217; Kauniskangas 1980, 47–48; Aalto 1988, 88–89.

⁸ Vihavainen 1998, 125; Rentola 1992, 87.

⁹ Ks. esim. SSd 24.8.1956, ’Mauri on tehnyt tehtävänsä’, II pääkirjoitus; Tarkkailija, ’Minne menet SKP’, SK 6.4.1957.

Tässä tutkielmassa omaksutaan näkemys, jonka mukaan leimat ja laajassa mielessä jopa aatteelliset määrittelyt eivät selitä sellaisinaan tarpeeksi yksilön toimintaa. Samaan tapaan on Tauno Saarela luonnehtinut lähtökohtaansa:

Skp:n jäsenyyttä tai jotain muuta aatteellista etukäteisleimaa tärkeämpää on tarkastella, millaisen kannan eri paikoissa olevat henkilöt ottivat erilaisiin kysymyksiin. Maantieteellisellä ja organisatorisella paikalla oli enemmän merkitystä. [...] Heidän käsityksiään ei voi selvittää jollain leimalla vaan olennaisempaa on se, mistä ihmiset tulivat ja mitä he siltä pohjalta saattoivat ajatella.

Saarela tarkastelee vuosia 1918–1923, jolloin suomalainen kommunismi kehittyi samanaikaisesti Neuvostoliitossa ja Suomessa vasemmalla sosiaalidemokraateista. Asioille annetut merkitykset määrittyvät joissakin yhteyksissä, konteksteissa, joista Saarela mainitsee esimerkiksi erilaiset yhteiskunnalliset olosuhteet, merkityksenannon tavat sekä henkilöiden elämänurat ja intentiot (i. pyrkimykset ja tarkoitukset).¹⁰ Toisen maailmansodan jälkeinen aika on erilainen kuin kommunismin syntyvaihe. Silloin ilmiö oli monin tavoin muovautunut ja kehittynyt alkutekijöistään. Myös aatteelliset rajat olivat selvemmat ja toimijat pääosin samassa toimintapaikassa. Perusteiltaan Saarelan lähtökohta sopii silti tähänkin tutkielmaan. Ryömän kasvuympäristö, sosiaalinen tausta ja toimintahistoria erosivat muusta kommunistijohdosta, minkä voi olettaa vaikuttaneen myöhempään toimintaan. Tutkielman näkökulma on ajattelevan ja toimivan yksilön näkökulma suhteessa puoluekollektiiviin. Kollektiivista painotusta on kontekstoinnin osana toimivassa sukupolvi- jaottelussa ja teoriakehykseksi valitussa Alvin W. Gouldnerin sivistyneistöteoriassa, mutta näitä tutkimuksellisia apuvälineitä vertaillaan yksilöön.

Yksilön ja kollektiivin ongelmaa tutkittaessa Mauri Ryömä (1911–1958) on kahdessa mielessä relevantti tutkimuskohde. Ensinnäkin teemaa rajataan liittämällä se osaksi intellektuellin ja poliittisen liikkeen ongelmaa, jota Ryömä lähipiireineen ilmentää. Sosiaalidemokraattien vasemmiston opiskelija- ja kulttuuriradikaalit kiinnostuivat marxilaisuudesta ja lähenivät toiminnassaan kommunisteja 1930-luvulla. Toisen maailmansodan jälkeen joukko muodosti kommunistisen ja kansandemokraattisen liikkeen sivistyneistön kärjen Suomessa. SKP:n johdossa ryhmän pääintellektuellina pidettiin Raoul Palmgrenia, ja näin asia on ymmärretty myös tutkimuksessa¹¹. Palmgren joutui eroon SKP:stä 1950-luvun alussa, mikä johtui osin yksilöllisyyden ongelmasta: ”Olen itsepäinen mies enkä kritiikittömästi suhtaudu mihinkään. [...] Minulla on vanha porvarillinen suhde puolueeseen.

¹⁰ Saarela 1996, 14–16, lain. 17.

¹¹ Esim. Sallamaan (1997, 99) mukaan Raoul Palmgren on ryhmän ”selvin intellektuelli”. Johdon näkemyksestä ks. SKP:n poliittisen jaoston ptk. 10.12.1948 (Aimo Aaltosen puheenvuoro), SKP, KansA.

Se vastaa lähinnä mielipiteitäni”, Palmgren sanoi puoluekeskeisille kritikoilleen, joskin SKP oli hänelle puolueista ”vähiten hullu”¹².

Teeman tarkennuksen vuoksi Palmgren vaikuttaa yhtä hyvältä – ja ehkä voitaisiin sanoa – jopa paremmalta tutkimuskohteelta. Palmgrenista on toisaalta kirjoitettu enemmän kuin Ryömästä,¹³ josta ei ole edes elämäkertaa. Ryömä myös yleni sivistyneistöryhmästä korkeimmalle puolueen organisaatiossa. Tämän lisäksi perustelen Ryömän valintaa tutkimushenkilöksi hänen tuntemattomuudellaan ja ristiriitaisella jälkimaineellaan, jota edellä mainittu Suomen ykkösstalinistin leima kuvastaa.

Toinen pääperuste Ryömän tutkimiselle on Ryömän poikkeusyksilön rooli SKP:n johdossa. Mahdollinen ajattelutapojen ero suomalaisen kommunismin sisällä oli seurausta erilaisista kasvukokeuksista, joita tutkija Kimmo Rentola on analysoinut vasemmistolaisten sukupolvien jaottelussa. Jaottelua käsitellään tutkielman luvussa kaksi. Kasvuympäristöjen erilaisuuden vuoksi tutkielmassa oletetaan, että Ryömän asenne puolueeseen erosi alkujaan muusta johdosta, vaikka kukaan toimijoista ei toisaalta tarkkaan tiennyt, minkälaiseksi puolue-elämä muotoutuisi.

Suomalaisen yhteiskunnan rakennetta tai kehitystä ei tarkastella tässä tutkielmassa. Ajatuksellisesti lähdän kuitenkin siitä, että suomalainen kommunismi oli yhteydessä paitsi kansainvälisen kommunismin tilanteisiin mutta myös suomalaisen yhteiskunnan todellisuuteen ja kehitykseen.¹⁴ Voidaan siis sanoa, että kohdattuaan puolueen Ryömä joutui koko ajan kehittyvän ristiriidan eteen. Kyse on siitä, miten yksilö ratkaisee kohtaamansa ristiriidan. Mitä Ryömän oli tehtävä?

1.2. Intellektuelli ja liike

Ryömälle ominaista viiteryhmää kutsutaan tutkielmassa sivistyneistöksi tai puhutaan vastaavasti intellektuelleista.¹⁵ Ryömän vaimo, kirjailija Elvi Sinervo oli SKP:n jäsen ja puoluetta lähellä olleen kirjailija- ja taiteilijaseura Kiilan keskeinen henkilö. Ryömä määrittellään tutkielmassa alustavasti intellektuelliksi akateemisesta koulutuksesta (lääkäri), erilaisista sivistyksellisistä ominaisuuksista kuten kieli- ja lehtikirjoitustaidosta sekä ideologisesta teoreettisesta tietämyksestä, jonka hän omaksui itse ilman Neuvostoliitossa annettua puoluekoulutusta.

---

¹² SKP:n poliittisen jaoston ptk. 16.7.1948, SKP, KansA.

¹³ Esim. Liikanen & Sallamaa (toim.) 1982; Kalemaa 1984.

¹⁴ Esim. SKP:n 1960-luvun hajaannusta tutkinut Veli-Pekka Leppänen huomauttaa, että uudistusliikkeen voisi ymmärtää ”yrityksenä sopeutua tai sulautua ympärillä kiihtyvään maailmanmenoon”. Leppänen pitäytyy silti poliittisessa näkökulmassa ja etsii selitystä puoluehajaannukselle ensisijassa puolueen sisältä, Leppänen 1999, 145, alaviite 13.

¹⁵ Henkilöistä ja erit. naisten asemasta ryhmässä ks. Koivisto 2002, <http://www.emnenjanyt.net/2-02/koivisto.htm>.

Sosiologi Alvin W. Gouldner määrittelee sivistyneistön yhteiskuntaluokaksi. Tämä ”uusi luokka” koostuu intellektuelleista (Intellectuals) ja teknisestä intelligenssistä (Technical Intelligentsia). Gouldner määrittää sen marxilaisittain luokaksi suhteesta, joka sivistyneistöllä on tuotantovälineisiin. Tässä Gouldner käyttää apuna kulttuurisen pääoman käsitettä tai käsitettä ”human capital”. Uusi luokka on kulttuuriporvaristo, jonka pääomana ei ole raha vaan sen omistama arvokas tieto ja osaaminen. Kulttuurisen pääoman ja professionalismin lisäksi uutta luokkaa luonnehtii sille ominainen kielellinen käyttäytyminen, jota Gouldner nimittää kriittisen keskustelun kulttuuriksi (Culture of Critical Discourse).¹⁶ Tutkielmassa ei huomioida Gouldnerin luokkapainotusta. Sen sijaan hyödyllisiä tulkintavälineitä antavat luokkateorian ajatukset sivistyneistön ja etujoukkopuolueen suhteesta.

Gouldner kritisoi Karl Marxin ajatusta siitä, että työväenluokka voisi itse vapauttaa itsensä, koska koko marxilaisen teorian on luonut teoreettinen eliitti. Marxismi on Gouldnerin mukaan teorian luoneen radikalisoituneen kulttuuriporvariston tietoisuutta. Gouldnerin mukaan Leninin etujoukkopuolue oli yritys ratkaista ongelmaa, joka syntyy marxismin painottaessa teorian asemaa ja intellektuellien roolista teorian tekijänä. Teoria katsottiin välttämättömäksi luokan vapauttamisessa. Teoriaa kehittämään ja tulkitsemaan tarvittiin tietynlaisia teoretikkoja ja organisaatio, jossa he toimivat. Leninillä teoriaa vartioivat etujoukon ammattivallankumoukselliset, jotka saattoivat johtaa ideologisen tietämyksensä avulla. ”Eturivin taistelijan tehtävän voi suorittaa vain puolue, jolla on ohjeinaan edistyksellisin teoria”, Lenin kirjoitti¹⁷. Gouldner vertaa ammattivallankumouksellisuutta elämänuran tarjoukseksi nuorille uuden luokan jäsenille. Etujoukko oli ratkaisu, miten intellektuellit saataisiin pois porvarillisen kulttuurin vaikutuksesta, mutta samalla se oli väline, jolla intellektuelleja muutettiin puolueen tarpeisiin.¹⁸

Etujoukko vaatii intellektuelleja alistumaan puoluekuriin. Kriittisyys, itsenäisyys ja keskustelunvapaus ovat intellektuellien puhettavan tärkeimpiä perustoja, mutta niille ei ole puolueessa tilaa. Gouldner nimittää etujoukkoa ”oireeksi” ambivalentista suhtautumisesta intellektuelleihin: heitä tarvitaan, mutta toisaalta heihin ei luoteta. Gouldner jakaa etujoukon ensimmäisen ja toisen luokan eliittiin. Ensimmäisen luokan eliitti koostuu ammattivallankumouksellisista tai kokopäiväisistä toimijoista, joille puolue työ ja politiikka tulevat ennen intellektuaalista elämää. He ovat muuttuneet eliitiksi sosiaalistuneet uudelleen puolueen johtavaksi kaaderistoksi. Kokopäiväiset kontrolloivat puolueko-

---

¹⁶ Gouldner 1979, 5, 8, 21; Luokkaprojekti 1984, 160–161.

¹⁷ Lenin 1975 [1902], 43.

¹⁸ Gouldner 1979, 5, 75–77.

neistoa ja sosiaalistavat muita uuteen roolin. Toisen luokan eliittiin kuuluvat tukevat puoluetta, mutta he ovat osa-aikaisia ja saavat elantonsa muualta.¹⁹

Gouldner ihmettelee, miten kukaan voi liittyä ryhmään, joka rajoittaa omia intressejä ja toimintaa. Gouldnerin mukaan intellektuellit saattavat uhrata joitain intressejään saavuttaakseen jotain muuta. Puolue antaa solidaarisuutta ja ryhmän jäsenyyttä, mikä vapauttaa yksinäisyydestä ja voimattomuudesta. Intellektuellit haluavat olla historiankulussa mukana. Etujoukkoon liittymistä ei välttämättä koeta uhraukseksi. Puolueen ei uskota rajoittavan keskustelua. Intellektuellit ovat olleet vallankumouksellisen liikkeen ytimessä ja puolueiden johtopaikoilla. Sitten he ovat pettyneet, riitaantuneet ja lähteneet etujoukoista pois.²⁰

Gouldnerin ajattelua on valittu tulkinnalliseksi apukeinoksi Hanne Koiviston artikkelin innoittamana. Gouldneriin tukeutuen Koivisto esittää, että vasemmistointellektuellit muodostivat eräänlaisen kulttuuriradikaalin etujoukon, joka osallistui julkaisuineen politiikkaan 1930-luvulla.²¹ Sivistyneistön oma etujoukko on huomionarvoinen ajatus, mutta Gouldneria on mielekästä soveltaa myös sotienjälkeiseen aikaan. Silloinhan sivistyneistö vasta kohtaa varsinaisen etujoukon, SKP:n, vaikka esimerkiksi Ryömä teki erittäin läheistä yhteistyötä maanalaisen SKP:n kanssa 1930-luvun lopulla.

Ryömän toimintaa verrataan Gouldnerin ajatteluun tutkielman edetessä. Tässä vaiheessa analyysia voidaan suhteuttaa alustavasti SKP:n tilanteeseen. Etujoukkoa ei johtanut sivistyneistö, vaan toisen maailmansodan jälkeen puolueen ottivat haltuunsa työläistäustaiset ja neuvostokoulutetut henkilöt. Suomen vanhan työväenliikkeen johtajissa oli akateemisesti koulutettuja tai vähintään ammatillisesti intellektuaalisia ja keskiluokkaisia. Kommunisteiksi alkaneista heistä oli vuonna 1944 elossa vain maisteri O. W. Kuusinen, kun esimerkiksi Kullervo Manner (ylioppilas, toimittaja) ja Edward Gylling (filosofian tohtori) menehtyivät Neuvostoliitossa tehdyissä puhdistuksissa 1930-luvulla. Yrjö Sirola (opettaja, toimittaja) kuoli ilmeisesti luonnollisesti Neuvostoliitossa vuonna 1936.²²

SKP:n johdossa ja taustajohdossa oli joitain poikkeuksia. O. W. Kuusisen tyttärenä Hertta Kuusisella oli hieman erilainen, intellektuaalinen kotitausta. Kuusinen suhtautui suopeasti SKP:n sivistyneistön leipälajiin taiteeseen ja kulttuuriin ja harrasti niitä itsekkin. Kommunistisen liikkeen sotilaallisissa tehtävissä ja Terijoen hallituksessa toiminut Tuure Lehén keskittyi myöhemmin SKP:ssä

---

¹⁹ Sama, 78–79.

²⁰ Sama, 81–82.

²¹ Koivisto 1997, 85–86.

²² Ks. 'Edustajamatrikkeli 1907–2000', <http://www.eduskunta.fi>; Rentola 1994, 28–31, 44, 64–65.

teoreettisiin ja ohjelmallisiin kysymyksiin. Niin ikään Terijoen hallitukseen määrätty Armas Äikiä oli runoilija, joka osasi ranskaa ja vaikutti liikkeen kulttuuriasioissa.²³ Heidät kaikki oli koulutettu ja he olivat työskennelleet Neuvostoliitossa, mikä rajoitti intellektuaalisuuteen liitettyä oma-aloitteista kriittisyyttä. Lisäksi johto oli kokonaisuudessaan Gouldnerin kuvaamaa ensimmäistä eliittiä, joka pyrki hallitsemaan puoluekoneistoa, vaikka kaikki siinä eivät olleet intellektuelleja. Näin ollen tutkielmassa on perusteltua tarkastella, jakautuiko etujoukko sivistyneistön eliitteihin paremmin Ryömän ja hänen oman lähipiirinsä välillä. Määriteltäessä Ryömä intellektuelliksi on myös huomioitava, miten Ryömä itse identifioi itsensä. Näihin kysymyksiin saadaan alustavaa vastausta puoluesuhteen taustoja käsittelevässä luvussa.

1.3. Aikaisempi tutkimus, lähteet ja tutkimuksen rakenne

Neuvostoliiton lakkaamisen jälkeisiä, uusia arkistokokonaisuuksia hyödyntäneitä SKP:n historian perusteoksia ovat Tauno Saarelan, Kimmo Rentolan ja Veli-Pekka Leppäsen työt. Saarelan väitöskirja käsitteli suomalaisen kommunismin alkuvaiheita ja kehitystä, ja Rentola tutki omassaan kommunismia sodassa. Rentolan väitöskirjassa tarkastellaan perusteellisimmin Ryömän poliittista toimintaa. Kirjassa käsitellään yhteistyötä SKP:n kanssa, toimintaa Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran seurassa ja välitöntä sodanjälkeistä aikaa ennen Ryömän puoluejäsenyyttä. Rentolan toisessa monografiassa Ryömä on ainoastaan muutaman kerran mainittu sivuhenkilö. Kirjan keskiössä on SKP:n johdon, Suomen valtiojohdon ja turvallisuusviranomaisten sekä neuvostojohdon toiminta kylmän sodan viitekehyksessä. Veli-Pekka Leppäsen teos SKP:n Helsingin piirijärjestöstä kertoo myös koko puolueen toiminnasta. Leppäsen väitöskirja SKP:n puoluehajaannuksesta pureutuu tarkasti puolueen henkilöihin ja heidän taustoihinsa. Suomalaisen kommunismin tutkimuksen uuteen tutkimusperinteeseen liittyy myös Mikko Majanderin artikkeliväitöskirja sosiaalidemokraattien ja kommunistien suhteista.²⁴

Ryömän vuosien 1956–1958 kritiikkivaihe tunnetaan pääpiirteissään.²⁵ Tarkimmin aihetta on lähestynyt Ari Laaksonen pro gradu -tutkielmassaan, jossa käsitellään kokonaisuudessaan SKP:n johtoa mutta myös laajasti Ryömän pyrintöjä. Laaksonen esittää, että Ryömä halusi uudistaa ennen kaikkea SKP:n sisäistä puoluedemokratiaa. Kuitenkin Laaksonen oletus siitä, ettei Ryömällä ja puolue-

---

²³ Ks. Polttila 1975, 229–233; Kalemaa 1989, 204–205; Leppänen 1999, 62, alaviitteen 43 tieto, 149.

²⁴ Saarela 1996; Rentola 1994; Rentola 1997; Leppänen 1994; Leppänen 1999; Majander 2004.

²⁵ Esim. Paastela 1992; Leppänen 1994, 830–841.

johdolla ollut suuria erimielisyyksiä aikaisemmin, on otettava uudestaan ja lähemmin tarkasteltavaksi.²⁶

Kalevi Kalemaa on kirjoittanut elämäkerrat Raoul Palmgrenista, Elvi Sinervosta ja Sinervon siskosta, kansanedustaja Sylvi-Kyllikki Kilvestä. Näissä kirjoissa Ryömä on luonnollisesti tärkeimpiä henkilöitä.²⁷ Kalemaan kirjojen anti politiikan ja SKP:n johdon toiminnan kuvauksessa on hieman yksinkertaistava, mutta ne valottavat hyvin henkilöitä Ryömän lähipiirissä. Kalemaan lyhyen maininnan mukaan Ryömä koki Stalin-kritiikin jälkeen maailmankatsomuksellisen kriisin. Sen olisi aiheuttanut aikaisempi kritiikitön toiminta, ja Ryömä joutui tekemään suhtautumisessa reaaliosialismiin ja Neuvostoliittoon lähes täydellisen uudelleenarvioinnin.²⁸ Tarkemmin määrittelemättä kokonaista maailmankatsomuksen kriisiä on pidettävä turhan kärjekkäänä väitteenä, vaikka Ryömä oletettavasti järkyttyi muuta johtoa enemmän tapahtumista ja joutui tarkistamaan uskomuksiaan.

Tässä tutkielmassa Ryömän kritiikkivaihetta käsitellään puoluesuhteen muutosten näkökulmasta. Laaksosen ja Kalemaan näkemykset yhdistäen vuodet 1956–1958 ymmärretään sekä puolue- että itsekritiikiksi, johon aikaisempi toiminta vaikutti suuresti. Koska kritiikkivaihe on tiedossa lopputuloksena, tutkielmassa varotaan tulkitsemaista toimintaa tästä projektista, ikään kuin suorana linjana puoluejäsenyydestä kohti kiistaa. Menneisyyden tulevaisuutta on pidettävä avoimena, niin kuin se oli aikalaisillekin. Varaus ei silti sulje pois Ryömän poikkeusyksilön roolia eikä sitä, että liittyttyään SKP:hen hän siirtyi uusiin olosuhteisiin.

Tutkimuksen arkistomateriaali on kerätty kokonaisuudessaan Kansan Arkistosta Helsingistä. Lähteinä on käytetty SKP:n puolue-elinten pöytäkirjoja. Puoluemateriaali on varsin käyttökelpoista, sillä SKP:ssä pidettiin kokouksissa keskustelupöytäkirjaa, johon puheenvuorot kirjattiin ajoittain melko tarkasti ylös. Sodanjälkeisiä ydinjohdon pöytäkirjoja on tosin tehty lyijykynällä erilaisille lappusille eikä kaikkia ole puhtaaksikirjoitettu. 1950-luvulla jälki on jo tarkempaa. Mauri Ryömän

---

²⁶ Laaksonen 1990, 59, 65.

²⁷ Kalemaa 1984; Kalemaa 1989; Kalemaa 1992.

²⁸ Kalemaa 1992, 328. Esim. uskaliaalta kuulostaa Kalemaan lähdeviitteetön väite siitä, että Hertta Kuusinen joutui ”ortodoksikommunistien likvidointilistalle” – että Kuusinen aiottiin syrjäyttää liikkeen johtopaikoilta 1956, ks. sama. Se, että SKDL:n eduskuntaryhmän puheenjohtajan paikalle kaavailtiin toista henkilöä, ei tarkoita syrjäyttämistä. Kyse oli aivan tavallisesta tehtävienjaosta, jota myös suuren työtaakan alla painiskellut Kuusinen halusi. Tämä selviää kirjeestä O. W. Kuusiselle, ja vaikkei kirjeeseen olisi tutustunut, Kuusisen nauttiman suuren arvostuksen ja pitkän uran valossa väite on perusteeton. Kuusinen kirjoitti isälleen: ”SKDL:stä en ole päässyt irti enkä myöskään eduskuntaryhmän puheenjohtajan tehtävästä. [...] Hyvä olisi vieläkin jakaa tehtäviä, jotta ennättäisi käydä maakunnassa”, Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 15.6.1957, HKA, Ab 3a, KansA.

ja Elvi Sinervon henkilöarkistoista on käytetty lähteinä kirjoituksia ja kirjeenvaihtoa, joista erityisesti kirjeenvaihto tuo lähdepohjaan yksityisen, puolueen ulkopuolisen tason.

Kolmannen päälähderyhmän muodostaa Hertta ja O. W. Kuusisen kirjeenvaihto. Myös Hertta Kuusisen isälleen lähettämät kirjeet ovat Hertta Kuusisen arkistossa: ne on tuotu myöhemmin takaisin Neuvostoliitosta. Isälleen Kuusinen puhui avoimesti eikä käyttänyt tavanomaista puolueen puheenpartta, joten kirjeistä on suuri apu SKP:n sisäpiirin toiminnan ja ajattelumaailman selvittämisessä – olkoonkin, että Hertta Kuusinen oli poliittisine kykyineen poikkeus ja antaa subjektiivisen kuvan SKP:n johdon toiminnasta. Tutkimusta varten on katsottu läpi myös henkilömapit, jotka SKP:n jäseniä valvonut kaaderijaosto on koostanut Ryömän pariskunnasta. Lähteinä on lisäksi julkaistuja lehtiartikkeleja. SKP:n pöytäkirjoja ja Kuusisten kirjeenvaihtoa saa käyttää vapaasti. Mauri Ryömän ja Elvi Sinervon henkilöarkistoihin on haettava erikseen tutkimuslupa Kansan Arkiston välityksellä Liisa Ryömältä. Kaaderijaoston aineiston käyttöön on pyydettävä lupa Kansan Arkistosta.

Tutkimuksen aikarajaus kattaa ajan, jonka Ryömä oli uudelleenperustetun SKP:n vaikutuspiirissä. Ennen varsinaista käsittelyä luvussa kaksi tarkastellaan, millaisille perustoille Ryömän puoluesuhde rakentui. Mitä siihen vaikuttavia tekijöitä nousee Ryömän henkilö- ja toimintahistoriasta, luonteesta ja suhteista eri toimijoihin? Luvussa kolme tarkastelussa on Ryömän puoluesuhde. Luku neljä käsittelee samaa rajatummasta näkökulmasta ja kysyy, miten Ryömä ymmärsi sivistyneistön paikan työväenpuolueessa ja millainen suhde hänellä oli viiteryhmäänsä. Luvussa viisi keskitytään Ryömän puolue- ja itsekritiikkivaiheeseen. Siinä tarkastellaan, tuliko puoluesuhteeseen muutoksia. Päätelmäluvussa puoluesuhdetta kootaan yhteen ja pohditaan sen merkitystä.

2. PUOLUESUHTEEN TAUSTA

2.1. Sukupolvien ristiriita kommunismissa

Kimmo Rentola on hahmotellut sukupolvien avainkokemuksia vasemmistolaisten²⁹ sukupolvien jaottelussa. Karl Mannheimin sukupolvi-teoriaan pohjautuva analyysi tarkastelee ikäkohortteja, jotka muodostuvat poliittisiksi sukupolviksi samanaikaisten kokemusten ja ajan teemojen vaikutuksesta. Jaottelussa ei lähtökohtaisesti kiistetä myöhempien kokemusten merkitystä, ja juuri Ryömään viittaen Rentola muistuttaa, että yksilöiden välillä on eroja. Silti oletuksena on, että poliittisen sukupolven syntyvaihe jättää jälkiä edustajiensa ajattelu- ja toimintatapaan. Sodanjälkeisessä SKP:ssä johdon ja kentän mentaliteetit erosivat toisistaan, mikä oli seurausta 1920-luvun ja 1930-luvun sukupolvien erilaisista kokemuksista.³⁰

1920-luvun sukupolven – Rentolan termien punaorpojen – peruskokemus oli kansalaissodan jälkeinen punaorpous, joka ei välttämättä ollut kaikilla oikeaa orpoutta vaan ennen kaikkea mentaalinen kokemus. Politisoiduttuaan nämä tulevat SKP:n johtajat eivät voineet toimia Suomessa, joten moni siirtyi Neuvostoliittoon ja sai siellä poliittisen koulutuksen. 1930-luvulla he saapuivat Suomeen salaiseen puolueetyöhön, jäivät kiinni ja viettivät aktiivivuotensa vankiloissa kommunistisesta toiminnasta tuomittuna. Näin he olivat turvassa Stalinin puhdistuksilta, joissa samaan aikaan menehtyi heidän läheisiään ja tovereitaan Neuvostoliitossa. Punaorpojen polvesta tuli luonteeltaan salaileva ja yhteisöllisesti sisäseurainen. Se korosti puolueen merkitystä ja oli äärimmäisen uskollinen Neuvostoliitolle.³¹

---

²⁹ Vasemmistolaisuus samaistuu Rentolalla (1994, 9, alaviite 1) ’suomalaisen kommunismin’ käsitteeseen, joka kuvaa aatteellisesti hajanaista, SDP:n virallisesta linjasta vasemmalle menevää kannanmuodostusta 1930-luvulla. Esimerkiksi SDP:n vasemmistossa toiminut Ryömä lähipiireineen sisältyy käsitteeseen. Käsitettä voidaan kritisoida aikalaiskokemuksen yksinkertaistamisesta, eikä se toisaalta ratkaise ongelmaa, miten päästäisiin aatteellisten leimojen taakse monimuotoisempiin ihmiskuviin. Myös Saarela (1996, 15–17) käyttää käsitettä Neuvosto-Venäjällä SKP:ssä toimineista ja Suomessa SDP:n linjaan tyytymättömistä toimijoista. Saarela korostaa kuitenkin ilmiön monimuotoisuutta. Toisaalta – kuten Rentola huomauttaa – aatteellista kirjoa ei pidä myöskään ylikorostaa. Rentolan mukaan kommunismi oli vasemmistolaisuudessa joka tapauksessa merkittävin aatteellinen suuntaus ja SKP tärkein organisaatio. Toisen maailmansodan jälkeen kenttä oli selvärajaisempi SKP:n ja SDP:n, sosiaalidemokratian ja kommunismin välillä, joten ongelma ei ole samanlaajuinen. Silloinkin olisi pyrittävä lisäksi yksilöllisiin kokemuksiin ja asioille annettuihin merkityksiin, jottei historiakuvasta tule yksipuolisesti organisaatioiden määrittelemä. Näin sanoen ei kiistetä puoluekannan toimintaa ja ajattelua motivoivaa vaikutusta, mutta se ei voi määrätä yksilölle kaikkea eikä selittää tutkimuksessa yksin riittävästi. Tämän henkilöhistoriallisen, yksilön näkökulmasta ja kokemuksesta lähtevän tutkielman kannalta käsiteongelma ei ole kovin merkittävä asia. Aatehistoriasta eli tarpeesta tutkia sitä, miten ihmiset ovat asioita – mm. aatteita, oppeja, uskontoja ja olosuhteita – käsittäneet ja merkityksellistäneet sekä tällaisen tutkimuksen metodologiasta, ks. Hyrkkänen 2002.

³⁰ Rentola 1992, 74–75; Rentola 1997, 179–181.

³¹ Rentola 1992, 82–84.

Tullessaan SKP:n jäseneksi Ryömä ilmoitti radikalisoitumisensa syiksi lapuanliikkeen ja Tammissaaren vankilassa tapahtuneen punavankien nälkälakon.³² Tasavaltalaisiksi nimittämänsä 1930-luvun vasemmistolaisen sukupolven mentaliteettia Rentola luonnehtii arkiseksi ja pragmaattiseksi. Tätä polvea olivat SKP:n 1960-luvun uudistajat, kärkiniminä esimerkiksi Aarne Saarinen ja Erkki Salomaa. 1930-luvun vasemmistolaiset saivat nauttia vuosikymmenen loppupuolella hiljalleen alkaneesta talouskasvusta ja yhteiskunnallisen ilmapiirin avautumisesta. Kun oikeistoliikehdintä laantui, he saivat toimia edeltäjiään vapaammin poliittisesti, vaikka SKP pysyi puolueena kiellettyinä. Ryömä lähipiireineen julkaisi vasemmistolaisia kulttuurilehtiä. Kansainvälisiä virikkeitä vasemmisto sai Espanjan lyhytaikaisesta tasavallasta ja kansanrintamasta. 1930-luvun polven kehittyminen on yhteydessä vasemmistolaisuuden luonteen muuttumiseen. SKP omaksui fasismin vastaisen kansanrintaman ja kehotti kannattajiaan liittymään laillisiin joukkojärjestöihin, minkä seurauksena vasemmistolainen toiminta keskittyi ammattiyhdistyksiin ja työväenjärjestöihin. Puolueen ja keskusjohtoisuuden merkitys väheni myös, kun Stalinin terrori katkaisi SKP:n Moskovan-johdon yhteydet Suomeen.³³

Suomalaisen kommunismin sisällä on nähtävissä kaksi merkittävää kipupistettä: Neuvostoliitossa tehdyt puhdistukset ja sotakokemus Neuvostoliittoa vastaan. Stalinin terrori, jossa arviolta 20 000 suomalaista menehtyi, oli monelle henkilökohtainen ja äärimmäisen arka asia, ja siitä vaiettiin tyystin. Osin vaikeneminen johtui poliittisista syistä, mutta ei ole syytä aliarvioida sen merkitystä henkisenä selviytymiskeinona. Rentolan näkemyksessä korostuu terrorin vaikutus koko myöhemmän SKP:n toimintaan. SKP:n johto alistui entistä tiiviimmin neuvostojohdon näkemyksiin ja vaatimuksiin. Toisaalta kannattajakunta muodostui terrorin vuoksi voittopuoleisesti Suomessa kehittyneistä vasemmistolaisista. Talvisodasta oli myös vaiettava. Suomalainen ääri vasemmisto ei tukenut rauhan linnakkeeksi ymmärretyä Neuvostoliiton hyökkäystä ja sitä varten muodostettua O. W. Kuusisen Terijoen hallitusta. Suurin osa kommunisteista ja vasemmistosivistyneistön edustajista lähti sotaan. SKP:n tuleva johto istui vankiloissa tuomioitaan eikä leimautunut sodassa Neuvostoliittoa vastaan, mikä oli etuna johtopaikoille noustessa vuonna 1944. Johto selitti talvisodan jatkosotaan johtaneeksi esivaiheeksi ja korosti vankilasankaruuttaan. Liikkeen sisälle syntyi paineita, koska rintamakokemusta esikuvavaltiota vastaan ei voinut avoimesti käsitellä eikä johtoportaan jaettu kannattajien kokemusta.³⁴

---

³² Mauri Ryömä: 'Lyhyt elämäkerta', 5.1.1945, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA.

³³ Sama, 86–89; Rentola 1994, 112.

³⁴ Rentola 1994, 72–74, 178–180, 190–191, 194. Ks. myös Leppänen 1999, 12, 140–142.

2.2. Ministerin pojasta radikaalin vasemmiston kärkeen

Mauri Ryömä syntyi 30.10.1911 Helsingissä Aukusti Johannes (Hannes) Ryömän ja Eine Magda Sofia Sundvallin ainoana lapsena.³⁵ Äiti kuoli Maurin ollessa 17-vuotias. Väinö Tannerin lähimpiin kuulunut Hannes Ryömä oli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) johtajia, joka toimi urallaan kahdesti ministerinä ja Lääkintöhallituksen pääjohtajana. Tannerin lisäksi Ryömien perhe-tuttuina oli Väinö Hakkilan ja Oskari Reinikaisen tapaisia johtavia sosiaalidemokraatteja ja kulttuurin saralta kirjailija Maila Talvio. Hannes Ryömä oli ensimmäinen merkittävä sosiaalidemokraatti, joka tuomitsi julkisesti puolueen lähdön vallankumousyritykseen kirjasessaan vuonna 1918. Hänen politiikkansa rakentui maltillisesta reformipolitiikasta, porvarilliseen keskustaan kurkottaneesta yhteistyöstä ja kommunisminvastaisuudesta. Kommunistinen propaganda taas leimasi SDP:n johtajat luokkapettureiksi raskaimman mukaan ja epiteettejä säästelemättä³⁶.

Päästyään ylioppilaaksi vuonna 1929 Mauri Ryömä aloitti opintonsa ja suoritti lääketieteen alemman tutkinnon kolmessa vuodessa. Licensiaatin paperit eli varsinaisen lääkäripätevyyden hän sai vasta toisen maailmansodan jälkeen. Lääkärin työkokemusta Ryömälle kertyi sitä ennen väliaikaisena alilääkärinä Rauhan mielisairaalaista ja Nikkilän sairaalasta. Suurin osa ajasta kului silti politiikkaan, ja siihen Ryömä lähtikin nuorena: jo 20-vuotiaana hän osallistui aktiivisesti sosiaalidemokraattisten opiskelijoiden Akateemiseen Sosialistiseuraan (ASS) ja sen lehden Soihdun toimittamiseen. SDP:n kansanedustajaksi Ryömä valittiin vuonna 1936 vasta 25-vuotiaana, mutta siltä erää uraa katkesi lyhyeen, kun hänet seuraavana vuonna määrättiin asepalvelukseen ja edustajuus lakautettiin.

Hannes Ryömä kuoli vuonna 1939 eikä nähnyt poikansa vaiheita SKP:ssä, mutta jo 1930-luvulla he kulkivat poliittisesti eri suuntiin. ASS ja Soihtu alkoivat arvostella SDP:n johtoa marxilaisuuden hylkäämisestä, kun Ryömän, Palmgrenin ja Cay Sundströmin johtama vasemmisto-oppositio sai seuran haltuunsa. Vuosikymmenen puolivälistä alkaen vasemmistolaiset kannattivat Euroopassa suosittua kansanrintama-aatetta. Kansanrintamatunnuksin he ajoivat laajaa yhteisrintamaa fasismia, oikeistoliikehdintää ja sodanuhkaa vastaan. SDP:n johto syytti ASS:ää siitä, että seura palveli kommunistien pyrkimyksiä, sillä tiedossa oli SKP:n vaatimus liittyä laillisiin järjestöihin. Kun SDP:n, maalaisliiton ja RKP:n punamultahallitus aloitti toimintansa vuonna 1937, puoluejohto

---

³⁵ Henkilötiedot perustuvat lähteisiin 'Edustajamatrikkeli 1907–2000', <http://www.eduskunta.fi>; Soikkanen 1975, 312–313, 323, 388; Mauri Ryömä: 'Lyhyt elämäkerta', 5.1.1945, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA. H. Ryömän julkaisusta tarkemmin ks. Tikka 2004, 30–31.

³⁶ Ks. esim. Majander 2004, 195.

hankkiutui eroon kriitikoistaan erottamalla puolueesta ASS:n järjestön ja henkilöjäseninä muun muassa Ryömän ja Raoul Palmgrenin.³⁷

Aikoinaan Leninin mielestä oli yhdentekevää, kehittyivätkö ammattivallankumoukselliset työläisiä vai ylioppilaista, kunhan vain kehittyivät.³⁸ Nuoruudessaan Mauri Ryömä ja Elvi Sinervo yrittivät samaistua työväestöön. He käyttivät proletaarisia tunnuksia aina pukeutumista myöten. Elvi tosin oli lähtöisin työläiskodista. Tällaista käytöstä pidettiin silti teennäisenä, sillä Ryömää nimitettiin työläisnuorten parissa nivearasvanahkaiseksi. Väinö Tanner haukkui ASS:n aktiiveja herraspojiksi ja -tytöiksi. Ryömä halusi erottautua porvarillisuudesta, keskiluokkaisuudesta ja olla taisteleva sosialisti. Hän tavoitteli tyyliinsään vallankumouksellisuutta – Kalevi Kalemaan sanoin ehkä peräti Leninin ulkoista hahmoa. Jopa lääkärinammattinsa Ryömä sanoi valinneensa, jotta saavuttaisi poliittisen riippumattomuuden.³⁹

Lenin oli tärkeä hahmo Ryömälle. Nimenomaan Ryömä, jota lähipiiri kutsui lempinimellä Iljitš, tutustutti Palmgrenin Leninin ajatteluun. ASS:n vasemmistolaisten marxismi painotti jyrkkää luokkataistelulinjaa ja oikeaoppisuutta.⁴⁰ Tässä tutkielmassa ei tarkastella Ryömän aatteellista kehitystä. Poliittisesti 1930-luvun alku on kuitenkin erotettava kansanrintama-ajasta ja vuoden 1937 jälkeisestä vaiheesta, jolloin SDP:stä erotettu Ryömä joutui liittolaispolitiikkaa harjoittaessaan tekemään myönnytyksiä SDP:n johdolle.

Raoul Palmgrenin R. Palomeren salanimellä julkaisemassa avainromaanissa Ryömä – kirjassa nimellä Kullervo Jyrä – oli

ihmisenä luonnottoman rajoittunut, täydellinen poliittinen monomaani, joka ei voi ajatella muuta kuin politiikkaa ja jonka kanssa ei voi keskustella muuta kuin politiikasta. Entäpä vihdoin hänen itsepäisyytensä! Kun hän saa jotain päähänsä, on jokseenkin toivotonta asettua häntä vastaan.⁴¹

Kirjan ilmestymisvuonna 1953 Palmgrenin ja Ryömän välit olivat erittäin kireät. Kiistely ja poliittinen kilpailu toverien välillä alkoi jo nuoruuden taistoista. Ryömä ei tullut täysin toimeen vaimonsa kirjailija- ja taitelijaystävien kanssa. Vuonna 1937 hän moitiskeli kiilalaisia boheemeiksi intellektuelleiksi, jotka olivat etäänntyneet kansasta ja yhteiskunnallisesta liikkeestä. ”Raoulin estetiikan”

---

³⁷ Soikkanen 1975, 577–582.

³⁸ Lenin 1975 [1902], 209.

³⁹ Kalemaa 1989, 40–42, 45, 47; Mauri Ryömä: ’Lyhyt elämäkerta’, 5.1.1945, SKP:n Kjuv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA.

⁴⁰ Kalemaa 1984, 47–49; Rentola 1994, 202.

⁴¹ Palomeri (Palmgren) 1953, 291.

takia kiilalaiset tekivät marxilaista taidetta taiteen vuoksi, hän paheksui vaimolleen. Kiilalaisten marxilaisuus oli Ryömän mielestä kaavamaisista, mutta ei hän arvostanut muotisuuntauksiakaan.⁴² Ryömän tarkoittamaa kaavamaisuutta oli ainakin se, että Palmgren ei suostunut aluksi omaksumaan kansanrintamaa, koska hän katsoi sen olevan luokkataistelun kätkemistä. Yksi muotisuuntauksista oli psykoanalyysi, jota Kiilassa yritettiin sovittaa marxilaisuuden aputieteeksi.⁴³

Ryömän suhteista viiteryhmään ja tavasta toimia kertoo tapaus vuodelta 1937, jolloin vasemmistointellektuelleilla ja heitä rahoittaneella SKP:llä oli kiistaa. SKP:n Moskovan-johtoa häiritsivät sivistyneistöliittolaisten uskaliaat tulkinnat marxilaisuudesta ja ajankohtaisista tapahtumista. Esimerkiksi Helmer Adler yritti sovittaa yhteen Marxia ja Freudia, mikä ei sopinut stalinistiseen marxismiin tulkintaan, ja Palmgren puolusteli kirjallisuusteoreetikon ansioista Nikolai Buharinia, joka oli syrjäytetty Neuvostoliitossa ja teloitettiin myöhemmin. Rentola on korostanut, että liittolaispolitiikka kävi hengenvaaralliseksi SKP:n johtajille puhdistusten keskellä. Aatteellista ja poliittista tulkintavaraa ei ollut. Liittolaistenkin teot olivat langettavia, kun turvallisuuselimet etsivät todisteita uhrejaan vastaan. Näin suoraan O. W. Kuusinen ei voinut Ryömälle lähetetyssä kirjeessä asiaa ilmaista. Ryömä ymmärsi tilanteen pienemmästä vihjauksesta ja huolehti, että Soihtu-lehdessä oli kaikki vastedes kunnossa.⁴⁴ Ryömän varhaistoiminnassa on alku sivistyneistön paimentajan roolille ja halulle johtaa. Hän uskoi tietävänsä oikean linjan ja erottautui häilyvistä intellektuelleista.

Itsepäisyys on klassisin Ryömästä mainittu luonteenpiirre. Aivan lähimmät ovat laventaneet umpi-mielistä kuvaa. Ryömästä on kerrottu, että muuttaakseen käsityksiään hän tarvitsi hyviä vastaperusteluja. Lähipiiri on korostanut Ryömän vilpittömyyttä – sitä ettei hän politikoinut omaksi eduksi. Ryömä olisi ollut kovaa poliitikkoa herkempi luonne pohjimmiltaan. Työhön, joka oli lääkärinamattia enemmän politiikkaa ja taistelua aatteen puolesta, Ryömän on sanottu suhtautuneen maanisesti.⁴⁵

Luonteenpiirteillä tai lähisuhdeongelmilla ei ollut merkitystä äänestäjille. He näkivät taipumattomuudessa turvan kiihkeässä poliittisessa tilanteessa, aivan kuin näki Palmgrenkin avainromaaninsa mukaan aluksi.⁴⁶ Ryömä oli vuoden 1936 vaaleissa melkoisen suosittu. Sosiaalidemokraateista

---

⁴² Kalemaa 1989, 69–72 ja viitteen 24 tiedot. Noihin aikoihin Elvin, Maurin ja Jarno Pennasen välillä käytiin parisuhteen kolmiodraamaa. Lisäksi poliittiset ristiriidat kärjistyivät perhe- ja sukulaissuhteita. Ks. sama, 48, 67–69, 75–76.

⁴³ Ks. Koivisto 1997, 75; Sallamaa 1997, 96.

⁴⁴ Rentola 1994, 87–93.

⁴⁵ Kalemaa 1989, 40–41 ja viitteen 15 tiedot.

⁴⁶ Palomeri (Palmgren) 1953, 291.

8618 ääntä Uudenmaan vaalipiirissä päihitti vain hänen isänsä, joka sai 9400 ääntä.⁴⁷ SKP:n puheenjohtajaksi vuonna 1966 valittu Aarne Saarisen ei tuntenut Ryömää läheltä, mutta ulospäin tästä välittyi vakava ja vakaumuksellinen ihminen, jota Saarinen Helmi-vaimoineen äänesti. Saarinen tunnisti Ryömässä itseään muistuttavan hitaanpuoleisen selostaja- ja ajattelijatyypin. ”Maassa [oli] tapahtumassa tietynlainen jäidenlähtö”, Saarinen muisteli Ryömän äänestämistä myöhemmin.⁴⁸ Ryömälle oli vasemmistopiireissä vahvaa tilausta.

SKP ja Ryömä solmivat yhteyden jo kansanrintamakauden alussa. Vuosikymmenen lopun yhteistyössä oli SKP:n puolelta kyse puolueen tarpeesta organisoida toimintaansa uudessa tilanteessa, jonka punamultahallitus ja kansallinen eheytyminen synnyttivät. SKP:n johdossa ymmärrettiin lisäksi sodan vaara ja mahdollisuus, että Suomi joutuisi mukaan, jolloin fasisminvastaisella taistelulla oli vaikutettava työväestön mielialoihin. Liittolaisiksi ja aatteellisiksi vaikuttajiksi tarjoutui vasemmistolainen sivistyneistö, joskin johtoroolin oli tarkoitus pysyä SKP:llä. Ennen kuin terroriaalto katkaisi Moskovan SKP-johdon yhteydet Suomeen, O. W. Kuusinen sai lähetettyä SKP:n pääsihteerin Arvo ”Poika” Tuomisen Tukholmaan. Suomessa Tuomisen pääyhteistyökumppani oli Ryömä.⁴⁹

Hannu Rautkallion mukaan Tuominen lähetettiin Tukholmaan toteuttamaan Kuusisen ja Stalinin ”loosunkia”. Poika Tuomisen elämäkerrassa Rautkallio kirjoittaa, ettei SKP ollut työväen vallankumousta varten, ”vaan viides kolonna Suomen bolševisoimiseksi ja venäläistämiseksi”.⁵⁰ Näin asia voi näyttäytyä ja näyttäytyi kommunistien vastustajille aikoinaan, kun sitä katsoo talvisodan hyökkäyksen ja muutaman kommunistin avulla muodostetun Terijoen hallituksen kurkitusaukosta. Toisessa yhteydessä Rautkallio on väittänyt, että neuvottelut ennen talvisotaa olivat hämäystä Stalinin pyrkiessä koko ajan sotaan, mutta näkemys ei ole saanut kannatusta tutkimuksessa⁵¹. Rautkalliolle Tuominen oli aito ja johdonmukainen leninisti, joka ymmärsi talvisodan takia luopua kommunismista. Ryömä sen sijaan oli ”synkkyystiloihin taipuvainen ja itsetuhoinen mies” ja täysin Tuomisen ohjailtavissa.⁵² Tuomisen on katsottu vaikuttaneen suuresti muistelmillaan toiminnasta jääneisiin käsityksiin. Elämäkerta jää Tuomisen itse luoman legendan vangiksi.⁵³

---

⁴⁷ Soikkanen 1975, 581.

⁴⁸ Suokas, ’Aarne Saarisen haastattelu 1991’, C-kasetti, 8 AD 18/95, KansA.

⁴⁹ Rentola 1994, 75–79, 82, 84.

⁵⁰ Rajala & Rautkallio 1994, 117–120, 128–130.

⁵¹ Ks. Majander 2004, 268 ja viitteen 16 tieto.

⁵² Rajala & Rautkallio 1994, 141–142, 190.

⁵³ Ks. esim. Tuomisen elämäkerran toisen kirjoittajan Panu Rajalan puhe ’Historia tutkijan ja kirjailijan silmin’, <http://www.saunalahti.fi/panu/kirj4.htm>. Ks. myös Saarela 1996, 139, alaviitteen 136 tiedot.

Vuonna 1938 Ryömän oli sovittava aatetta, politiikkaa ja taktiikkaa yhteen. Saksan miehitettyä Itävallan sodan uhka kasvoi ja maanpuolustuksen tehostaminen tuli Suomessa hallituksen päätettäväksi. Poika Tuomisen ohjeista Ryömä alkoi tukea SDP:n uutta maanpuolustuslinjaa ja pyrki takaisin SDP:n jäseneksi. Vasemmistotyöväki piti armeijan upseereja saksalaismielisinä ja epäluotettavina. Tuominen ja Ryömä ajoivat uuden myönteisen maanpuolustusasenteen kentälle puoluelinjana, jota kommunistien oli toteltava. Ryömä kirjoitti Soihdussa, että työväen osallistuminen maanpuolustukseen oli marxismin mukaista, niin oli myös kansallinen yhteisrintama, jonka takia Ryömän sopu SDP:n johtoon aiheutti kentällä paheksuntaa. Tuomisen ja Ryömän politiikan taustalla oli usko siihen, että vain Saksa voi hyökätä Suomeen. Neuvostoliittoa Ryömä piti työväenluokan ja rauhan tukena, ja koska se ei ollut aatteelliselta määritelmältään imperialistinen, Ryömän mukaan se ei havitellut aluevaltauksia.⁵⁴

Asiasta ei ole täysin suoria lähteitä, mutta Rentolan päättelyn mukaan Kuusinen, Tuominen ja Ryömä suunnittelivat Suomeen uutta vasemmistopuoluetta. Taktiikkana oli rakentaa se pitkälti SDP:n sisälle.⁵⁵ Jotain tällaista SDP:n johto kansanrintamataktiikassa pelkäsi: ääritapauksessa otteen menettämistä joukoista ja johdon siirtymistä puolueen ulkopuolelle. Rentola tuo esiin tulkintansa lähdepuhjan hataruuden, eikä tässä tutkielmassa ole lisälähteitä arvioida aihetta tarkemmin. Rautkallion salaliittomaiseen tulkintaan verrattuna Rentolan näkemys SKP:n toiminnan organisoinnista ja mahdollisesta puoluehankkeesta vaikuttaisi uskottavammalta. Tutkimukseni kannalta on oikeastaan tärkeämpi huomata, miten läheistä yhteistyötä Ryömä teki SKP:n kanssa olematta puolueen jäsen, jolloin hän sai toimia vapaammin ilman johtokeskuksen suoria rajoitteita. Tutkielman alussa viitattiin Saarelan huomautukseen organisatorisen paikan tärkeydestä. Tässä se kuvastui parhaimmillaan. Ryömä ei ollut SKP:n jäsen eikä joutunut peittelemään vasemmistolaisista vakaumus- taan. Raja tulee vastaan siinä, milloin viranomaiset olisivat voineet katsoa toiminnan kommunistiseksi, mikä taas olisi vienyt vankilaan.

Vaikka Ryömä otti ohjeita vastaan, suhde SKP:hen oli silti kaikkea muuta kuin pelkkä käskysuhde. Kuviossa toimi eräänlainen symbioosi. Kuusinen sai Ryömästä yhteyden Suomeen ja Ryömä Soihdulle rahoitusta ja toiminnalleen puolueen arvovaltaa.⁵⁶ Ryömä oli ulkona SDP:stä ja kansanedustajuus mennyt alta, joten hän ei voinut kuin vaikuttaa vasemmistolaisissa työväenjärjestöissä ja Soihdussa.

---

⁵⁴ Rentola 1994, 99–103, 106–107.

⁵⁵ Sama, 110–112.

⁵⁶ Sama, 109.

2.3. Pimeät ajat

Ryömä ei ollut uskossaan Neuvostoliittoon yksin, mutta hänellä siinä kuvastuu lähes lapsenomaista luottamusta. Usein toistettu kuvaus⁵⁷ tästä on talvisodan ensimmäinen päivä, jolloin Neuvostoliiton lentokoneet pommittivat Helsinkiä. Ryömä ei uskonut vaimoan, kun tämä kertoi puhelimesta pommituksista, vaan hän väitti koneiden tuovan pommien sijaan lentolehtisiä.

Neuvostoliiton ja Saksan hyökkäämättömyyssopimus asetti kommunistit hämmentävään tilanteeseen. Suomessa fasisminvastaisesti asennoitunut vasemmistosivistyneistö koki aatemaailmassaan suuren kolauksen. Ryömä järkeili Soihdussa Neuvostoliiton toimet fasisminvastaisiksi ja korosti kansanrintamatunnuksia, taistelua demokratian ja kansanvallan puolesta. Se oli jo virallisen kommunistisen linjan vastaista. Sotaa perusteltiin kahden imperialistisen ryhmän sodaksi, joka kärjistäisi kapitalismin ristiriitoja ja synnyttäisi vallankumouksellisen tilanteen. Kansanrintamaa ei enää tarvittu, vaan liittolaisiksi aiemmin haluttuja sosiaalidemokraatteja ja pikkuporvaristoa vastaan oli hyökättävä, sillä näiden katsottiin siirtyneen imperialismiin leiriin uudessa tilanteessa. Tällaiset ohjeet O. W. Kuusinen lähetti Tukholmaan, mistä Ryömä kävi ne hakemassa. On mahdollista, että Kuusinen luotti uudessa tilanteessa enemmän Ryömään kuin Tuomiseen. Silti lopputulos oli vain Ryömän luopuminen fasisminvastaisuudesta. Hän ei alkanut Kuusisen odottamiin sisäpoliittisiin hyökkäyksiin.⁵⁸

Talvisodan alettua Ryömä teki jyrkän ratkaisun. Hänet oli komennettu palvelukseen Kokkolan sotilassairaalaan, mistä hän kirjoitti 19.12.1939 kirjeen ministeri Väinö Tannerille. Ryömä uskoi sosialismiin ja piti Tannerin johtamaa työväenliikettä sisä- ja ulkopoliittisena virheenä:

Koko maailman taantumus katsoo Sinuun kuin Pyhään Yrjänään lohikäärmeen kimpussa. Nyt vakuuttelet, että olet joutunut sotaan vastoin tahtoasi. Eikö olisi parempi myöntää, että mikään muu ei voinut olla tuloksena kahden vuosikymmenen politiikastasi. Kuten muutkin porvarit olet uskonut, mitä olet toivonut: että sosialismin asialla ei ole tulevaisuutta, että Neuvostoliitto piankin romahtaa. Harkitse nyt, onko uskosi tullut kunniaan. [...] Pitkään aikaan ei suurimmalla osalla maamme työväenjärjestöjä ole ollut tilaisuutta pitää kokouksiaan. Päätöslausemia ja vetoimuksia on työväen nimissä, mutta sen pyrkimyksiä vastaan laatineet Sinun lakeijasi. [...] Siinä olet sodan syöttäjä, näytä nyt onko Sinussa miestä sen lopettajaksi.⁵⁹

⁵⁷ Kalemaa 1989, 107; Kalemaa 1992, 158; Rentola 1994, 167.

⁵⁸ Rentola 1994, 140–142, 152–153. Rentola huomioi Kuusisen ohjeiden jälkikirjoitukseen, jossa Kuusinen paheksui maailman kommunistien reaktioita Neuvostoliiton ja Saksan paktin jälkeen ja tiedusteli Suomen tilannetta. Rentola on tulkinnut kirjettä niin, että Kuusinen valtuutti Ryömän alkamaan tarvittaessa Suomen kommunistien johtajaksi – se olisi tarkoittanut Tuomisen syrjäyttämistä. Rentola arvelee, ettei Tuominen näyttänyt Ryömälle kirjettä kokonaisuudessaan. Tuominen vaihtoi talvisodan jälkeen puolta, mutta hän saattoi jo tuossa tilanteessa epäillä Neuvostoliiton politiikkaa, sama, 152–153.

⁵⁹ Mauri Ryömä (Hyvälle toverille) Väinö Tannerille 19.12.1939, Soihdun kopio, MRA, Ah 4, KansA. Kirjeen teksti lähes kokonaisuudessaan, Paavolainen 1989, 85–87.

Kirje päättyi ruotsalaiseen kommunistilehteen ja Neuvostoliiton radiopropagandan aineistoksi. Rentolan mukaan kirje oli ennen kaikkea itsekritiikkiä ja -tilitystä suhteessa Tanneriin. Ryömä oli pyrkinyt takaisin SDP:hen ja tukenut Tanneria, minkä seurauksena hän piti nyt sodan syttymistä. Ryömä halusi löytää syylliset sotaan Suomesta. Kirjeen kohtaa ”Suomen työväenluokka menee rintamalle vastoin tahtoaan” Rentola tulkitsee Ryömälle ominaiseksi toiveen ja todellisuuden sekoittumiseksi. Ryömä ei ilmeisesti ymmärtänyt, että sotatilanteessa kirje voitaisiin tulkita maanpetokseksi. Hänet pidätettiin tammikuun alussa 1940 ja suljettiin turvasäilöön.⁶⁰ Jaakko Paavolainen pitää brittihistorioitsija Anthony Uptonin tavoin kirjettä ”herkkätuntoisen ja ylikuormitetun miehen” aloitteena eikä näe siinä toimeksiantoa Neuvostoliitosta, mitä aikalaiset epäilivät. Näkemystä Paavolainen perustelee kirjeen intentiolla, joka ei voinut olla peräisin Suomen ulkopuolelta: Ryömä kehotti Tanneria aikaansaamaan rauhan.⁶¹ Näihin tulkintoihin perustaen ja niitä laajentaen voidaan vielä tuoda esiin mahdollisuus, että Ryömä ihmetteli Hitlerin ja Stalinin paktia eikä täysin ymmärtänyt Neuvostoliiton hyökkäystä Suomeen. Hän oli kuitenkin niin lujassa uskossa, ettei hän voinut omaa henkistä tilaansa vaarantamatta päästää epäilyjä julki, kuten myöhemmät tapahtumat vankilassa osoittavat. Silti sota oli jollain tavalla selitettävä itselle.

Arvostellessaan Tanneria ja samalla Suomen hallitusta Ryömä tavallaan tuki Kuusisen Terijoen hallitusta, vaikka ei sellaista kirjeessään suoraan maininnut. Kirjeen on tulkittu sinetöineen Väinö Tannerin vihan äärivasemmistoon. Kuusinen puolestaan jäi Ryömälle kiitollisuudenvelkaan osoituksesta. Nukkehallitus ei saanut tukea suomalaisesta vasemmistosta, mutta siitä ja Kuusisesta muodostui symboli kommunistien maanpetturuudesta. Sodan jälkeen Kuusinen kaipasi valtaisasti Suomeen, mutta Neuvostoliitto ei häntä koskaan laskenut.⁶²

Talvisodan päätyttyä olisi Tammisaaren vankilassa kuultu Ryömän suusta: ”Nyt on pantu kirves puun juurelle.” Suomessa syntyi vuonna 1940 vuoden 1917 vertainen vasemmistolainen liikehdintä, jonka alle talvisodan yksimielisyys peittyi. Taustalla vaikutti myös punaisen perinteen elpyminen. Kun vasemmistolaiset taistelivat muiden tavoin sodassa, syntyi halua saada punaiselle kokemukselle viimein tunnustus ja parantaa vasemmiston asemaa yhteiskunnassa. Tyytymättömyyttä lisäsi väli- rauhan heikko taloudellinen tilanne, ja maailmansota radikalisoi ilmapiiriä. Äärimmillään ajatuksiin

---

⁶⁰ Rentola 1994, 194–196.

⁶¹ Paavolainen 1989, 88–89.

⁶² Rentola 1994, 177–178, 197; Majander 2004, 176–177, 209–210.

tuli vallankumouksen mahdollisuus.⁶³ Jos Ryömällä oli kirves puun alla, sitä ei voi lukea muuten kuin ajatukseksi, että kohta jotain kaatuisi tai osittain sortuisi.

Toukokuussa 1940 perustettiin Ryömän johdolla Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura (SNS). Rentolan mukaan seura oli liike tai puolue, jollaista Ryömä ja Tuominen aiemmin suunnittelivat. Seura haki avoimesti joukkokannatusta työväestöstä. Se halusi palauttaa ystävälliset suhteet Neuvostoliittoon ja arvosteli SDP:tä ja SAK:ta sosiaalidemokraattisista periaatteista luopumisesta. Vasemmistolainen liikehdintä kanavoitui SNS:n riveihin. Paitsi järjestämästään joukkoliikehdinnästä SNS on saanut pahan maineensa tavasta, miten se leimautui niin sanotuksi viidenneksi kolonnaksi, jonka uskottiin valmistelevan Suomen liittämistä Neuvostoliittoon. SNS:n jäsenistössä oli uhoa Neuvosto-Suomesta, ja seura julkaisi Neuvostoliittoa myönteisesti esittänyttä aineistoa. Silti – kuten Kaisa Kinnunen seuran ja sen seuraajan historiassa muistuttaa – SNS:ssä oli sekä maltillisen että radikaalin suunnan kannattajia. Maltillisuus ja radikaalisuus saattoivat kilvoitella saman henkilön ajatuksissa.⁶⁴ Vasemmistolainen liikehdintä oli laajuudeltaan varsin laaja. Täysin selvää on, että seuran 40-tuhatpäiseen jäsenkuntaan on sisällynyt erilaisia näkemyksiä ja intressejä.

SNS:n johto kannatti Baltian maiden hallituksenvaihdoiksi, joissa Ryömän piirin tapaiset vasemmistolaiset sosiaalidemokraatit tulivat valtaan. Ryömä allekirjoitti tukimiehensä Aimo Rikan kanssa tervehdyssähkeen Viron uudelle hallitukselle. Kun SNS samaan aikaan vaati Rytin hallituksen vaihtamista, se vertautui Baltian operaation valmistelijaksi Suomessa. Baltian hallitusvaihdosten yhteydessä ei puhuttu maiden liittämisestä Neuvostoliittoon. Liitos tehtiin vasta heinäkuisten parlamenttivaalien jälkeen, joissa ehdolla olivat vain kommunistit liittolaisineen.⁶⁵

Neuvostoliitto näytti Ryömälle edistykselliseltä, mutta sen perustella ei voida suoraan väittää, että hän olisi halunnut Suomen joutuvan vieraan vallan alaisuuteen. SNS:n toiminnan vuoksi vangittu Ryömä harmitteli vankilasta Elvi Sinervolle, että Baltian tapahtumat saivat seuran toiminnan näyttämään toiselta⁶⁶. Vankilasta oli kirjoitettava tietyllä tavalla viranomaisten lukiessa kirjeet, mutta joka tapauksessa hän pohti Baltian liittämistä Neuvostoliittoon. Hän saattoi myös uskoa, että Suomi ja Baltian maat säilyisivät itsenäisenä vasemmistolaisen hallituksen tai muunlaisen työväenvallan aikana. Neuvostojoukkojen käyttö sosialismin levittämisessä olisi ainakin pitänyt näyttää imperiaalisilta, ja vuonna 1941 Ryömäkin epäili sellaista. Toisaalta hän tuskin olisi vastustanut muunlaista

---

⁶³ Rentola 1994, 211–213.

⁶⁴ Sama, 218–220, 237; Kinnunen 1998, 38–39, 48–50, 53–54, 56.

⁶⁵ Rentola 1994, 227–230, 242–243. Ks. myös Beyer-Thoma 1990, 28.

⁶⁶ Ks. Rentola 1994, 252–253.

painostusta vasemmiston valtaannousun tukemiseksi. Vertailukohdaksi voidaan ottaa Poika Tuomisen asenne. Tuomisen on tulkittu pettyneen lähinnä siihen, että Neuvostoliitto ajoi suurvaltaetuaan eikä antanut vasemmistolle taustatukea valtapyrkimyksissä⁶⁷.

SNS:n aktiiveja nimiteltiin julkisuudessa ryömäläisiksi. Jatkosodan alkuvaiheen mielipideilmastossa se samaistui maanpetturuudeksi.⁶⁸ Ryömä sai SNS:n johtamisesta ja Tanner-kirjeestä yhteensä viisitoista vuotta vankeutta. Turvallisuus- ja oikeushallinnossa ajettiin Ryömälle kuolemantuomiota, ja sen uhka oli ilmeisesti melko lähellä.⁶⁹

SNS:n perustamisen yhteydessä Ryömä ei katsonut Neuvostoliittoa imperialistiseksi. Seuran oikeutus oli siinä, että väite ei pitänyt paikkaansa. Vangittuna Ryömä perusteli seuraa Suomen itsenäisyyden turvaksi. Pravdassa heinäkuun alussa 1941 julkaistussa artikkelissa uhattiin hävittää Suomi maanpinnalle, mikä sai Ryömän viimein kirjoittamaan:

Mikäli tällaisessa lausunnossa paljastuvat Neuvostoliiton oikeat kasvot, niinkin uskollisen Neuvostoliiton ystävän kuin minun on mahdotonta enää tuntea ystävyyttä tällaista maata kohtaan. Näin unter uns gesagt. No oppia ikä kaikki.⁷⁰

Ryömän epäily vahvistui Poika Tuomisen terveisistä. Neuvostoliiton imperialistiseksi ja Leninin perinnön häpäisijäksi leimannut Tuominen julkaisi kirjasen, jossa hän selosti toveri N:n eli Ryömän kanssa käytyjä keskusteluja. ”Jospa Lenin vielä eläisi ja saisi tietää”, Tuominen kirjoitti toveri N:lle ja yritti selvästi vedota Ryömän leninistin luonteeseen. Syyskuussa 1941 Ryömä kirjoitti kälylleen Sylvi-Kyllikki Kilvelle ja tämän miehelle Eino Kilvelle. Ryömä arveli olleensa ”teoreettisessa pääkysymyksessä” väärässä, sillä Neuvostoliiton politiikka oli ”todellakin ollut imperialistista”. Sylvi-Kyllikki Kilpi ehti kertoa julkisesti Ryömän kääntymyksestä. Vain muutamaa viikkoa myöhemmin Mauri kirjoitti Elvin toiselle siskolle Aira Sinervolle, että pohdiskelu oli vain ajatuskoe, ja maaliskuussa 1942 Kilpi sai kuulla kaiken olleen leikkiä. Toukokuussa Ryömä murtui henkisesti ja yritti itsemurhaa, mutta hänet saatiin pelastettua. Vaimolle jätetyssä viestissä luki muun muassa: ”Minä olen häpäissyt Marxin, Engelsin, Leninin ja Stalinin aatteen.”⁷¹

---

⁶⁷ Sama, 202.

⁶⁸ Kinnunen 1998, 36, 39, 63; Kalemaa 1989, 123–123.

⁶⁹ Rentola 1994, 337 ja viitteen 11 tiedot. Kalemaa on kahdessa yhteydessä kertonut presidentti Risto Rytin vastustuksesta Ryömän mahdolliselle kuolemanrangaistukselle. Tarinan mukaan Ryti sanoi, ettei nyt sentään Hannes Ryömän poikaa tapeta. Ks. Kalemaa 1989, 130; Kalemaa 1992, 189.

⁷⁰ Kinnunen 1998, 64. Lain., sama.

⁷¹ Rentola 1994, 202, viitteessä 96 olevat tiedot; Kinnunen 1998, 65. Ks. myös Kalemaa 1992, 188–189.

Ryömän itsemurhayritys on esitelty julkisesti tutkimuskirjallisuudessa. Samoin mielenterveydellisistä ongelmista puhuttiin aikanaan, ja niistä on mainittu tutkimuksessa⁷². Ainoastaan Rentola on pohtinut alaviitteessä itsemurhayritystä. Rentola lähtee siitä, että Ryömä todella epäili aatteitaan, mitä kuvasti Neuvostoliiton pitäminen imperialistisena. Toiseksi Ryömä uskoi Neuvostoliiton sortuvan Saksan hyökkäyksessä. Neuvostoliiton kestäessä Ryömän usko olisi palautunut, mutta sitten hän katui epäilyä, mikä horjutti mielenterveyttä. Myös kuolemantuomion uhka vaikutti.⁷³

Poliittiset vangit vapautuivat syksyllä 1944 välirauhansopimuksen nojalla ja kommunistien toiminta laillistettiin. Sitä ennen Ryömä otti yhteen vankilaviranomaisten kanssa. Hän oli laatinut julistuksen väliaikaisesta hallituksesta, jossa itse toimitti muun muassa pääministerin ja presidentin virkaa, kätkei julistuksen vaatteisiinsa ja yritti lukea sen vankilan johtokunnan edessä. Se kuitenkin estettiin ja Ryömää rangaistiin tempauksesta.⁷⁴ Tällainen toiminta voi antaa Ryömästä jokseenkin hassahtaneen kuvan. Näkemykseni kuitenkin on, että mielenterveydellisistä ongelmista huolimatta Ryömän toimintaa voidaan tarkastella historiantutkimuksen menetelmin. Pimeän puolen peittelyyn ei ole mitään syytä, mutta Ryömän merkitystä ei toisaalta voi sivuuttaa ylimalkaisesti ongelmiin viitaten, niin kuin esimerkiksi Rautkallio tekee⁷⁵. Suljettujen ääriolojen tapahtumien ei tarvitse leimata kaikkea myöhempää toimintaa. Ryömä olisi siirretty sivuun SKP:ssä, jos hän olisi ollut näiden seikkojen vuoksi täysin toimintakyvytön.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta harvinaisen ainutlaatuinen tapa, suorastaan vimma, miten Ryömä suhtautui aatteeseen ja politiikkaan. Hän otti asiat erittäin henkilökohtaisesti. Ikään kuin hän luuli yksin voivansa estää sodan tai saavansa muut vakuutetuksi oikeasta politiikasta.

---

⁷² Esim. Herta Kuusinen oli sitä mieltä, että Ryömä yritti itsemurhaa saadakseen joukkoliikkeen aikaan. Kuusinen kirjoitti tapahtuneesta sodan jälkeen: ”Sankarillista, mutta epärealistista. – Nyt hän opiskelee ja suorittaa nopeassa tahdissa loppututkintoaan. On erittäin hyvä, että hän tulee valmiiksi. Jutut hänen ’hulluudestaan’ kenties saavat siitä hyvän kolauksen”, Herta Kuusinen O. W. Kuusiselle 1.6.1945, Ab 3a, KansA. Ryömä kertoi vaimolleen ja Aira Sinervolle skitsofreenisista kokemuksistaan vankilassa, mitä on siteerattu tutkimuksessa. Ks. esim. Kalemaa 1989, 115–116; Kinnunen 1998, 64. Edellä mainitun Rautkallion luonnehdinnan lisäksi Rentola (1994, 99) on luonnehtinut Ryömää maanisdepressiiviseksi idealistiksi ja tosikoksi.

⁷³ Rentola 1994, 202 ja viitteen 96 tiedot.

⁷⁴ Sama, 440.

⁷⁵ Sanatarkasti Rautkallio kirjoittaa: ”On vaikea kuvitella, että Mauri Ryömä olisi kyennyt tehokkaaseen ja kurinalaiseen yhteistyöhön Pojan kanssa. [...] Kun Poika oli optimisti ja pragmaatikko pelimies ja selviytyjä, oli Ryömä synkkyystiloihin taipuvainen ja itsetuhoisen mies”, Rajala & Rautkallio 1994, 141.

2.4. Nuoruuden kokemusten summa

Ryömä erosi myöhemmän SKP:n toimijoista politiikan teon määrässä ja laadussa. 1930-luvun polveen hän esiintyi johtoasemassa. Läheisessä yhteistyössä maanalaiseen SKP:hen Ryömä tutustui politiikan salaiseen puoleen. Hän ei silti nähnyt eikä kokenut kaikkea liian läheltä, mikä erotti häntä salailevaan tyyliin tottuneesta punaorpojen polvesta. Kommunistisen puolueen luonteen hän tunsu varmasti teorian tasolla, mutta hänellä ei ollut käytännön kokemusta eikä täyttä ymmärrystä siitä, minkälaiseksi SKP oli kahden vuosikymmenen aikana Neuvostoliitossa muovautunut. Tietämättömyys puolueen omaksumasta luonteesta vaikutti myöhempiin ratkaisuihin. Ryömän hankkima poliittinen kokemus ruokki uskoa omiin johtajan kykyihin⁷⁶. Siihen sisältyi kuitenkin kollektiivisuutta rikkova elementti: halu tehdä yksin. Asia tulee esiin jo vuoden 1944 syksyllä, kun vasemmisto järjestäytyi uudelleen.

1930-luvun polven mentaliteetin arkisuus näkyy siinä, että Ryömä piti taistelua sosialismin puolesta täysin normaalina poliittisena toimintana, jota ei tarvinnut salailla. Melkoisen tiukasti hän oli silti kiinni teoriassa. Hän ei voinut sanoa Neuvostoliittoa imperialistiseksi, koska maa ei ollut ideologian mukaan sellainen. Taipumus auktoriteettiin on myös havaittavissa. Tämä seikka vie Ryömää pois päin arkisuudesta. Neuvostoliiton valtioedun sekoittuminen kommunistiseen aatteeseen oli hänelle tuntematon asia. Kysymys kuuluukin, miten hän sai milloinkin teorian vastaamaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen.

Ryömä ja hänen lähimpänsä huomasivat Neuvostoliitossa alkaneet puhdistukset, mutta osin he sulki silmiänsä tapahtuneelta aatteellisen taistelun nimissä.⁷⁷ Varsinaista rintamakokemusta Ryömällä ei ollut. Muun kommunistijohdon tavoin hän näyttää myöhemmin tulkinneen talvisotaa jatkosodan projektiosta.⁷⁸

Sen verran Ryömä oli tutustunut Leniniin tietääkseen, ettei pelkkä intellektuaalisuus sinänsä riittänyt. Sitä vastoin oli tultava ammattivallankumoukselliseksi, ja sellaiseksi hän yritti identifioida itsensä. Viiteryhmäänsä nähden Ryömä vaati johtoroolia. Jos otetaan lähtökohdaksi Koiviston Gouldneriin pohjautuva ajatus sivistyneistön omasta etujoukosta, Ryömä halusi vahvasti kuulua sen ensimmäiseen eliittiin. Ryömä oli itsenäinen ja siinä mielessä selvä intellektuelli. Keskustelunvapaudelle hän oli kuitenkin valmis panemaan rajan lähipiirissään. Kun hän moitiskeli viiteryhmään-

---

⁷⁶ Ks. myös Paasivirta 1992, 273.

⁷⁷ Ks. Pennanen 1970, 168–169.

⁷⁸ Ks. Ryömä 1954.

sä, hän pyrki myös muuttamaan käsityksiä. Kysymys, jota erityisesti Palmgrenin ja Ryömän suhteesta kannattaa seurata, on marxilaisuuden oikea tulkinta.

Ryömä ei kokenut lapsuudessaan eikä nuoruudessaan sosiaalista ja taloudellista epätasa-arvoa. Enemmän hänen oli pyrittävä taustoistansa eroon. Hannes Ryömää pidettiin äärivasemmistossa oletettavasti lähes porvarina samoin kuin Väinö Tanneria⁷⁹. Idealistina Ryömä uskoi vahvasti sosialismiin ja Neuvostoliittoon. Merkille pantavaa on silti, että hän epäili jo kerran. Ryömä oli myös taktikko, joten suunnanmuutos ei ollut hänelle kovin vaikeaa, mikäli hän uskoi sen palvelevan lopullista tavoitetta. Tosin vakuuttajia ei ollut monia. Tuomiselta ja Kuusiselta Ryömä otti ohjeita, mutta hän saattoi ajatella itsensä tasa-arvoiseksi toimijaksi yhteistyösuhteessa. Ryömä pääsi O. W. Kuusisen suosioon toiminnallaan. Sillat sosiaalidemokraattien johtoon taas paloivat pahasti.

Ryömän asenne suomalaiseen yhteiskuntaan toisen maailmansodan jälkeen oli jyrkän kielteinen. Hänelle kapitalistinen yhteiskunta ei niinkään osoittanut mädännäisyyttään taloudellisista syistä, vaan suurin syy oli eittämättä sota, jossa hänen näkökulmastaan oli kyse suoraan fasismin kelkkaan lähtemisestä ja aseveljeydestä, ei esimerkiksi erillissodasta. Ryömä uskoi tekevänsä vain politiikkaa, kamppailevansa sotaa vastaan ja joutui vankilaan. Tarina kertoo, että vapautumisen jälkeen hän uhosi miljoonan vahingonkorvauksista⁸⁰.

SKP:lle Ryömä oli erittäin arvokas toimija. ”Meillä kun näitä kansainvälisiä tai edes jossain määrin kielitaitoisia ei montakaan ole”, Hertta Kuusinen tiivistä myöhemmin.⁸¹ Vankilassa Ryömä ehti muutakin kuin tapella vankilaviranomaisten kanssa: hän suomensi Marxin Pääoman toista osaa.⁸² SKP sai sodan jälkeen vahvasti omia polkujaan talleavan miehen, niin kuin Veli-Pekka Leppänen on mukaillut tunnettua mainosta. Muihin SKP:n johtajiin verrattuna Ryömä oli valmiiksi äänestäjien parissa tunnettu. Moni johtaja jäi tuntemattomaksi. Hertta Kuusisen suosio kasvoi myöhemmin ilmiöksi ja teki Herttasta valttia, mutta vuoden 1945 vaaleissa Ryömä oli kommunisteista ylivoimaisesti suosituin.⁸³ Edustaja sai monenlaista postia,⁸⁴ mikä kertoo siitä, että Ryömä oli vaikeasta luonteesta huolimatta kannattajilleen helposti lähestyttävä.

---

⁷⁹ Ks. Majander 2004, 218–219.

⁸⁰ Kalemaa 1992, 216.

⁸¹ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 21.8.1957, HKA, Ab 3a, KansA.

⁸² Kalemaa 1989, 114.

⁸³ Leppänen 1994, 67, 71–72 ja alaviitteen 37 tieto.

⁸⁴ Ks. Kalemaa 1989, 116. Ks. myös Mauri Ryömän arkiston arkistoluettelo, KansA. Laajan kirjeenvaihdon ohella arkistossa on lukuisia kentältä tulleita kirjeitä, tosin myös haukkumakirjeitä ja uhkauksia.

3. MAURI RYÖMÄ JA PUOLUE

3.1. Kauhukakarana punaorpojen kouluun

Kommunistipuolueen toiminta voidaan käsittää Neuvostoliiton ulkopoliitiikan tutkimuksessa käytyyn näkökulman mukaisesti ideologian ja reaalipoliitiikan suhteeksi. Molemmilla puolilla oli käytännössä merkitystä, mutta aatetta ja politiikka oli myös sovitettava yhteen.⁸⁵ Kuten Mikko Majander huomauttaa, pohjimmiltaan kyse oli legitimiteetistä. Kommunistit oikeuttivat asemansa etujoukon teorialla. Leninismissä vain puolue osasi tulkita oikein työväen edut ja toteutti määritelmällisesti historian objektiivisia lakeja. Raja työväenliikkeen reformistiseen sosiaalidemokratiaan olisi hämärtynyt, jos kommunistit olisivat luopuneet johtoroolista.⁸⁶ SKP:n, yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseen pyrkivän organisaation tapauksessa on kiintoisaa, miten Suomen yhteiskunnallinen todellisuus, sen tulkinta ja etujoukkona oleminen suhteutuvat yhteen. Monipuoluejärjestelmässä oli tehtävä politiikkaa tinkimättä liikaa aatteellisesta perinteestä. SKP:n johdon sopeutuminen uuteen tilanteeseen ei ollut helppoa:

Sanon Sinulle suoraan, että pidän puoluetoimikuntaa heikonlätänä. Se on paljolti kasvanut siten syksyn, mutta itsenäistä, taitavaa politiikkaa se ei yksin pysty harjoittamaan. Se on määrättyllä tavalla ahdas, ja ”vasemmistolaiset” mielialat sekä menneisyyden vaikutukset tuntuvat monissa ratkaisuisissa. Tahdomme pysähtyä puolueen piiriin, kun pitäisi harjoittaa politiikkaa. Olemme ennakkoluuloisia muita kuin oman piirimme sisään kuuluvia kohtaan. Saatamme jopa hyväksyä jonkun jäseneksikin puolueeseemme, mutta emme silti kohtele häntä kommunistina.⁸⁷

SKP:n johdon päämääränä oli sosialismi, jonka esikuva oli Neuvostoliitto ja myöhemmin muotona kansandemokratian malli. Alkuvaiheen tunnuksissa sosialismia ei mainittu, vaan SKP halusi saavuttaa ensin täyden porvarillisen demokratian viemällä loppuun antifasistinen taistelun. Kommunistit tavoittelivat laajaa kansanrintamaa politiikkansa taakse. Sen saavuttamiseksi ja eduskuntatyötä varten perustettiin Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, SKDL. Uudelleen perustettu SKP sitä vastoin säilytettiin leniniläisenä kaaderipuolueena, joka valikoi tarkkaan jäsenensä ja korosti tiukkaa puoluekuria. Sosialismiin siirtymisen ehdoksi SKP:n johto asetti kansan tuen, joka tarkoitti parlamentaarisen enemmistön saavuttamista ja mahdollisuutta saada aikaan joukkoliikettä. Kansan tuki oli yhtä kuin työväenluokan enemmistön saavuttaminen, missä vedottiin erityisesti teollisuustyöväkeen ja maatalousväestöön. SKP:n johdossa pidettiin ajatuksellisesti kiinni kommunistien johtoroolista uudessa demokraattisessa liikkeessä.⁸⁸ Julkisen toiminnan alkumetreillä siis näkyi, etteivät

---

⁸⁵ Ks. Kähönen 2003, 75.

⁸⁶ Majander 2004, 153, 162–163.

⁸⁷ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HKA, Ab 3a, KansA, (alleiviivaus kirjeessä).

⁸⁸ Beyer-Thoma 1990, 30–31, 34–36, 41–42.

kommunistit voineet hylätä etujoukkorooliaan, vaikka sitä ei liittolaispolitiikkaa tehtäessä painotettu.

Rentola on nimittänyt SKP:n uudelleenperustamista punaorpojen vallankaappaukseksi. Lokakuussa 1944 polven edustajat tulivat SKP:n johtoon ja rekrytoivat luetettujaan hoitamaan puoluekoneistoa.⁸⁹ SKDL:ään liittyi johtonsa sodanaikaiseen politiikkaan pettyneitä sosiaalidemokraatteja, mutta kun SDP:n johto meni kommunisminvastaisille asevelisocialisteille, kahden toisiaan vastaan ja osin samoista kannattajista kamppailevan työväenpuolueen rakenne hahmottui pysyväksi. Sosiaalidemokratian säilyminen itsenäisenä poliittisena voimana on suorastaan Suomen poliittisen historian perusselitys sille, miksi Suomi vältti kansandemokratian tien.⁹⁰

SKP:n taktiikkana on nähty yhteiskunnallisten asemien asteittainen valtaaminen. Ajatuksena oli, että kommunistit nousisivat valtaan ilman väkivaltaa valtiorakenteen sisällä, mikäli he saisivat haltuunsa tärkeitä yhteiskunnallisia elimiä ja virkoja. Omaksuttua poliittista yhteistoimintalinjaa häiritsi puoluekentän radikalismi. Jyrkimmät odottivat pikaista vallanottoa neuvostoarmeijan tuella, vähän maltillisemmat voimaperäisempää politiikkaa ja liikehdintää. Äkkijyrkkä asenne nimettiin vasemmistolaisuudeksi, ja puolue aloitti sen kitkemiseksi lehtikampanjan.⁹¹ Ensimmäinen opetus, jonka ”kauhukakara”⁹² Mauri Ryömän oli ’punaorpojen koulussa’ sisäistettävä, oli se, että radikalismia ei suvaittu. Eduskuntavaalit toimitettiin alkuvuodesta 1945. Syksyllä 1944 ehti kuitenkin syntyä kilpailutilanne SKP:n ja vielä puolueen ulkopuolella olleen Ryömän välillä.

Ryömä esiintyi ensimmäistä kertaa julkisesti poliittisten vankien vapautusjuhlassa lokakuun alussa. Valtiollisen poliisin puhereferaatin pohjalta on tutkimuskirjallisuudessa esitetty, että Ryömä odotti suurta yhteiskunnallista muutosta eli vallankumousta lähiaikoina. Ryömä tunnusti puheessaan kommunistisen puolueen johtorooliin myös itseensä nähden. Kommunisteilla Ryömä näki erillisen roolin yhteiskunnallisessa muutoksessa, mikä oli yhteistoimintalinjan vastaista.⁹³

Sanoissa Ryömä alistui puolueen johtoon, mutta teot kielivät toista. Lähes välittömästi hän ryhtyi lämmittelemään uudelleen vuoden 1940 vasemmistoseuraa lähimpien tovereidensa Aimo Rikan ja Lauri Vileniuksen kanssa. Suomalaisissa yhteiskuntapiireissä pelättiin yhteiskuntarauhan puolesta

---

⁸⁹ Rentola 1994, 465, 488.

⁹⁰ Ks. Majander 2004, 83 ja alaviitteen 283 tieto; Soikkanen 1991, 34–43, 49–50.

⁹¹ Beyer-Thoma 1990, 37–38. Taktiikasta, Peltola 1992, 36–39; Rentola 1994, 538.

⁹² Hertta Kuusinen luonnehti Ryömää isälleen sanalla *enfant terrible* (suom. kauhukakara), Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HKA, Ab 3a, KansA.

⁹³ Paasivirta 1992, 274–275; Rentola 1994, 473–475.

ja haluttiin seura yhteistyöjärjestöksi joukkoliikkeen sijaan. Laajaa järjestöä edellytti myös valvontakomissio, joka halusi seuran toimijoista Suomen tulevan hallituspohjan. Valvontakomission poliittisen neuvonantajan Pavel Orlovin kehotuksesta Ryömän piiri pyysi J. K. Paasikiveä seuran kunniapuheenjohtajaksi. Ryömä ryhtyi päätoimittamaan seuran lehteä. Uudessa Suomi-Neuvostoliitto-Seurassa yhdistyivät hallitusrintaman ainekset ja pesäpaikka radikaalille vasemmistolaisuudelle. Kentällä seuran avulla haaveiltiin ratkaistavan ”koko programmi”, niin kuin vallankumoukseen viittaava termi kuului.⁹⁴

Vuoden 1940 tapaan vasemmistolainen paine kanavoitui Suomi-Neuvostoliitto-Seuran riveihin. Luvut puhuvat puolestaan: vuoden 1945 alussa jäseniä oli 70 000, kun kansanrintamajärjestö SKDL oli kerännyt jäsenikseen vasta noin 8500 ja etujoukko SKP kelpuuttanut noin 3000. Ryömän piirin pyrkimyksistä ei ole täyttä selvyyttä, mutta aivan hyvin seuran kasvu on voinut ruokkia uskoa sen SKP:tä parempiin vaikutusmahdollisuuksiin. Se on myös voinut kasvattaa ryhmän henkilökohtaista itsetuntoa suhteessa SKP:n johtoon, mikä olisi äärimmillään merkinnyt kommunistijohdon syrjäyttämistä joukkojen hallinnassa. Olleessaan seuraavana vuonna puolueen jäsen Ryömä puolusteli seuraa ja sen edeltäjää. Vuoden 1940 seurassa ”joukot näkivät sen hetken puolueen edustajan” ja uudessa seurassa ”luokkapyrkimysten välittömän edustajan, vallankumouksellinen järjestön”. Ryömä nimitti seuraa vallankumouksen reserviksi ja joukkojen kokoajaksi, joka kasvatti jäseniään varsinaiseen puolueyöhön. Hänen mielestään puolueen kontrolli oli säilynyt seurassa koko ajan. Puoluejohto sitä vasten katsoi, että SNS:n johto havitteli seuralle liian itsenäistä poliittista roolia.⁹⁵

Täysin selvää on, että Ryömä lähimpine tovereineen halusi radikaalia suuntaa ja odotti merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia. He uskoivat edettävän melko nopeassa tahdissa, ja ilmeisesti se tarkoitti koko järjestelmän kaatumista. Se, miten vallansiirto olisi toteutettu, jää hieman pimentoon. Joukkojen aktiivinen liikehdintä on lähin ajatus. Ryömän piirillä oli siitä kokemusta, kun vuonna 1940 oli syntynyt joukkoliike. Toisaalta silloisen liikehdinnän epäonnistuminen olisi voinut hillitä radikalismia, mutta ehkä he uskoivat vuonna 1944, että mahdollista liikehdintää ei voitaisi tukahduttaa. Tiedossa ei ole, mitä he ajattelivat seuraavan mahdollisen vallan saavuttamisen jälkeen. SKP:n johdossa Ryömän tietenkin oli korostettava puolueen johtoroolia. Tutkimuksen teeman kannalta on tärkeä huomata, miten Ryömällä kuvastuu selvä epäluottamus SKP:n johdon poliittiseen linjaan, mutta jossain määrin myös johtoon sinänsä. Ryömä ei heitä tuntenut. Aatetoveri, toimittajakirjailija Jarno Pennanen on muistellut Ryömän tiuskaisseen: ”Mikä se on? Mistä se tulee?” kun

⁹⁴ Rentola 1986, 87–88; Beyer-Thoma 1990, 38–39; Rentola 1994, 478–481, 497.

⁹⁵ Rentola 1986, 88–87; Rentola 1994, 492 ja alaviitteiden 84, 85 ja 86 tiedot. Ks. myös Kinnunen 1998, 154–155.

johto järjestäytyi⁹⁶. Ryömällä oli senlaatuinen toimintahistoria, että hän ei halunnut jäädä sivustakatsoksi. Gouldneria mukaillen Ryömä ei halunnut olla ainoastaan historianpyörässä mukana, vaan hän tahtoi aktiivisesti sitä itse kääntää olematta edes etujoukon jäsen.

Yksistään Ryömän puheet vallankumouksen reserveistä ovat varmasti ärsyttäneet SKP:n johdossa, varsinkin kun rauhallisen linjan oli määrännyt Neuvostoliitto. Se, mitä Ryömä halusi Neuvostoliiton tekvän Suomen tapauksessa, on täysin pimennossa, mutta ei hän ylipäätään näytä ymmärtäneen rauhallista linjaa. Muutamaa vuotta myöhemmin Neuvostoliitto ohjasi SKP:tä hyökkäävämpään politiikkaan, mutta vuonna 1944 maailmansodan vielä jatkuessa oli edettävä rauhallisesti. Neuvostoliiton ei tarvinnut hätiköidä Suomessa ennen kaikkea sen vuoksi, että Suomi oli Saksaa lyödessä geopoliittisesti sivussa. Neuvostoliitto halusi Suomeen turvallisuutensa takaavan hallituksen ja sotakorvausjunat nopeasti liikkeelle. Suomen ja SKP:n roolit yhdistyivät näin ollen Neuvostoliiton suunnitelmissa, ja siihen SKP:n johto taipui hyvin, koska sen edustajat olivat sisäistäneet Neuvostoliiton etujen ja ohjeiden ensisijaisuuden.⁹⁷ Suomessa kasvaneen Ryömän oli vaikea ymmärtää asiaa.

Ryömän halusta joukkojen järjestäytymistä radikaalimpaan toimintaan ei ole todisteita.⁹⁸ Tällä tarkoitetaan aseellista toimintaa, jota hän toisaalta kannatti Norjan sotaretken asiassa. Tarkoitus oli lähettää aseellisia joukkoja auttamaan Norjan vapautumista Saksan alaisuudesta. Se ei ollut Ryömän oma keksintö, mutta hän ryhtyi värväämään joukkoja Soihdussa. Lehteen saapui vastauksia halukailta Norjaan lähtijöiltä.⁹⁹

Järeät toimenpiteet on oikea termi kuvaamaan tapaa, miten Ryömä saatiin lopulta ruotuun. Ruotsalainen NKP:n yhdysmies Per Meurling yritti aluksi taivutella Ryömää, minkä jälkeen vuorossa oli arvovaltaisinkin kaikista, itse valvontakomission johtaja Andrei Aleksandrovič Ždanov. Olisi erittäin mielenkiintoista tietää, mitä keskustelussa tarkkaan ottaen puhuttiin, mutta tähän ei ole mahdollisuutta, koska tapaamisesta on löydetty vain raportin luonnos. Ryömän tiedetään pyytäneen Ždanovilta lupaa joukkojen lähettämiseen Norjaan. Hän olisi vielä henkilökohtaisesti tarjoutunut punaarmeijan riveihin taistelemaan fasismia vastaan. Miten lienee Ždanov asian ilmaissut, värväys loppui ennen Moskovasta saapunutta virallista kieltoa. Ryömä haki vuoden 1945 alussa SKP:hen uuteen jäsenenä. Rentola on kutsunut jäsenhakemusta uhmakkaaksi.¹⁰⁰ Siinä näkyy myös mukaan tule-

---

⁹⁶ Pennanen 1970, 166.

⁹⁷ Ks. Peltola 1992, 40–41; Rentola 1994, 511.

⁹⁸ Rentola 1986, 88.

⁹⁹ Leppänen 1994, 52–53; Rentola 1994, 507–509.

¹⁰⁰ Rentola 1994, 510–511. Ks. Myös Paasivirta 1992, 275.

minen tasaveroisena, ellei jopa ylempiarvoisena toimijana. Luotettavuus oli SKP:ssä avainsana, joten mitä pidemmälle puoluekontakti ulottui sen parempi. Hakemuksessa puhuivat myös generalisimus Stalinin ansiot fasismin voittajana: ”Vuodesta 1932 olen pitänyt Stalinin johtamaa Neuvostoliittoa demokratian ja sosialismin etuvartiona, vuodesta 1934 olen työskennellyt Suomen kommunistisen puolueen johdolla.”¹⁰¹

Ryömä haluttiin sitoa poliittiseen vastuuseen ja saada pois oma-aloitteisesta toiminnasta ottamalla hänet SKP:hen ja puolueen johtoon. O. W. Kuusinen, joka kannatti SKP:n politiikassa Ždanovia jyrkempää linjaa, ilmaisi suosionsa Ryömälle. Kuusinen ei kuitenkaan ollut tuolloin se, jolla oli asiassa sananvaltaa. Neuvostojohto halusi pitää hänet pois Suomen asioista. Ryömän saama ääni-vyöry vaaleissa ja liiallinen oma-aloitteisuus ovat näin ollen tärkeämpiä tekijöitä. Kuusisen sanan on täytynyt kuitenkin vaikuttaa henkisesti SKP:n johdossa. Kuusinen ihmetteli tyttärelleen, miksi Ryömä oli vähän sivussa Suomessa, sillä olihan tämä jo kauan ”taistellut tiukasti Suomen fasisteja ja niiden tannerilaisia käytyreitä vastaan”. Hertta Kuusinen kertoi vaikeuksista: ”Nyt hän helposti muodostuu juuri puoluetta hajoittavien voimien lipuksi. [...] Tahtoo mennä ’vasemmistovirtausten’ mukaan”. Kuusinen kuvasi Ryömää itsekeskeiseksi mutta oli varma, että Ryömästä voisi tulla hyvä toveri. Siihen Kuusinen kaipasi myös isänsä apua.¹⁰² Kuusinen lisäsi varmuudeksi pienen jälkikirjoituksen, jossa hän kertoi taannoisesta tapauksesta. Siitä näkyy, kuka antoi taktiikan ja ketä kuunneltiin, mikäli mieli olla mukana. Voimme vain arvailla, uhmasiko Mauri Ryömä todella Ždanovia. Juttu kiersi joka tapauksessa yleisesti:

Kuvaava esimerkki hänen käsitystavastaan on, että kun A.A. oli joitakin kuukausia sitten selittänyt hänelle tilannetta ja taktiikkaamme, joku kysyi Maurilta: Tulitko nyt vakuuttuneeksi. M. vastasi: Niinhän hän puhui, mutta mistä tiedän, mitä hän ajatteli. – vaikka juttu ei olisi 100%sesti tosikaan, on se hyvin kuvaavaa.¹⁰³

Suomalainen tiedustelu salakuunteli valvontakomission puheluita. Tiedustelumies U. A. Käkönen kertoo kirjassaan, että neuvostoviranomaiset väläyttelivät jopa Ryömän lähettämistä ”koulittavaksi” Moskovaan.¹⁰⁴ Tarkkoja sanamuotoja ei voida tietää, mutta ajatuksellisesti tämä ei ole mahdotonta. Luvussa 3.3. nähdään, kuinka Ryömä pelkäsi myöhemmin lähettämistä Varsovaan pois silmistä. Koulumisen hoiti kuitenkin SKP.

¹⁰¹ Mauri Ryömä: ’Lyhyt elämäkerta’, 5.1.1945, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA.

¹⁰² O. W. Kuusinen Hertta Kuusiselle 7.4.1945, HKA, Ab 3; Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HKA, Ab 3a, KansA; Rentola 1994, 536–537; Beyer-Thoma 1990, 37–38.

¹⁰³ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HKA, Ab 3a, KansA, (alleviivaus kirjeessä). Sama asia eri sanamuodoin ja eri lähteestä, ks. Paasivirta 1992, 275. Per Meurlingin versio ks. Rentola 1994, 493.

¹⁰⁴ Käkönen 1970, 180–181; Jussila 1990, 67–68.

Ryömää, vallankumousinnosta huolimatta kokenutta poliitikkoa, joutuivat suitsimaan vastuunkantoon parkkiintuneet puoluehenkilöt, jotka ehkä vihasivat Ryömää palavammin kapitalistista yhteiskuntaa.¹⁰⁵ Ideologian ja reaalipolitiikan jännite näkyi jälleen. Reaalipolitiikkaa oli nyt rauhallinen alku ja kansan tahto, jota eivät radikaalit uhoajat ja Mauri Ryömä edustaneet. Samalla kyseinen puoli limittyi Neuvostoliiton ulkopolitiikkaan, joka oli itsessään jännitteinen ideologian ja reaalipolitiikan välillä. Vaikka on arveltu, että SKP:n johtoryhmältä puuttui kovien kokemusten takia halu saavuttaa valta,¹⁰⁶ voidaan toimintaa suuntaavaksi lähtökohdaksi ottaa aatteellinen puoli, jonka mukaan sosialismiin siirtyminen oli ajan mittaan historiallinen välttämättömyys. Ryömä oli puolueeseen tullessaan 33-vuotias. SKP:ssä hän toimi pää-äänenkannattaja Työkansan Sanomien päätoimittajana. SKDL:n kansanedustajana Ryömä oli vuosina 1945–1954 Uudenmaanläänin vaalipiiristä ja 1954–1958 Turun läänin pohjoisesta vaalipiiristä valittuna.

3.2. Johdossa vaan ei ytimessä

Etujoukon oli oltava ja johdettava. Ideologiset tekijät korostuivat, kun maailma jakaantui kahteen leiriin suurvaltojen välien kiristyessä. Samalla voimistui kommunistien pyrkimys lujittaa johtoaan vasemmistoliikkeessä. Vielä loppuvuodesta 1947 SKP:n johdossa suunniteltiin SKP:n ja SKDL:n yhdistämistä. O. W. Kuusinen joutui silloisen neuvostonäkemyksen mukaan ohjeistamaan suomalaisia tovereita etujoukkona olemisesta. Oli syytä lähteä ”siltä kommunistiselta kalliopohjalta”, että

SKP:n lopettamisesta, lyhentämisestä tai heikentämisestä ei voi olla puhettakaan [...] SKP:n johtavaa ja järjestävää osuutta SKDL:n toiminnassa vahvistettava (tietenkin järkevällä ja taitavalla tavalla). [...] Ohjat käsiin SYP:ssäkin kuten koko SKDL:ssä.¹⁰⁷

Maailman jakautuessa Neuvostoliito halusi kommunistit suoraan valvontaansa. Parlamentaarisesta toimintaa ja liittolaispolitiikkaa ei enää suositettu. Suomessa SDP:n, maalaisliiton ja SKDL:n hallitusyhteistyö oli vaikeuksissa ja kommunistit alkoivat käyttää joukkoliikkeitä politiikan lisänä. Valtaa keskitettiin SKP:ssä pienpiirin luotetuille, joilla oli suoria yhteyksiä Neuvostoliittoon.¹⁰⁸ Ryömä oli vuodesta 1945 puoluetoimikunnassa (myöhemmin nimellä keskuskomitea). Suppeampaan johtoryhmään eli poliittiseen jaostoon (poliittinen toimikunta eli politbyroo) Ryömä pääsi vuoden 1947 joulukuussa. Aivan sisimpään piiriin hän ei silti kuulunut.

---

¹⁰⁵ Ks. Rentola 1994, 466.

¹⁰⁶ Rentola 1997, 54.

¹⁰⁷ O. W. Kuusinen Hertta Kuusiselle, ei päiväystä, ajoitettu arkistossa: 12.11.1947, HKA, Ab 3, KansA.

¹⁰⁸ Majander 2004, 279–280; Rentola 1997, 19–20, 24.

Ryömän oli hankala puhua SKP:n suuremmissa johtoelimissä, jonka jäseneksi hän oli tullut vuonna 1945. Päästyään pienempään johtoryhmään hän lausui ensitöikseen: ”Jo puoluetoimikunnassakin vaaditaan suurta uskallusta korottaa ääntänsä ollessaan kenties eri kannalla kuin puoluetoimikunta.” Politbyroon kokouksessa Ryömä ei sitten enää säästellyt sanojansa, ja sanottavaa olikin jo kolmen vuoden ajalta. Nyt hän sai revanssinsa. Aiheena oli SKDL:n vaalitappio joulukuun 1947 kunnallisvaaleissa. Mielipiteiden ilmaisemisen pelko välittyi Ryömän mukaan alaspäin, minkä vuoksi puolue ei hallinnut joukkojaan. Ryömä luetteli syntilistan vaalitappioon. Kärki ”ultravasemmistolaisuutta” vastaan oli virhe ja julkisen toiminnan alku nöyristelevää. Liikehdintä oli keskeytetty aina liian aikaisin, ja hallitusta olisi pitänyt siellä oltaessa samalla arvostella enemmän. Erittäin kovaa kieltä Ryömä käytti SKDL:n ei-kommunistisista ministereistä syyttäen Reinhold Sventoa sekä Eino ja Mauno Pekkala lähes pettureiksi.¹⁰⁹ Ryömä ei näytä ymmärtäneen valtaanpääsystä mitään hiipivää taktiikkaa, vaan enemmän siihen mentäisiin aktiivisen työväenjoukkojen toiminnan ja painostuksen avulla.

Tässä oli Ryömän mahdollisuus, sillä kohta sai olla radikaali. Vuoden 1948 alussa SKP nostatti joukkoliikkeen YYA-sopimuksen valmistelun tueksi. Ryömä halusi eteenpäin vievää tunnusta, jota voitaisiin käyttää sopimuksen jälkeen kommunistien eduksi. ”Iskuja täytyy antaa mahdollisimman nopeasti”, Ryömä vaati johdossa. Tutkija Hermann Beyer-Thoma lukee Ryömän johdon radikaaleihin, jotka halusivat luoda painostavaa ilmapiiriä yhteiskuntaan SKDL:n vaalivoiton takaamiseksi. Vaikka jyrkkää linjaa kannatti myös moni muu, jälleen Ryömä kuulutti radikalismia julki. Ryömän julkisen esiintymisen jälkeen presidentti Paasikiven luona vieraili SDP:n johtajia, ja tässä keskustelussa katsottiin uhaksi samanlainen kehitys, joka tapahtui kommunistien valtaan siirtyneessä Tšekkoslovakiassa. SDP:n vastapropagandassa mainittiin Ryömä ja äskettäin Neuvostoliitosta palanneet johtokommunistit vallankaappausta suunnittelevaksi barrikadilinjaksi.¹¹⁰ Ryömä uskoi joukkoliikkeen. Syksyllä 1948, kun SKDL oli oppositiossa ja Fagerholmin sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus nimitetty, SKP:ssä mietittiin tapaa kaataa hallitus. Neuvostoliiton suorittama ulkopoliittinen painostus nousi muun muassa esiin. Ryömä korosti silloinkin liikehdintää.¹¹¹

YYA-sopimus täytti Neuvostoliiton turvallisuusvaatimukset, eivätkä kommunistit saaneet normaalia suurempaa tukea vaaleihin ja valtakirjoihin. Lakkoliike oli lopetettava. Reaalipolitiikka näytti jälleen voittavan ideologian, mutta aatteellinen puoli ei kadonnut. Stalinin jälkeen Neuvosto-

¹⁰⁹ SKP:n poliittisen jaoston ptk. 8. ja 9.12.1947, SKP, KansA; Leppänen 1994, 338–342.

¹¹⁰ Beyer-Thoma 1990, 250–252, 255–257, 282.

¹¹¹ Rentola 1997, 59.

liiton johtoon noussut Nikita Hruštšev esitteli 1950-luvun puolivälissä rauhanomaisen rinnakkaiselon periaatteen. Silti sosialismin uskottiin voittavan ja koittavan aikanaan myös Suomessa.¹¹²

Kun tarkastellaan Ryömän suhdetta puolueen johtoon, silmiinpistävää on hänen ja Elvi Sinervon erityisasema O. W. ja Hertta Kuusisen mielissä. Edellähän nähtiin, että juuri Kuusiset ottivat Ryömän asian hoitoonsa. Elvi Sinervo oli ”sittenkin toista luokkaa kuin muut” sivistyneistön edustajat, Hertta kuvaili, kun Sinervo kirjoitti rohkean kommunistisen näytelmän.¹¹³ Sinervo sai O. W. Kuusisen datšalla ratkiriemukkaan vastaanoton, ja Kuusinen vaati häntä tulemaan toistekin.¹¹⁴ Maisteri Kuusinen suhtautui muutenkin sivistyneistöön suopeammin kuin SKP:n aktiivijohto Suomessa. 1950-luvun alussa Kuusinen olisi päästänyt Jarno Pennasen puolueen jäseneksi, vaikka Pennanen palveli Suomen Sosialidemokraatti -lehdessä talvisodan aikana. Tyttären mukaan Pennasen jäsenyyttä vastusti erityisesti puheenjohtaja Aimo Aaltonen, joka perusteli kantaansa vaikeuksilla Palmgrenin kanssa.¹¹⁵ Korkeimmassa muodossa O. W. Kuusiselta herui sympatiaa tyttärelle ja puoluejohdon Martti Malmbergille.¹¹⁶ Mauri Ryömä ja Elvi Sinervo voidaan lisätä suosikkien joukkoon.

Kuusinen sai ajoittain viestittää poliittisia ohjeita SKP:lle, mutta usein käsky tuli häntä korkeammalta neuvostojohdolta.¹¹⁷ Rautaiseksi perämieheksi tituleerattu Kuusisen vaikutti silti henkisesti SKP:ssä. Hertta Kuusisen kirjeitä luettaessa on huomattava Hertan isäänsä kohdistama valtaisa ihailu ja kiintymys, mutta erään kirjeen mukaan toverit palasivat Kuusisen luota ”kuin uudelleen ladattuna työpaikalleen”¹¹⁸. Kuusisen oli auktoriteetti SKP:ssä, mutta hänellä oli myös eräänlainen terapeutin rooli mahdollisissa kiistoissa. Mukana saapui myös poliittisia ohjeita. Näyttää jopa syntyneen ajatus, että suosikkiasema synnyttäisi kateutta:

Toivottavasti Sinulla on tilaisuutta jutella Aimon kanssa ennen hänen paluutaan, jotta saamme taas lämpimäisiä. Masa hermoilee kovasti, kun ei saa tietää, pääseekö hän sinne vai ei. Hänen on tehnyt mielensä kirjoittaa Sinulle, mutta häpeilee sen vuoksi, ettei sitä vain luultaisi ”etuiluksi”.¹¹⁹

---

¹¹² sama, 48–52, 411.

¹¹³ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 7.2.1953, HKA, Ab 3a, KansA.

¹¹⁴ Ks. ’Mauriseni’, Elvi Sinervon päiväamäätön kirje Mauri Ryömälle, MRA, Aa 1, KansA. Kirje on ilmeisesti vuodelta 1953, jolloin Elvi oli sairaanhoidossa Neuvostoliitossa ja oleskeli siellä muutenkin. Ks. Kalemaa 1989, 256–257.

¹¹⁵ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 2.6.1953, HKA, Ab 3a, KansA.

¹¹⁶ Ks. Leppänen 1994, 308–309.

¹¹⁷ Rentola 2003, 66.

¹¹⁸ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 9.11.1953, HKA, Ab 3a, KansA.

¹¹⁹ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 27.10.1952, HKA, Ab 3a, KansA. ’Masa’ oli Martti Malmbergin lempinimi.

Myös Ryömä ihaili suunnattomasti Kuusista. Vuonna 1946 hän pääsi ensikertaa näkemään Kuusisen kasvitusten, kun suomalainen kulttuurivaltuuskunta vieraili Moskovassa. Vaimolle lähetetty kirje on kuvaava myös Neuvostoliiton ja sosialismin vetovoiman kannalta – ja toisaalta tuon kuvan suomalaiseseen, kapitalistiseen yhteiskuntaan tekemän vaikutuksen kannalta. Se, miten Moskovan-matkailu ylipäättään vaikutti vasemmistolaisiin, olisi sinänsä tarkemman tutkimuksen arvoista. Ryömä on silti voinut katsella neuvostotodellisuutta kritiikittömästi, sillä samoihin aikoihin hänen läheinen toverinsa Aimo Rikka pettyi maan epäkohtiin, ja siitä alkoi Rikan tie eroon puolueesta¹²⁰. Toinen vaihtoehto on, että Ryömä näki vain loistohotellin aulan ja sikäläisten valitsemia kohteita. Ystävilleen neuvostoyhteiskunta tarjosi joka tapauksessa Ryömän matkalla parastaan. Katsottiin Tšehovia teatterissa, Moskovassa oli valtavasti nähtävää, ja muutenkin puitteet olivat hulpeat:

Asumme tällä kertaa Savoy'ssa, minulla on upea huone kylpyhuoneineen y.m. Olemme tikahtua ruuan paljouteen, sillä kolme kertaa päivässä syömme sellaisen 6-ruokalajin aterian ja viinaakin juomme kohtalaisesti. Myös tupakassa VOKS meidät pitää ja sitä paitsi antaa taskurahoja, että vähän karamelleja y.m. voi tuoda tuliaisiksi. Eilen ostin kirvelevin sydämin Kaisulle hänen pyytämänsä ½ kg hunajapurkin, mikä nieli kuudesosan käyttövaroitani. Vielä on jäljellä vähän yli 100 ruplaa, joilla voin ostaa kirjallisuutta.¹²¹

Karamelleja enemmän Maurille maittoi: ”Niin, ja sitten on toteutunut se elämäni hartain toive, että olen saanut tavata O. V. Kuusisen.”¹²²

3.3. Puoluesuhteen esimerkkitapaukset

Jukka Paastela käyttää artikkelissaan negatiivisen integraation käsitettä, joka kuvaa kommunistijohdon kielteistä asennetta suomalaiseen todellisuuteen ja eristäytymistä siitä elämäntavassa.¹²³ Siitä kertoo myös kärjistetty mutta oikeansuuntainen toteamus, jonka mukaan kommunistijohto hairahtui elämään ikään kuin kuvitteellisessa kansandemokratiassa. Utopiat ottivat silloin vallan yhteiskunnalliselta analyysilta. Aate korosti kurjistumista vastoin yhteiskunnallista todellisuutta. Arne Saarinen kuvaa ristiriitaa muistelmissaan todeten, miten Kulttuuritalon parkkipaikalla oli puoluekokouksesta toiseen aina vain täydempää.¹²⁴

1950-luvulle tultaessa suomalainen kommunismi oli eristäytynyt omaksi sisäseuraiseksi leirikseen. SKP:n oli alistuttava Neuvostoliiton ohjaukseen, ja Suomessa puolue joutui suojelupoliisin tieduste-

---

¹²⁰ Ks. Kalemaa 1984, 206.

¹²¹ Mauri Ryömä vaimolleen (Kullalleen) 26.9.1945, ESA, Aa 1, KansA.

¹²² Sama.

¹²³ Paastela 1992, 339.

¹²⁴ Leppänen 1994, 595; Saarinen 1995, 122–123.

lun kohteeksi Valpon menetyksen jälkeen. Puolueessa korostuivat sisäinen valvonta ja ideologisen oikeaoppisuuden vaatimus. Itä-Euroopassa ideologisen asetelman lujittumisesta seurasi verisiä puoluepuhdistuksia. Suomessa kommunistisen liikkeen kehitys näkyi ajattelu- ja toimintatavoissa. Esimerkiksi 1950-luvun alussa SKP:ssä raakattiin riveistä omia titolaisia. Suomalainen kommunismi eli silti kaksoiselämää. Johdon ja aktiivien tasolla näkyivät salaisuudet ja Neuvostoliiton vaatimukset, mutta puoluekentällä toiminta samastui arkiseen reformipolitiikkaan. Sukupolvien ristiriita ja maltillis-kansallisen ajattelu kasvoivat SKP:ssä, mutta johtoa ei kyseenalaistettu merkittävästi vielä 1950-luvulla.¹²⁵

Koska Ryömä kuului johtoon mutta ei sisäpiiriin, voidaan olettaa, että hän ei tuntenut kaikkia neuvostosuhteen yksityiskohtia. Tämä seikka ja Suomessa kehittynyt tapa politikoida vaikuttivat hänen toimintaansa. Sanotaan, että tieto lisää tuskaa. Tavallaan Ryömä oli vapaampi tekemään siirtoja kuin asioista enemmän tietäneet ja henkisesti Neuvostoliiton johtoon alistuneet sisäpiiriläiset, vaikka hänen ehdotuksensa eivät olisi menneet läpi. Seuraavaksi tarkastellaan erikoisteemojen kautta Ryömän puoluesuhdetta. Tarkasteltavat aiheet ovat osittain päällekkäin todellisuudessa toimineet 1) arvostelunvapaus puolueessa, 2) kommunistisen puolueen johtoperiaate demokraattinen sentralismi, 3) SKP:n sisäpiirin tapa toimia ja Ryömän suhde siihen sekä 4) Ryömän yleinen käyttäytyminen puolueessa.

Hertta Kuusisen mielestä oli aivan luonnollista, että SKP:n edustajakokousten (puoluekokousten) puheenvuorot olivat etukäteen valmisteltuja. Näin keskustelu oli ”antoisaa”. Jopa vuoden 1957 edustajakokous, joka hyväksyi SKP:n uuden puolueohjelman, oli Kuusisen mukaan vain ”kohtalaisen hyvä työkokous”. Jälleen Kuusinen muisti kiitellä isäänsä ja neuvostotovereita osallistumisesta ohjelman muotoiluun.¹²⁶ Puheiden valmistelu on ymmärrettävää, sillä yhtenäisyyttä ja puoluejohtoa korostavassa ajattelussa olisi ollut johdolle kiusallista, jos se olisi haastettu avoimeen debattiin. Puoluekokouksessa arvostelun olisi kuullut suuri joukko ihmisiä.

Vuoden 1948 puoluekokouksessa puoluejohdon kontrolli ei vielä ollut vankkumaton. Asiaa kuvaa puoluekoulun opettajan Jukka Dahlin esiintyminen kokouksessa ja vielä sen jälkeen julkisesti. Dahl arvosteli SKP:n johtoa ainoastaan parlamentaariseen toimintaan nojaavasta reformismista ja sanoi puolueen kieltäneen opin proletariaatin diktatuurista. Dahl erotettiin SKP:stä arvostelun vuoksi.¹²⁷

¹²⁵ Rentola 1997, 86, 174–175, 179–182. Titolaisjahdistista ks. Leppänen 1994, 731–732.

¹²⁶ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 12.10.1954 ja 15.6.1957, HKA, Ab 3a, KansA.

¹²⁷ Leppänen 1994, 488–490, 505–506, 512.

Ryömä on tässä mielessä mielenkiintoinen, koska myös hän edusti myönteisesti äärivasemmistolaisuuteen suhtautuvaa ajattelua. Ei ole tiedossa, kokiko Ryömä varsinaista yhtäläisyyttä Dahlin esittämään kritiikkiin. Ainakaan hän ei esittänyt ajatusta yhtä selvästi aatteelliseksi. Silti hän oli vuosina 1947–1948 vaatinut jyrkkää linjaa ja samalla oikeuttanut kritiikin vuoden 1944 rauhallista alkua kohtaan. Puoluekokouksessa Ryömä puuttui yleisesti arvostelunvapauteen:

Täytyykö olla erityinen raati, joka antaa ne normit, joiden mukaan arvostelun tulee tapahtua, vai onko mahdollisesti puolueen johto laatimassa normit? [...] Jos varaus asetetaan, niin liian omantunnontarkka puolueenjäsen tällaista mahdollisuutta peläten pitää omana tietonaan arvostelun, joka mahdollisesti olisi välttämätön puolueen edun vuoksi.¹²⁸

Pääsihteeri Ville Pessi täsmensi, että arvostelun paikka oli puoluekokouksissa mutta ei puolueen ulkopuolella. Sisäpiirin Inkeri Lehtisen mukaan arvostelunvapaus oli järjestöelämän perusta, mutta hänen mielestään Dahlin ja Ryömän kritiikki ei ollut enää tervettä. Veli-Pekka Leppänen esittää mielenkiintoisen tutkimusaiheen oikeasta ja väärästä kritiikistä. Kommunistien keskuudessa kiersi hokema, jonka mukaan ei saanut antaa aseita vastustajien käsiin arvostelemalla puolueen ulkopuolella. ”Aivan kuin SKP olisi ollut ilmatiivis pussi, jonne kiistat voitiin säilöä ilman että vastustaja niitä huomaisi”, Leppänen pohtii.¹²⁹ Dahlin tuomio osoittaa, ettei arvostelulle ollut sijaa edes puoluekokouksissa, joissa Pessi kehotti sitä harjoittamaan. Tapaus vaikutti varmasti seuraavien kokousten puheenvuorojen esivalmisteluihin.

Ryömälle jäi vaikutelma, että vuoden 1948 puoluekokouksessa tehtiin päätös kritiikistä. Puolue- ja itsekritiikkivaiheessa Ryömä nimittäin palasi aiheeseen. Tuolloin hän paheksui, että päätös jätti puoluejohdon määriteltäväksi, mikä on oikeaa ja väärää kritiikkiä. Pessi ei muistanut tällaista päätöstä.¹³⁰ Päästyään politbyroon jäseneksi Ryömä oli huomioinut vaikeuden puhua suuressa johtoryhmässä, tosin samalla hän puhui suunsa puhtaaksi ydinjohdossa. Myös Ryömän tapa puuttua vuoden 1948 puoluekokouksessa arvostelunvapauteen osoittaa, ettei hän saanut tai uskaltanut ilmaista etujoukossa vapaasti mielipiteitensä. Ryömä ei todennäköisesti halunnut arvostella itsetarकोitukseksi eikä varsinkaan puolueen ulkopuolella, vaan pikemmin hän uskoi idealistisesti leniniläisen puoluekritiikin ja itsekritiikin voimaan. Poliittiset vastustajat olisivat käyttäneet hyväksi kommunistien sisäisiä erimielisyyksiä. Kyllä Ryömä tämän ymmärsi.

Demokraattinen sentralismi oli kommunistisen puolueen johtoperiaate. Puhtaimmassa muodossa se tarkoitti, että puolue oli hierarkkisesti järjestäytynyt eri tasojen kokonaisuus, jossa jokainen taso

---

¹²⁸ Lain. sama, 498.

¹²⁹ Sama, 499–501.

¹³⁰ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA.

saisi keskustella ja tehdä ehdotuksia ylemmille elimille. Kun päätös oli tehty, siihen oli tyydyttävä ja alempien tasojen oli noudatettava ylemmän päätöstä. Käsitteessä yhdistyivät demokratia (keskustelu) ja sentralismi (vallan keskitys, keskusjohtoisuus), mikä takaisi etujoukon yhtenäisen linjan.¹³¹ Aiheen esimerkkitapaus on vuodelta 1953 ja Hertta Kuusisen kertomaa isälleen.¹³² Ville Pessin oli tarkoitus kertoa siitä O. W. Kuusiselle, mutta hän saattaisi Hertta Kuusisen mukaan ”unohtaa joitakin erityispiirteitä”. Huomautus on kuvaava yleisemmin sen suhteen, minkälaisia tietoja ja käsityksiä liikkeen asioista välittyi johtokeskukseen. Kun tiedot kulkivat matkalaisten mukana, ne saattoivat muuttua erilaisiksi. Huomionarvoista on lisäksi pääsihteerin taipumus unohtella erityispiirteitä. Toisaalta Ryömän toimintaa käsitellään tässäkin Hertta Kuusisen kertoman perusteella.

Ryömän mielestä SDP menestyi paremmin, koska SKP ei esittänyt oikeita tunnuksia. Ryömä vaati, että kolmen suuren hallitusta oli propagoitava koko ajan eikä vain hallituksia muodostettaessa. Ryömä oli esittänyt syytöksen SKP:n pienpiirille eli sihteeristölle. Hän ei siis pelännyt tehdä sellaista. Politbyroo päätti, että linja oli ollut oikea, ”joskaan emme ole pystyneet sitä riittävän tehokkaasti toteuttamaan”, Kuusinen liudensi asiaa. Ryömä oli vielä tämän jälkeen esittänyt Kuusisen mielestä ”sivistisen kysymyksen”: ”Ellei ole ollut virheitä poliittisessa linjassa, niin haluammeko sanoa, että toimintamme on ollut virheetöntä.” Ryömän erikoisuus oli intellektuaalinen ja konstikas puhetapa, mihin törmätään erityisesti vuosina 1956–1958. Aiheesta keskusteltiin suuremmalla väellä keskustelutehtävissä, mutta siellä ei oikein ymmärretty, mistä oli edes kyse. Mahdollista on, että siirryttäessä suppeammasta johtoryhmästä suurempaan asia muuttui ja kääntyi Ryömää vastaan. Myöhemmin nähdään tarkemmin, että suuremmassa johtoryhmässä Ryömä puhui aivan eri sanakäantein. Kuusinen kertoi, miten Ryömän kanssa oli tapana menetellä. Ryömän vain toivottiin lopulta ymmärtävän, eikä asiaa käsitelty siksi sisäisenä erimielisyytenä. Kuusinen kuvasi Ryömän luonnetta: ”Hän käärmentyisi vain entistä enemmän, jos ’nujertaisimme’ hänet koko KK:n voimalla.”¹³³

Vaikka Ryömä otti tässä tapauksessa aktiivisen roolin ja esitti syytöksen sihteeristölle, siinä näkyy myös hänen tapansa hautoa asioita. Vasta kolmen kuukauden jälkeen hän oli tullut asian kanssa esiin. Ryömä halusi tehdä yksin, mutta hän myös kärsi yksin. Ryömä ei tuntenut saavansa esittää mielipiteitään vapaasti. Se rikkoi Gouldnerin hahmottelemaa kriittisen keskustelun puhetapaa, johon voimme nähdä intellektuelli Ryömällä sittenkin olleen halua. Luvussa neljä tulee esiin tarkemmin puoluehenkilö Ryömä.

---

¹³¹ Heywood 1992, 118–120.

¹³² Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 12.10.1953, HKA, Ab 3a, KansA.

¹³³ Sama.

Kuusisen kirje kertoo myös siitä, miten kiistoja ja asioita pantattiin pienpiiriin. Kuusisen mukaan ydinjohto ei ehtinyt ”jokaista vivahdetta tuoda siinä silmänräpäyksessä politbyroon käsiteltäväksi”. Muut paitsi Ryömä olivat tämän ymmärtäneet, kun asiasta informoitiin myöhemmin. Yhteistyössä isän kanssa Hertta oli ryhtynyt vuonna 1945 tekemään Maurista hyvää toveria. Niinpä kirjettä ei voinut päättää muuten kuin toiveeseen: ”Hän on, kuten tiedät, erittäin hyvä toveri. Emme mitenkään haluaisi suhteidemme kärjistyvän.”¹³⁴

Ryömä jos kuka halusi olla mukana päättämässä. Kyse on siitä, minkälaisia ”vivahteita” ylimpiin elimiin jäi. Mitkä olivat niin sanottuja valmiiksi päätettyjä asioita sisäpiirissä, ja miten Ryömä suhtautui sisäpiirin toimintaan? Esimerkkitapaus liittyy Ryömän läheiseen toveriin satamatyömies Lauri Vileniuksen. Hän oli mukana vuoden 1940 vasemmistoseurassa ja vuoden 1944 Ryömän piirin tärkeä henkilö. Satamajätkä Vilenius pakinoi Työkansan Sanomissa nimimerkillä Leveäharteinen mies.

Valmiiksi päätetty asia oli Vileniuksen poistaminen Kuljetusliiton järjestäjän paikalta. Erottamista perusteltiin liiton ongelmilla, mutta kuten Leppänen on ymmärtänyt, syy oli ennen kaikkea Vileniuksen kurittomuus SKP:n johdon edessä. Ryömäkin ymmärsi yskän todetessaan, että ”jotain kränää tuntuu olevan” ja tiedusteli, oliko Vileniusta vastaan aikaisempia kaunoja. Niitä ei kerrottu, ja johto vapautti Vileniuksen tehtävistään. Leppänen otaksuu, ettei Vileniusta uskallettu erottaa puolueesta, koska hän oli satamakommunistien johtohahmo ja suosittu kentällä. Ryömä joutui sanaharkkaan Aimo Aaltosen kanssa ja jätti päätökseen eriävän mielipiteen.¹³⁵ Kommunisisessa puolueessa ei ollut tapana jättää päätöksiin eriäviä mielipiteitä, mikäli demokraattista sentralismia tarkkaan seurattiin.

Ryömän yleinen käyttäytyminen puolueessa erosi muista. Loppuvuodesta 1946 ydinjohdossa tulkittiin Ryömän vaatineen itselleen yksityissihteeriä. Tämän voisi nopeasti lukea osoitukseksi Ryömän omanarvontunnosta tai tärkeilystä. Varmemmaksi lähtökohdaksi voidaan ottaa suuri työtaakka, jota hän halusi keventää. Työkansan Sanomista oli eronnut toimittajia, ja Ryömä itse jättäytyi työvoimapulaan vedoten luvatta pois töistä. Ryömän mukaan kyse ei ollut yksityissihteeristä vaan avuksi palkattavasta ”kääntäjä-konekirjoittaja-arkistonhoitajasta”. Arkistonhoitaja luvattiin palkata, mutta sitä ennen Ryömä sai kuulla ripitystä. Oikea kommunisti ja puolueen jäsen ei jättäisi työtänsä luvat-

---

¹³⁴ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 12.10.1953, HKA, Ab 3a, KansA.

¹³⁵ Leppänen 1994, 734–736.

ta. Ryömää syytettiin myös lehden tason laskusta, mutta hän sai jatkaa päätoimittajana.¹³⁶ Tilanne ei kuitenkaan parantanut, sillä 1950-luvun alussa Ryömä uhkasi toistuvasti eroavansa Työkansan Sanomien päätoimittajan paikalta. Hänen oli vaikea yhdistää puoluejohtoa ja päätoimittajuutta. Ryömä vaati toimitukseen lisävoimia, ja kun niitä ei kuulunut, hän uhkaili eroavansa. Pessille Ryömä kirjoitti: ”Viran tyydyttävä hoitaminen, varsinkin ylirasittumisen jälkeen syyskaudella 1949, on muodostunut minulle ylivoimaiseksi.”¹³⁷ Tällä kertaa Herttakin ymmärsi käytöstä. Mauri oli ollut työtaakan edessä aivan oikeutetusti ”murrillaan”, mutta lisävoimaan ei ollut rahaa eikä eroa myönnetty. Tilanne osoitti taas uskoa Moskovan-matkan ja mahdollisesti isä-Kuusisen terapeuttiseen merkitykseen. Maurillekin matka tekisi Hertan mielestä hyvää.¹³⁸

Erittäin merkittävää on, mitä Ryömä sanoi ylirasittumisensa ajasta: syksy 1949 oli juuri sitä aikaa, kun kylmä sota kiristyi ja kommunistisessa liikkeessä ajaututtiin hyiseen ideologiseen oikeaoppisuuteen ja puoluepuhdistuksiin. Utopiat ottivat silloin ylivallan mahdollisesti Ryömälläkin. Sivistyneistöaihetta tarkasteltaessa nähdään, että juuri tuolloin Ryömän ajattelu oli puhdasoppisimmillaan, ja siihen voidaan taustaksi lisätä ylirasitus.

Alun perin Elvi Sinervon arkistosta löytynyt kirjelappusen kopio kertoo kovaa kieltä Ryömän mielenliikkeistä 1950-luvun alussa.¹³⁹ Siinä liikutaan lähellä henkistä kansandemokratiaa ja vahvasti puolueen sisäisissä kiemuroissa. Suomalaiseen todellisuuteen kirjeen liittää oikeastaan vain säädös-kokoelman sivu tai muu eduskunnan materiaali, jonka toiselle puolelle se on kalkeerattu. Kirje alkaa dramaattisesti, kun Ryömä osoittaa sen Hertalle, älykkäimmälle sihteeristön jäsenistä, ja painottaen ettei kirje saa joutua ”asiankuulumattomien käsiin”. ”Vallassanne on tehdä minulle mitä ikinä haluatte”, Ryömä kirjoitti ja paheksui saamansa kohtelua. Ryömä uskoi, että hänet aiottiin lähettää vuonna 1946 Varsovaan. Itä-Euroopan kehitys huomioiden ei ole poissuljettua, että hän uskoi joutuvansa siellä jopa likvidoiduksi¹⁴⁰. Ryömän mukaan vihamielisyys korostui aina, kun SKP:llä meni hyvin. Tuolloin, vuonna 1951, jolloin ”voittojen lähestyminen [oli] päivän selvä asia”, vihamielisyys korostui taas. Tässä oli mahdollisesti takana ajatus Suomen pikaisesta siirtymisestä kansandemokra-

---

¹³⁶ SKP:n poliittisen jaoston ptk. 10.10.1946 ja 13.11.1946, SKP, KansA.

¹³⁷ Mauri Ryömä Inkerille (Inkeri Lehtiselle) 1.7.1952; Mauri Ryömä Ville Pessille 12.6.1950, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA.

¹³⁸ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 30.1.1952, HKA, Ab 3a, KansA.

¹³⁹ 'Hertta', allekirjoittamaton Helsingissä 18.2.1951. Lappunen löytyi alun perin Elvi Sinervon muistiinpanojen joukosta, josta se tekijän huomautuksesta siirrettiin 28.11.2003 Ryömän lähetettyjen kirjeiden toisteisiin, MRA, Ah 4, KansA. Kirje näyttää kopiolta, mutta ei ole varmuutta, saiko Kuusinen alkuperäistä kappaletta. Kirjeen kopio on voinut joutua Elvin muistiinpanoihin vahingossa Elvin järjestellessä 1980-luvun alussa omia ja Maurin papereita. Elvi oli puuhassa hieman hajamielinen. Tästä ks. Kalemaa 1989, 8, 288.

¹⁴⁰ Ks. myös Kalemaa 1992, 304.

tiaan, jolloin Ryömä pelkäsi Itä-Euroopan tilanteen näkyvän Suomessa. Kokonaan eri asia sitten on, menikö SKP:llä tuolloin kovin hyvin. Utopiat näyttäisivät ennemmin korostuneen.

Ryömän mukaan hänelle määrättiin tahallaan liikaa tehtäviä. Sitten kun jokin tehtävä jäi suorittamatta, hänet voitiin haukkua kelvottomaksi. Ryömä oli tunnollinen ja halusi olla tehtävänsä hoitava kunnan kommunisti. Tuolloin Ryömä tunsivat olevansa täysin lopussa ja kuvasi tilaansa saksan sanalla ”Vernichtung” (suom. tuho). Ryömä pyrki eroon taustoistaan ja uskoi osan niistä karistaneensa, mutta hän näyttää silti kokeneen jonkinlaista eriseuraisuutta ja kateutta siitä, ettei hän ollut alkujaan ammattivallankumouksellinen:

Mitä minä voin tehdä tässä tilanteessa. Teidän täytyy nähdä, että teissäkin, jotka olette lapsesta alkaen tunteneet toisenne, voi joskus olla jotakin vikaa eikä aina vain niissä, jotka onnettomuudessaan eivät ole ”hyvästä perheestä”. En voi tehdä muuta kuin pyytää sinua hoitamaan tämän ”ympyrän neliöimisen” tämän kuun aikana, luonnollisesti ilman enempää imeliä korulauseita kuin ”sakinhivutustilaisuuksiakaan”.¹⁴¹

Asennoituminen Ryömään saa tukea myös neuvostoraportista, jossa puoluejohdon sanottiin suhtautuvan Ryömään epäluuloisesti. Ryömän poliittisesta toiminnasta ei löytynyt huomautettavaa, vaan päinvastoin hän oli teoreettisesti oppinut ja taisteli hyvin oikeistososiaalidemokraatteja vastaan. Syyt epäluuloon olivat ideologisen oikeaoppisesti lyhyt puoluejäsenyys ja sosiaalidemokraattinen tausta.¹⁴²

SKP:n kaaderijaoston Ryömästä kokoama henkilömappi näyttää esitetyn ja tulevan kritiikkivaiheen valossa silotellulta. Mahdollisesti mappia on arkistotermein besorgattu, järjestelty uudelleen ja siivottu, silloin kun se oli puolueen hallussa ja luovuttamatta arkistoon. Henkilöarvioita sisältäviä mappeja järjesteltiin uudelleen 1960-luvulla, jolloin puolueriita repi SKP:tä kahtia.¹⁴³ Toisaalta kiistely saattoi jäädä sisäpiiriin. Ryömä kuvattiin kaaderiarvioissa luotettavaksi ja kokeneeksi puoluetoveriksi. Hertta Kuusiselta hän sai epiteetin ”rohkea tarmokas”, ei mitään kauhukakaraa.¹⁴⁴ Suurinta kritiikkiä tuli Ryömän työtovereilta Työkansan Sanomista. Hän kirjoitti terävästi, mutta kaikki ei auennut suurelle yleisölle. Häntä kiiteltiin toimittajien pitämisestä ajan tasalla tilannekatsauksilla, mutta hän joutui olemaan muiden töidensä vuoksi usein pois toimituksesta. Kuvaavin on intellektuaalisuuteen ja itsenäisyyteen liittyvä arvio: ”Ei sopeudu aina vaikeuksista kollektiiviseen työhön.”¹⁴⁵

¹⁴¹ ’Hertalle’, allekirjoittamaton Helsingissä 18.2.1951, MRA, Ah 4, KansA, (alleiviivaukset kirjeessä).

¹⁴² NKP:n asiakirja ’Tiedonanto/Tilanne SKP:ssä’ v. 1953, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 27.

¹⁴³ Ks. Leppänen 1999, 24.

¹⁴⁴ Sekalaisia arvioita, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA.

¹⁴⁵ Sulo Muuri, Ontro Virtanen, Antero Timonen: ’Arviointia Tks:n toimituksessa...’ 27.10.1951, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, KansA.

4. MAURI RYÖMÄ JA SIVISTYNEISTÖ

4.1. Sivistyneistö etujoukkopuolueessa ja sen liepeillä

Niin sanotulla ensimmäisen tasavallan (1917–1944) ajalla suomalaisen yhteiskunnan valtasivistyneistö koki Neuvostoliiton ja vasemmistoradikaalin työväenliikkeen uhiksi. Kansalaissodan kokemuksen jähmettämä ajattelutapa rikkoontui hieman 1930-luvulla, kun vasemmistolainen sivistyneistö ja muutamat liberaalit intellektuellit haastoivat yhteiskunnan vallitsevat arvot. Suomessa ei ollut Ranskaan ja Italiaan verrattavaa radikaalia marxilaista älymystöä. Näissä maissa älymystö toimi näkyvästi liikkeessä kansanrintamakaudeksi ja maailmansodan jälkeen suurissa kommunistipuolueissa.¹⁴⁶

SKDL oli sivistyneistön pääasiallinen väylä kommunistiseen ja kansandemokraattiseen liikkeeseen. Yhteistyöpolitiikkaan suunnattu SKDL omaksui kulttuuriväelle ja sivistyneistölle suopeita tunnuk-
sia. SKDL:ään perustettiin oma sivistyneistöjaosto, jonka puheenjohtajana toimi aluksi yllättävä nimi vasemmistolaisessa liikkeessä: professori Yrjö Ruutu. Ruudun jälkeen puheenjohtajaksi tuli Raoul Palmgren.¹⁴⁷ Nimekkäimmät kuten Elvi Sinervo ja Raoul Palmgren olivat myös SKP:n jäseniä, mutta esimerkiksi Jarno Pennanen, SKDL:n Vapaan Sanan päätoimittaja Palmgrenin jälkeen, ei päässyt puolueen jäseneksi talvisodan aikaisen toimintansa vuoksi. Pennasen poliittisesta toiminnasta ei muuten ollut johdossa huomautettavaa.¹⁴⁸ SKP:n sivistyneistöedustajien määrä oli erittäin alhainen. Vuonna 1957 joukkoon luettiin vain noin nelisensataa puolueen 49 000 jäsenestä. Ryhmä oli määrältään marginaalinen, mutta sen edustajien horjuminen puoluekurissa huolestutti neuvostotarkkailijoita. Palmgrenin ollessa jo erossa puolueesta sivistyneistön puhemiehenä pidettiin Ryö-
mää.¹⁴⁹ Rentolan mukaan intellektuellien vähäinen määrä oli yksi syy siihen, miksi Stalin-paljastukset ja Unkarin kriisi vaikuttivat vähemmän SKP:ssä kuin muualla Euroopassa.¹⁵⁰

SKP:n johdossa sivistyneistökysymys jäi melkoiseksi yksityisyritteliäisyydeksi. Kuuluisin kiista puolueen ja sivistyneistön välillä oli Raoul Palmgrenin tapaus. Julkisuudessa se näkyi Palmgrenin ja Armas Äikiän kiistelynä kulttuuripolitiikasta ja taideteoreettisista kysymyksistä. Äikiä puuttui myös Palmgrenin kantaan Jugoslavian kysymyksessä ja vihjaili Palmgrenia titolaiseksi. Neuvostoliitossa

¹⁴⁶ Sevinen 1997, 40–43, 59; Alapuro 1997, 90–93.

¹⁴⁷ Kalemaa 1984, 170–171, 174–175.

¹⁴⁸ Ks. Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HKA, Ab 3a, KansA.

¹⁴⁹ NKP:n asiakirja 'Tiedonanto Suomen Kommunistisesta Puolueesta' v. 1957, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 190.

¹⁵⁰ Rentola 1997, 450.

Äikiä oli omaksunut kulttuurikysymyksissä tiukat rajat, joihin hän yritti ohjata Kiilan taiteilijoita. Äikiälle voitiin silti jopa naureskella Kiilassa.¹⁵¹ Myös Tuure Lehén osallistui sivistyneistön paikan määrittelyyn. Hän argumentoi Palmgrenin *Suuri linja* -teosta vastaan, kun sen ajatukset muuttuivat ideologisen tilanteen kiristyttyä kerettiläisiksi.¹⁵²

Eräänlaisena puoluekorosteisuuden julkaisemattomana manifestina voidaan pitää SKP:n puheenjohtajan Aimo Aaltosen alustusta puolueen piiri- ja valistussihteereille vuonna 1949. Aaltonen moitti jäsenistön kommunistista tasoa ja paheksui puolueen heikkoa auktoriteettia. Osansa sai myös puolueen linjaa tuntematon sivistyneistö, jonka joukossa oli haihattelijoita. Aaltonen suositteli tilanteen korjaamiseksi poliittisen tason kohottamista ja organisaatioon liittyviä toimenpiteitä.¹⁵³

Hertta Kuusisella oli sovittelevampi lähtökohta kuin Äikiällä, Lehénillä ja Aaltosella, joiden jyrkkyyttä hän valitteli isällensä. Kuusinen itse oli parisuhteessa puolueeseen kuulumattoman kirjailija Olavi Paavolaisen kanssa. Periaatteellisia oli oltava ja moittiakin tarvittaessa, mutta pelkkien vaatimusten tilalle Kuusinen halusi intellektuellien poliittista kasvatusta ja lähempää suhdetta heihin. Usko sivistyneistön kasvattamiseen säilyi Kuusisella läpi Palmgren-kiistan ja vielä vuoden 1956 jälkeen, jolloin sivistyneistöryhmän kanssa oli yhä vaikeampaa.¹⁵⁴ Kuusinen halusi kulttuurityön vetovastuun itselleen. SKP:llä ei olisi ollut varaa laskea kansansuosikkiaan pelkästään tälle alueelle, eikä Hertalla ollut aikaa muiden töiden vuoksi. Silti hän katsoi olevansa oikea henkilö sivistyneistövastaavaksi. Teeman ulkopuolelta Kuusinen tunnisti myös uuden ryhmän, jonka kuusikymmentäluku toi sitten tullessaan:

Vanha kaarti, joka on ollut lähellämme tulee kovin helposti hulluille tolille. Sen kulta-aika oli ennen sotia ja osittain sotien aikana. Nyt se ikään kuin jää kelkasta. Senkin kanssa pitäisi puuhata – muidenkin kuin Armaksen. Mutta ennen kaikkea pitäisi seurata nuorten kehitystä. Ihmeellistä kyllä takaperoisen kasvatuksen saaneessa nuorena porvarillisessakin polvessa on ilmennyt valopilkkuja. Mitä sitten työläisnuorisossa ja heitä lähellä olevissa, kunhan heitä autettaisiin.¹⁵⁵

SKP:n johdon teoista kuvastuu Gouldnerin esittämä ambivalentti suhtautuminen intellektuelleihin. Heitä tarvittiin mutta heihin ei luotettu, elleivät he sitten kasvaisi poliittisesti etujoukon ensimmäisen eliitin neuvoin. Heidän oli ikään kuin luotava nahkansa¹⁵⁶ ja sosiaalistuttava uuteen rooliin.

---

¹⁵¹ Kalemaa 1984, 202–205.

¹⁵² Alapuro 1997, 97.

¹⁵³ Leppänen 1994, 599–603.

¹⁵⁴ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 30.1.1952; 2.6.1952; 29.11.1957, HKA, Ab 3a, KansA.

¹⁵⁵ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 19.12.1958, HKA, Ab 3a, KansA.

¹⁵⁶ Termiä nahanluonti on käytetty punapakolaisten pakosta luopua Neuvosto-Venäjällä sosiaalidemokratiasta ja alkaa bolševikkien mallin mukaisesti kommunisteiksi, ks. Saarela 1996, 36–37.

4.2. Ryömä sivistyneistön paikan määrittäjänä

Vuonna 1946 SKP:n johdossa keskusteltiin sivistyneistön toimittamasta 40-luku-lehdestä, jossa johtoa ei häirinnyt tuolloin väärä sisältö vaan pieni levikki. Se osoitti puheenjohtaja Aaltosen mielestä SKP:n muutenkin heikkoa sivistyneistösuhdetta. Mukana keskustelemassa aiheesta oli Palmgren mutta ei Ryömä. Palmgrenin luotsaama SKDL:n sivistyneistöjaosto valtuutettiin pohtimaan lehden levikkiasiaa ja tekemään asiasta esitys keskusjärjestöille. Palmgren halusi vielä SKDL:lle kulttuuriohjelman.¹⁵⁷ Myöhempään käskytyyliin verraten asian käsittely vaikuttaa sivistyneistölle auvoiselta. Puoluekorosteisuutta edeltävä aika oli sivistyneistölle hyvää ja innovatiivista aikaa liikkeessä, ja sitä voidaan sen vuoksi nimittää lyhyeksi vapauden ajaksi. Raoul Palmgrenin toiminta on tästä hyvä esimerkki.

Palmgren pääsi laatimaan kulttuuriohjelman. Elämäkerturi Kalemaa esittää ohjelman valmistelusta anekdootin, joka kuvaa suorastaan koomisesti sivistyneistön vapauden ajan erikoisuutta. Palmgren nimittäin riitaantui SKDL:n puheenjohtajan J. W. Kedon kanssa ohjelman muotoilusta. Ketoa häiritsi Palmgrenin tapa käyttää puolipisteitä; se edusti raskasta saksalaisuutta, kun Keto itse suosi ”gallialaista kepeyttä”. Palmgren on muistellut olleensa valmis kuolemaan puolipisteen takia, joten sopua ei syntynyt ja Kedon ja Palmgrenin välit katkesivat hetkeksi.¹⁵⁸

Palmgren meni pisimmälle myös itsenäisessä aatteellisessa pohdinnassa. Vielä ennen Neuvostoliiton ja Jugoslavian välirikkoa kansallisen kulttuurin ja kommunismin yhdistäminen ei ollut tuomitavaa. Palmgrenin teos *Suuri linja* otti pohjaksi suuren vuosisadan, 1800-luvun, jolloin sivistyneistö johti edistyksellisesti kansaa oikeuksiin ja sivistykseen. Työväenliike peri 1900-luvun alussa tuon perinteen, sitä edustivat vielä Yrjö Mäkelin ja Yrjö Sirola, mutta heidän jälkeinen kulttuuripolitiikka petti linjan. Itsenäisyyden aikana edistykselliset aatteet, kansallisuusaate ja isänmaallisuus, muuttuivat Palmgrenin mukaan taantumuksellisiksi. Palaaminen suuren vuosisadan teemoihin korjaisi petoksen. Sosiologi Risto Alapuron mukaan Palmgren yritti murtaa laajoille sivistyneistöpiireille tietä kommunistiseen ja kansandemokraattiseen liikkeeseen. Palmgrenin tekemä linjan uudelleenmäärittely mahdollistaisi sen, että sivistyneistö voisi tulla liikkeeseen kieltämättä täysin omaa historiaansa. Vaikka Palmgren korosti sivistyneistöä kansakunnan palvelijana, Alapuron mukaan ajatteluun sisältyi myös ajatus sivistyneistön asettumisesta kansan henkiseksi johtajaksi.¹⁵⁹

¹⁵⁷ SKP:n poliittisen jaoston ptk. 22.10.1946, SKP, KansA.

¹⁵⁸ Kalemaa 1984, 176–177.

¹⁵⁹ Alapuro 1997, 93–97.

Palmgrenin toiminta osoittaa, kuinka sivistyneistö sai toimia aluksi itsenäisesti, mutta siitä kuvastuu myös hienoinen elitistisyys, joka erotti sivistyneistöedustajia työläistaustaisista toimijoista. Mukana oli sekä intellektuaalisia oikkuja – riitelyä välimerkeistä – että ajatuksellisesti johtoaseman hakemista kansaan. Tämä on tarpeen huomioida erityisesti, kun tarkastellaan Ryömää sivistyneistön paikan määrittelijänä. Ryömä moitiskeli tovereitaan jo 1930-luvulla intellektuellien boheemisuudesta ja itsetarkoituksellisuudesta, mikä kääntäen tarkoitti sitä, että hän uskoi itse olevansa lähempänä liikettä ja kansaa.

4.2.1. Lyhyt vapauden aika 1944–1948

Tarkasteltavalta ajalta on selviä merkkejä Ryömän halusta sivistyneistön paikan määrittelijäksi. Ryömä esimerkiksi johti jonkinlaista helsinkiläistä intellektuellien jaostoa.¹⁶⁰ Hänen organisaation-
sa oli nimenomaan SKP, kun Palmgren toimi pitkälti SKDL:ssä. Vuonna 1946 Ryömä laati erillisen SKP:n intellektuellijaoston suunnitelman. Sellaisenaan jaosto ei toiminut, ja Ryömä saattoi tehdä suunnitelman oma-aloitteisesti, koska hänellä ei ollut tuolloin erityistä asemaa sivistyneistöasiassa. Suunnitelma kertoo Ryömän ajatuksista mutta myös tekijänsä luonteesta ja tavasta toimia.

*Ehdotus int-jaoston työsuunnitelmaksi*¹⁶¹ on ensinnäkin tekijänsä tyyliin huolellista työtä. Ryömä on kirjoittanut sen käsin ja mainitsee erikseen kolmisenkymmentä erilaista ammattinimikettä, jotka hän lukee sivistyneistöön. Ammatilistassa intellektuelleja luonnehtii koulutus ja professionalismi. Hän käyttää myös nimitystä henkisen työn tekijät. Ryömä pohti, että sivistyneistöön kuuluivat ammatit agronomista yliopistoväkeen sekä ”mahdollisesti vielä papit ja upseerit”. Tässä on mielenkiintoinen yhteensattuma. Vaikka Ryömä ei käsitä sivistyneistöä luokaksi eikä puhu välikerroksista kuten myöhemmin, hän näkee sivistyneistön laajasti ja lähenee määrittelyssä Gouldnerin uutta luokkaa. Poliitikolta se oli mahdollisimman suuren joukon havittelemista liikkeeseen.

Sivistyneistö organisoituisi liikkeeseen SKDL:n jaoston kautta, jota ja muita lievejärjestöjä Ryömän jaoston oli tarkoitus valvoa ja ohjata. Suunnitelma tarkoitti siten etujoukon suorittamaa valvontaa liikkeessä. Ryömä oli sisäistänyt kommunistisen puolueen periaatteita: hän puhui keskityksen (l. sentralismin) ja suunnitelmallisuuden tärkeydestä. Ryömä jakoi myös lähiajan tehtäviä. Esimerkiksi

---

¹⁶⁰ Ks. SKP:n poliittisen jaoston ptk. 28.10.1948, SKP, KansA.

¹⁶¹ Ryömä, 'Ehdotus int-jaoston työsuunnitelmaksi', MRA, Cc 18, KansA.

ASS saisi laatia suunnitelman ylioppilaiden stipendirahastosta ja asuntovaikeuksien helpottamisesta.¹⁶²

Selvästi alkuajan vapaus näkyi siinä, että Ryömä pystyi kirjoittamaan käyttämättä ideologista sanaarsenaalia ja vetoamalla auktoriteetteihin, jolloin suunnitelma oli enemmän kiinni arjessa. Siinä puhutaan esimerkiksi palkkakuopista ja taiteilijoiden työtilojen tarpeesta. Ryömän seuraava muotoilu on kuitenkin asian varsinainen ydin:

Syvempää ideologista kosketusta ja kasvatusta varten on tarpeen myönteinen suhtautuminen edistyksellisiin kansallisiin kulttuuriperinteisiin (Kalevala, Snellmanin tuotanto jne.) ja kulttuurin tunnustaminen arvoksi sinänsä; suhteessa kulttuurityöntekijöihin ei yleensä saa asettaa ennakkoehdoksi heidän jäsenyyttään ja suhtautumistaan demokraattisiin joukkojärjestöihin.¹⁶³

Lähiajan tavoitteista huolimatta Ryömä odotti intellektuelleilta ideologista kehitystä ja tulemistä entistä lähemmäs puoluetta. Silti suunnitelma kuvaa hyvin vapauden aikaa todetessaan, ettei intellektuellien tarvinnut kuulua edes lievejärjestöihin eikä omaksua puolueen linjaa. Muutaman vuoden päästä tiukan oikeaoppisuuden kaudella jakolinja kulki välillä 'Puolue tai ei mitään'. Ryömä huomasi virheensä myöhemmin, sillä hän on lisännyt suunnitelmaan huomion laatimisajankohdasta: "Huom! Kevättalvella 1946."¹⁶⁴ Tämä kuvaa puolue-eliitin ylivarovaisuutta 1950-luvun alussa. Joh-to uskoi yhä valtaannousuun, minkä takia se osaltaan pyrki välttämään harha-askelia. Väärän linjan turmiollisuus näkyi kansandemokratioiden sisäpolitiikassa samaan aikaan.¹⁶⁵ Huomautuksellaan Ryömä pyrki mahdollisesti välttämään asian kääntymisen itseään vastaan. Ihmeellisintä on se, että lisäys on paperissa, joka näyttää jääneen Ryömälle itselleen. Jaostoa ei sellaisenaan perustettu ja paperi on Ryömän arkistossa. Ehkä hän kuitenkin näytti sitä eteenpäin, tai sitten paperi on luonnos. Toisaalta 1950-luvun alussa pelot ja epäluulot paisuivat suuriin mittoihin.

Olkoonpa huomautuksen todellinen tarkoitus mikä tahansa, tärkeämpää on huomata, että intellektuelliasiansa Ryömä joutui jälleen todistamaan yllättävän linjanvaihdoksen. Vuonna 1946 saattoi vielä ajatella kyseisellä tavalla, mutta muutamaa vuotta myöhemmin Ryömä joutui tunnustamaan virheensä ainakin itselleen. Se, että hän ylipäätään teki tuollaisia lisäyksiä, osoittaa, että hän oli esimerkiksi Palmgrenia valmiimpi tarvittaessa itsekritiikkiin, linjanmuutoksiin ja yleensä taktikointiin. Palmgrenin ja Ryömän politiikkakäsitykset näyttäisivät olleen kokonaan erilaiset.

---

¹⁶² Ryömä, 'Ehdotus int-jaoston työsuunnitelmaksi', MRA, Cc 18, KansA.

¹⁶³ Sama.

¹⁶⁴ Huomautuksen huomioi myös Majander 2004, 314 ja alaviitteen 222 tieto.

¹⁶⁵ Rentola 1997, 86.

Mikko Majander esittää aiheesta toisen kuvaavan tapauksen. Ryömä laati vähän ennen Neuvostoliiton ja Jugoslavian riitaa kirjaseen, jonka kaavakuvassa Belgrad esitettiin Moskovasta seuraavaksi keskuksiksi kommunistisessa liikkeessä. Jugoslavian saaman tuomion jälkeen virhe oli painettuna, mikä on voinut herättää Ryömässä kauhua. Tosin koko SKP:n johto yllättyi täydellisesti Jugoslavian saamasta tuomiosta.¹⁶⁶ Näin ollen voidaan olettaa, että itsenäisten ja lopulta virheellisiksi osoitettuneiden siirtojen ja ainaisten linjanmuutosten keskellä Ryömä ajautui tietoisesti jyrkkään puhdasoppisuuteensa. Jotta pysyisi mukana historianpyörässä, oli opittava kuuntelemaan ”isännän ääntä” ja – mikäli se ylipäättään oli mahdollista – ennakoimaan sitä. Oli alistuttava dogmien ja sitaattien vangiksi.¹⁶⁷

4.2.2. Dogmien ja sitaattien vangit

Vuoden 1948 muutoksia olivat Suomessa SKDL:n hallitustaipaleen päätyminen, kansainvälisesti kylmän sodan kahtiajako ja kommunistisessa liikkeessä Neuvostoliiton ja Jugoslavian välirikko. Ideologinen oikeaoppisuus ja Neuvostoliiton johtoasema korostuivat kommunistisessa liikkeessä. SKDL:n oppositioon joutuminen katkaisi kommunistien pyrkimyksen saada haltuunsa yhteiskunnallisia avainpaikkoja Suomessa.

Elokuussa 1948 pidetyssä SKP:n puoluekokouksessa painotettiin muiden kommunistipuolueiden esimerkkejä ja tarvetta tehostaa puolueen ideologista tasoa.¹⁶⁸ Tiukentunut linja näkyi välittömästi myös sivistyneistöasiassa. Johdossa paheksuttiin, että SKDL:n sivistyneistöjaosto oli vain intellektuellien ”aivotrusti”, joka laiminlöi käytännön tehtävänsä sivistyneistön parissa. Puolueen tehtäväksi määrittyi nyt intellektuellien ideologinen kasvattaminen. Hertta Kuusinen tiivistä menettelytavan, jota hän olisi halunnut toteuttaa seuraavina vuosina: ”Vääriä katsomuksia oikaistava, mutta sisäistä kasvatustyötä tehtävä, olkoonpa se miten vaivalloista tahansa.”¹⁶⁹ Kuten edellä tuli ilmi, asiassa ääneen päässeet korostivat enimmäkseen virheiden korjaamista ja kasvatusta oli käytännössä erittäin ankaraa.

Ryömä alkoi toden teolla pyrkiä sivistyneistöasioista vastaavaksi uudessa tilanteessa. Hänelle annettiin puoluejohdossa käytännön vastuuta asiassa ja myös pohjoismaisuuden vastaisessa taistelus-

---

¹⁶⁶ Majander 2004, 314–315. Jugoslaviasta ks. Peltola 1992, 81–82; Rentola 1997, 56.

¹⁶⁷ Dogmaattisuudesta ks. myös Majander 2004, 435–436. Isännäksi kutsuttiin SKP:ssä Staliniä, ks. Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 19.8.1949, HKA, Ab 3a, KansA; Rentola 1997, 97.

¹⁶⁸ Beyer-Thoma 1990, 296.

¹⁶⁹ SKP:n poliittisen jaoston ptk. 28.10.1948, SKP, KansA.

sa. Ryömä syytti intellektuelleja kommunistisen teorian heikosta osaamisesta ja puoluelinjan rikkomisesta. Erityisesti moitittavaa oli Palmgrenin päätoimittamassa Vapaassa Sanassa. Ryömän Työkansan Sanomat sen sijaan esitteli lääkäri-päätoimittajansa uutta mieltymystä, neuvostobiologi T. D. Lysenkon pseudotieteellistä tutkimusta. Stalinin auktorisoiman Lysenkon opeilla Ryömä hyökkäsi länsimaista psykologiaa vastaan vielä vuonna 1954, vaikka Stalin oli jo kuollut.¹⁷⁰

Ryömä sai esittää puhdasoppisia näkemyksiä ääneen SKP:n sivistyneistöseminaarissa vuonna 1949. Puolueen poliittis-teoreettinen aikakauslehti *Kommunisti* julkaisi tilaisuudesta alustuksen, johon seuraava analyysi perustuu.¹⁷¹ Tuolloin oli lupa sanoa ääneen, että SKP:n päämääränä oli sosialismi, jonka muodoksi tulisi kansandemokratia. Voidaan olettaa, että Ryömä tunsi jonkinasteista helpotusta saadessaan ilmaista asian suoraan. Hän ei ollut halunnut peitellä sitä koskaan. Kohta Ryömä tosin sai nähdä, mitä Itä-Euroopassa tapahtui, ja osin se heijastui SKP:hen. Syksyllä 1949 Ryömä ajautui yllätykseen.

Ryömä halusi ajatella, että liike tarvitsi intellektuelleja saavuttaakseen vallan. Silloisessa ideologiassa tulkinnassa ei sanottu suoraan näin, eikä Ryömä väittänyt niin sanatarkasti. Staliniin ja Saksan yhtenäisyyspuolueeseen vedoten hän teki päätelmän siitä, että työväenluokan oli helpompi päästä valtaan, mikäli sillä oli sivistyneistöä liittolaisenaan. Sivistyneistöä oli saatava lisää ja jäsenten ideologista tasoa kohotettava. Muutamaa vuotta aiemmin Ryömä oli määrittänyt sivistyneistön laajasti esimerkiksi professionalismista ja koulutuksesta. Varsinaisia luokkia oli silti ainoastaan kaksi, työväenluokka ja porvaristo, ja työväenluokalla oli liittolaisinaan talonpoikaisto ja sivistyneistö. Ryömä puhui myös välikerroksista tarkoittaen kahta viimeksi mainittua. Staliniin ja Leniniin tukeutuen hän esitti, että pikkuporvaristoon kuuluneet intellektuellit häilyivät työväenluokan ja porvariston välillä vielä radikalisoituttuaan. Hän ilmiselvästi oletti itse sosiaalistuneensa uudelleen. Sivistyneistö oli Ryömän mukaan riippuvainen vallassa olevasta luokasta, jolle sen oli myytävä tietonsa ja taitonsa. Asia havainnollistui leniniläisellä sanataiteilulla. Osaamisen kauppaaminen porvaristolle oli ”henkinen prostituutio”. Sivistyneistö joutui ”maksua vastaan suorittamaan ideologisen rengintyön isäntänsä puolesta”. Gouldnerin luokkateoriassa sitä vastoin sivistyneistö on itsenäinen luokka, jolla on nimenomaan tietonsa avulla mahdollisuus saavuttaa valtaa¹⁷². Vaikka tutkielman alussa otettiin tietoisesti etäisyyttä aatteellisiin määrittelyihin, tässä kohdin on todettava, ettei johtavalla kommunistilla ollut tuolloin mahdollisuutta ajatella sivistyneistöä itsenäiseksi luokaksi.

---

¹⁷⁰ Majander 2004, 304–305; 311–313; Kalemaa 1989, 245.

¹⁷¹ Ryömä, ’Puolue ja sivistyneistö’, *Kommunisti* 4/1949.

¹⁷² Luokkaprojekti 1984, 162.

Marxilaisen teorian tuntemus ja sosialismin etevyyden tunnustaminen eivät Ryömän mielestä riittäneet, vaan intellektuellien oli alistuttava puoluekuriin. Edellisenä vuonna Ryömä oli penänyttä, aikoiko puoluejohto asettaa rajoituksia arvostelulle, mutta nyt arvosteluvapaus määrittyi tiukasti demokraattista sentralismia seuraten. Ryömä lainasi sivistyneistöseminaarissa stalinilaista rautaisen kurin käsitettä. Kuri ei saanut olla ”sokea”, vaan arvostelua nimenomaan edellytettiin. Ryömän mukaan rautainen kuri oli

tietoista ja vapaaehtoista alistumista, sillä vain tietoinen kuri voi olla todella rautaista kuria. Mutta sen jälkeen kun taistelu on päättynyt, arvostelu suoritettu loppuun ja päätös tehty, on kaikkien **puoluejäsenten tahdon yhtenäisyys se välttämätön ehto, jota ilman ei voida ajatella yhtenäistä puoluetta.**¹⁷³

Tässä hän esitti todisteen omasta vapaaehtoisesta alistumisestaan opilliseen puhtauteen. Toisaalta kun käsiteltiin Ryömän toimintaa johtoryhmässä, huomattiin, että siellä demokraattinen sentralismi ei määrittynyt hänellä näin yksikantaan.

Ryömän mielestä intellektuellit olisivat kyllin järkeviä ymmärtämään puolueen ja kurin merkityksen. Kuten Hertta Kuusinen Ryömä osoitti jyrkkyydestään huolimatta jonkinasteista pehmeätä lähestymistä: järkevä intellektuelli ei odottanut virheellisten käsitystensä ”lellitelyä” mutta kaipasi henkilökohtaista kosketusta ja myötätuntoa. Intellektuelleilla ei Ryömän mielestä ollut puolueessa erillistä asemaa, mutta hän määritteli heille joitain erityistehtäviä. Intellektuellien oli elävöitettävä, popularisoitava ja sovellettava teoriaa, mutta ei kehitettävä tilalle uusia teorioita. Lisäksi puolueen vaikutusta oli laajennettava sivistyneistön keskuudessa. Kolmantena olivat tulevan kansandemokratian vaiheen rakennustyön tehtävät.¹⁷⁴ Ajattelu jäsenyi vahvasti utopioiden kautta, kun sitä vertaa aikaisempaan opiskelijoiden asuntovaikeuksien ja tiede- ja taideväen matalapalkkaisuuden pohdintaan.

Esitelmä mahdollistaa syventymisen Ryömän kommunistisuuden ja hänen tapauksessaan korostetun stalinismin luonteeseen. Kaikkein huomiota herättävintä on auktoriteetti- ja sitaattiuskollisuus, sillä esitelmä suorastaan vilisee nimiä ja pitkiä suorja lainauksia. Taulukossa yksi on esitetty Ryömän alustuksessa mainitut auktoriteetit ja niiden lukumäärä. Määrät sisältävät myös saman argumentin sisällä tapahtuvan nimen toistamisen. Mukaan ei ole otettu veljespuolueita, joista Ryömä mainitsi johtavan puolueen NKP:n, Saksan yhtenäisyyspuolueen, Ranskan, Italian, Tšekkoslovakian, Puo-

---

¹⁷³ Ryömä, ’Puolue ja sivistyneistö’, *Kommunisti* 4/1949, (lihavointi tekstissä).

¹⁷⁴ Sama.

lan, Bulgarian, Unkarin ja Tanskan puolueen. Viittauksia marxilais-leniniläiseen teoriaan, kommunistisesti katsottuna tieteelliseen maailmankatsomukseen, ei ole otettu mukaan.

TAULUKKO 1. Ryömän auktoriteetit sivistyneistöesitelmässä

Stalin	8
SKP:n säännöt ja päätökset *	4
Yrjö Sirola	4
Lysenko **	3
Kommunistinen Manifesti	2
Lenin	2
Tov. Rakosi (Unkarin puoluejohtaja)	2
Tov. Thorez (Ranskan puoluejohtaja)	2
Kominformin lehti	1
Professori Cogniot l'Humanité-lehdessä	1
Saksan yhtenäisyyspuolueen 2. puheenjohtaja Otto Grotewohl	1
Tov. Anton Ackermann	1
Tov. Nørlund	1
Nimimerkki Löllön vaari (Kauppalehden Teroa vastaan) Työkansan Sanomissa	1
Yhteensä	33

* Sisältää maanalaisen ja laillisen SKP:n

** Sisältää Lysenkon nimellä ja maininnan neuvostobiologeista

Lähde: Ryömä, 'Puolue ja sivistyneistö', Kommunisti 4/1949.

Auktoriteeteista ylivoimainen on Stalin. Stalinin kultin noustua huippuunsa noina vuosina se ei ole sinänsä yllättävää. Sen taustalle voidaan hahmotella logiikka, jonka mukaan lainaamalla suoraan itse ”isäntää” vältti varmemmin osumasta harhaan. Lysenko oli tuolloin muodissa puhdasoppisuudessa ja Yrjö Sirola kirjoitti 1930-luvun alussa sivistyneistöaiheesta, mikä selittää nämä maininnat. Sirola oli välttänyt epähenkilön statuksen, toisin kuin monet aikalaiset 1930-luvun Neuvostoliitossa. SKP:n omiin päätöksiin oli myös turvallista vedota. Lenin-mainintojen pientä määrää voidaan pitää merkittävänä Ryömän nuoruuden leninismen valossa. Leninin jonkinasteinen unohtaminen on syytä pitää mielessä tulevaa kritiikkivaihetta ajatellen.

Katsottaessa laadullisesti auktoriteetteja Stalin on niin ikään ykkönen. Ryömä varta vasten kirjoittaa:

Tämän seikan selvittämiseksi pyydän jälleen saada vedota Staliniin. En suinkaan tarkoita sitä, etteikö kuka tahansa saisi sanoa sitä omilla sanoillaan, jos osaa sanoa paremmin. Mutta minusta toveri Stalin on sanonut sen asian koko lailla selvästi.

Hiukan katkelmasta näkyy, että Ryömä jotenkin tunsu sitaattikaavamaisuuden hulluuden. Staliniin oli kuitenkin turvallisinta vedota liikkeen tuolloisessa ahdaskatseisuudessa. Yrjö Sirolalta on puolestaan lähtöisin pisin, lähes kaksisivuinen suora lainaus. Mukana on myös eräänlainen väitteen kaksoisperustelu: ”Kun sitten muistamme tov. Sirolan opetuksen, jonka tov. Rakosin aikaisemmin mainittu toteamus vahvistaa.”¹⁷⁵

4.3. Tasapainoilua kaksoisroolissa: intellektuelli ja puoluehenkilö

Ei ole todellakaan väärin sanoa, että Ryömä viittasi Palmgreniin puhuessaan intellektuellien häilyvyydestä, niin kuin Kalevi Kalemaa jo vuonna 1984 otaksui. Palmgrenin mielestä Ryömä oli yksi pääsyyllisistä, kun hän ajautui välirikkoon puolueen kanssa.¹⁷⁶ Heinäkuussa 1948 Jugoslavian saaman tuomion jälkeen SKP:n johdossa käsiteltiin Palmgrenin reagointia aiheeseen. Ryömä ei ollut tuolloin mukana. Joulukuussa selvitettiin Palmgrenin asennoitumista Kansallisteatterissa esitettyyn Jean-Paul Sartren näytelmään *Likaiset kädet*, josta Neuvostoliiton edustajat antoivat näytelmää paheksuvan nootin. Mainittakoon, että Aku Korhosen esittämä roolihahmo oli maskeerattu Stalinin näköiseksi. Palmgren ei pitänyt näytelmää neuvostovastaisena ja kertoi näkemyksestään ruotsalaiselle lehdelle. Palmgrenin mielestä Armas Äikiä vaikutti nootin tuloon kirjoituksillaan. Yleisesti kiersi juttu, jonka mukaan Äikiä haki nootin neuvostolähetystöstä. Palmgrenilta tivattiin, aikoiko tämä noudattaa puoluelinjaa vai ei, ja Aaltonen väläytteli omapäisyyden vievän eroon puolueesta. Tällä kertaa Ryömäkin osallistui keskusteluun. Hän puhui näennäismarxilaisuuden haitoista sivistyneistön parissa. Intellektuelleille oli osoitettava selvä marxilainen linja, koska näennäismarxilaisuus saattaisi jopa vaikuttaa taannuttavasti älykkäisiin intellektuelleihin. Palmgren piti itseään marxilaisena ja lausui itsevarmasti, että Äikiä ja Ryömä eivät voineet määritellä marxilaisuutta.¹⁷⁷

Ryömän aktivoituminen sivistyneistökysymyksessä voidaan liittää Palmgreniin. Voidaan olettaa, että Ryömää jollain tavoin häiritsi Palmgrenin vahva asema sivistyneistöasiassa. Ryömän tasoiselle

¹⁷⁵ Ryömä, ’Puolue ja sivistyneistö’, *Kommunisti* 4/1949.

¹⁷⁶ Kalemaa 1984, 208.

¹⁷⁷ SKP:n poliittisen jaoston ptk:t 16.7 ja 10.12.1948, SKP, KansA; Peltola 1992, 83–87. Likaisista käsistä ks. myös Kalemaa 1984, 203–204.

poliitikolle oli varmasti kiusallista toimia niin sanotussa suorittavassa portaassa. Ryömä oli alkuvuosina vain muutaman kerran ydinjohdossa kutsuttuna¹⁷⁸ eikä päässyt suuremmassa johtoryhmässä kunnolla ääneen, kuten edellä tuli esiin. Niin ikään Ryömää valistettiin kommunistisesta työmoraaalista. Palmgren ei ollut sen paremmin läsnä huippujohdossa, mutta hän sai toimia sivistyneistöasiassa itsenäisesti ja osin puoluejohdon luvalla. Myöhemmin Palmgrenin teot taas tarjosivat kritisointivaihtoehtoa.

Kiistely vaikutti myös Ryömän julkisuuskuvaan. Itse hän kuulutti radikalismiaan julki, mutta presidentti J. K. Paasikiven päiväkirjaan ilmestyi myös Palmgrenin avustuksella merkintöjä, joissa fanaattinen Ryömä halusi ”Sovjetti-Suomen” presidentiksi. Merkintöjen syntylogiikka meni niin, että ilmiselvästi vihainen ja kostonhaluinen Palmgren tarinoi Ryömästä pääministeri Urho Kekkoselle, joka kertoi sitten jutut Paasikivelle. Myös Atos Wirtanen¹⁷⁹ muonitti kirjoituksillaan Paasikiveä Ryömän vaarallisuudesta. Vallankaappausta hautova ”Ryömän piiri” pysyi Paasikiven epäiltynä virkakauden loppuun saakka.¹⁸⁰

Ryömän ja lähipiirin välillä oli vuorovaikutusta. Ryömän suora vaikutus lähipiiriin on kokonaan oma aiheensa, joskin varsin hankala konkreettisesti hahmottaa. Vaimoonsa Elvi Sinervoon Ryömä pystyi vaikuttamaan. 1950-luvun alussa oli tapaus, jossa Mauri vaati Elviä muuttamaan puoluetta peitellysti kritisoineen runon loppua, koska niin kärkevä kritiikki ei ollut siinä tilanteessa viisasta.¹⁸¹ Vastustajille ei saanut antaa aseita käsiin, mutta ikään kuin Ryömä olisi mieltänyt puhdasoppisuuden tiukan kurivaiheen ohimeneväksi, taktiseksi kysymykseksi.

Ryömälle voidaan hahmottaa kaksoisrooli, jonka yhtenä osana oli paikkaansa johdossa lunastanut ja viiteryhmäänsä johtoroolissa esiintynyt puoluehenkilö, ja toinen osa oli intellektueli Ryömä, joka halusi toimia itsenäisesti ja kriittisesti. Toiminta suhteessa viiteryhmään tarjosi Ryömälle mahdollisuuden todistaa oma kommunistinen kasvunsa. Puhdasoppisuuden aikana ei niinkään peittyneet itsenäinen toiminta vaan kriittisyys. Tosin mitä pienempi piiri oli, sitä enemmän Ryömä oli kriittinen, ja osin hän todisteli puhdasoppisuuttaan ulospäin. Kuviossa on nähtävissä Gouldnerin hahmottele-

¹⁷⁸ Ks. esim. SKP:n poliittisen jaoston ptk. 21.9.1946 ja 28.9.1946, SKP, KansA.

¹⁷⁹ Atos Wirtanen (1906–1979) voidaan lukea intellektuelleihin, vaikka hän ei käynyt kuin kansakoulun. Virtanen työskenteli toimittajana ja päätoimittajana eri lehdissä – mm. *Arbetarbladet*, *Ny tid*, *Päivän Sanomat* – ja SDP:n kansanedustajana 1930-luvulla ja sodan jälkeen SKDL:ssä. Wirtanen oli SKDL:ään kuuluneen Sosialistisen yhtenäisyyspuolueen, SYP:n, puheenjohtaja ja Suomen humanistiyhdistyksen johtokunnan jäsen. Hän sai kunniatohtorin arvon Helsingin yliopistosta v. 1973, ks. ’Edustajamatrikkeli 1907–2000’, <http://www.eduskunta.fi>.

¹⁸⁰ J. K. Paasikiven päiväkirjamerkinnot 29.5.1951; 30.1.1953; 17.2.1953; 31.7.1953; 12.8.1955, teoksessa Blomstedt & Klinge (toim.) 1986, 420, 616, 627, 687–688, 957.

¹⁸¹ Kalemaa 1989, 226–227.

ma etujoukon jakautuminen. Ryömä ei päässyt täysin osalliseksi varsinaiseen eliittiin, SKP:n sisäpiiriin, mutta hän yritti olla johtoasemassa omaan viiteryhmäänsä nähden. Pyrkimys oli alkanut jo 1930-luvulla. Edelleen Gouldneria soveltaen voidaan sanoa, että Ryömä oletti kasva-neensa irti sivistyneistöroolistaan, uskoi olevansa tasa-arvoinen toimija puoluejohdossa, ja tässä roolissa hän yritti sosiaalista lähipiiriään oikeiksi kommunisteiksi. Oikeastaan Ryömä aloitti sivistyneistön paimentamisen, ennen kuin puolue varsinaisesti edellytti sitä. Ryömän vuonna 1946 hah-mottelema sivistyneistöjaosto oli puolueen jaosto – ja etujoukon täytyi johtaa.

Ryömä ei päässyt kokonaan eroon taustoistaan. Hän oli sivistyneistövastaajaksi liian lähellä jouk-koa. Kun Äikiälle naureskeltiin Kiilassa, Ryömän teot vaikuttivat eri tavalla ja henkilökohtaisem-min viiteryhmässä. Tästä kai Palmgrenin jutut Kekkoselle osaltaan kertovat. Ryömäkään ei voinut kritisoida täysin voimin:

Meillä on nyt Palmgrenin asia vihdoinkin vakavasti esillä. Luulen, että Mauri muuten olisi siinä meidän kannallamme – onhan hän P:n vanha antagonist, mutta kun tulee kysymys ”sivistyneis-töön” kuuluvista, hän kohdistaa arvostelun jollain tavoin itseensäkin, vaikkei meillä hänen kans-saan ole minkäänlaisia periaatteellisia erimielisyyksiä.¹⁸²

Puoluehenkilö Ryömältä odotettiin johdossa sivistyneistön pitämistä oikeilla linjoilla. Omien sano-jensa mukaan Ryömä toi johtoon ”määrätyn yhteiskunnallisen ympäristön käsityksiä”, missä hän ei kuitenkaan kokenut täysin onnistuneensa. Sivistyneistöedustajien teot kääntyivät Ryömää vastaan, ja hän on voinut tuntea olonsa tukalaksi monissa ristiriitatilanteissa. Vuonna 1958 Ryömä paheksui sitä, että kaikki mitä hän kertoi, käsitettiin samaksi kuin hänen omat mielipiteensä.¹⁸³

Puoluemies-intellektuellin kaksoisrooli vaati tasapainoilua, ja se oli vaikeaa. Joskus oli vain oltava vain hiljaa ja miettiä, mihin suuntiin sivistyneistö ja puolue kulkivat. Ryömän kaksoisroolin tiivis-tää tuokiokuva Kiilan 1950-luvun kokouksesta, jossa läsnä oli hieman muita nuorempi, tuleva kult-tuurin ja politiikan monitoimija Jörn Donner:

Som ung kom jag också med i kretsen kring Kiila och blev bekant med **Elvi Sinervo**, **Arvo Turtiainen**, **Mauri Ryömä** och många andra. Också i Kiila kritiserade Sinervo och Turtiainen de finska kommunisternas linje, trots att de stod nära den. Mauri däremot var alltid tyst, betedde sej som en politruk.¹⁸⁴

---

¹⁸² Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 30.1.1952, HKA, Ab 3a, KansA.

¹⁸³ SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958, SKP, KansA.

¹⁸⁴ Kolanen, ’Donner och vänstern – hemåt i höstregn’, Ny Tid 13.2.1997, <http://www.nytid.fi/arkiv/artikelnt-684-271.html>, (lihavointi tekstissä).

5. PUOLUESUHTEEN MUUTOS 1956–1958

5.1. Toimintaympäristön muutokset Suomessa

Sano Armakselle, että minä jo viime vuonna kirjoitin esipuheen hänen runokokoelmaansa, mutta kun muutamissa runoissa oli kovin hurjia kohtia Suomen herroista, on kokoelma toistaiseksi nyt jäänyt odottamaan suostumusta ulkopoliittiselta toimistolta.¹⁸⁵

Kun kymmenisen vuotta takaperin puheissa vilisivät Suomen fasistit ja niiden kätyrit, vuonna 1955 Neuvostoliitossa pohdittiin Armas Äikiän runokirjan sanallista karkeutta. O. W. Kuusisen rivit tyttärelleen alleviivaavat muutosta, joka alkoi hiljalleen suomalais-neuvostoliittolaisissa suhteissa Stalinin kuoleman jälkeen. Esimerkiksi Porkkalan alue palautettiin Suomelle vuonna 1956 ja valtiolliset suhteet paranivat. Neuvostoliitto teki uusia avauksia kansainvälisessä politiikassa ja purki maan sisällä räikeimpiä Stalinin ajan käytäntöjä. Suurvaltasuhteet ja voimapolitiittinen asetelma lientyivät hieman, kunnes 1960-luvun alussa tilanne kiristyi taas äärimmilleen.¹⁸⁶

Tasavallan presidentiksi vuonna 1956 valittu Urho Kaleva Kekkonen alkoi jo pääministerinä viedä kommunisteilta etuoikeutta hyviin idänsuhteisiin. Neuvostojohto edellytti SKP:ltä kaksoissuhtautumista Kekkonen politiikkaan, kun tämä pääsi väleihin Neuvostoliiton kanssa. Kekkosta oli tuettava ulkopoliitikassa, ja Kekkonen tultua presidentiksi linja oli maalaisliiton ulkopoliitikkaa, mutta samalla SKP:n oli hyökättävä sisäpolitiikassa maalaisliittoa vastaan. ”Kulakkipuolue” maalaisliiton – NKP:n keskuskomitean kansainvälisellä osastolla kirjattiin – sisäpolitiikka oli kommunisminvastaista ja ajoi varakkaiden viljelijöiden ja suurmaanomistajien etua. SKP:n neuvostovalvojat katsoivat, että puolue ei paljastanut riittävästi politiikan sisältöä. Kekkonen vanavedessä monet maalaisliiton ja SDP:n poliitikot yrittivät sivuuttaa kommunisteja idänsuhteissa.¹⁸⁷

Vuoden 1954 vaaleissa SKDL sai 433 251 ääntä ja 43 edustajanpaikkaa. Vuonna 1958 kansaneduskraatit saavuttivat vaalivoiton ja suurimman ryhmän aseman, 450 220 ääntä ja 50 paikkaa. Hertta Kuusinen oli koko maan suosituin vuonna 1958 ja vielä vuonna 1962 yli 30 000 äänellä.¹⁸⁸ SKDL:n vaalimenestys ei kuitenkaan peittänyt sitä, että SKP:n jäsenistössä asenteet muuttuivat: yhä useampi

¹⁸⁵ O. W. Kuusinen Hertta Kuusiselle 22.4.1955, HKA, Ab 3, KansA.

¹⁸⁶ Suomen asemasta suurvaltapolitiikasta ks. Tarkka 1992, passim, erit. 42–43, 50–52, 56–58, 75–80, 100–101.

¹⁸⁷ NKP:n asiakirja ’Tiedonanto Suomen Kommunistisesta Puolueesta’ v. 1957, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 189. Ks. myös Rentola 1997, 142–143.

¹⁸⁸ Tilastokeskus 2004, 562. Ehdolla sai olla useassa vaalipiirissä yhtä aikaa, mutta yksin Helsingistä Kuusinen keräsi 12 000 äänen potin, ks. http://www.tilastokeskus.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_tau_012.html.

jätti jäsenmaksut rästiin ja kokouskäynnit vähenivät. ”Nykympolvi ei enää innostu sellaiseen kokoushommaan, joka meillä on käytännössä”, Hertta Kuusinen pohti uusia aikoja. Johtoa huolestutti myös se, että porvarilehdet kasvattivat suosiotaan jäsenistön parissa. Mainittakoon vertailukohdaksi, että SKP:n poliittis-teoreettisen aikakauslehden *Kommunistin* levikki oli vain 5 500 kappaletta. Uusi päälehti *Kansan Uutiset* ylsi perustettaessa 50 000:een. Usko aatteelliseen kasvatukseen ja organisaatiotyön mielekkyyteen säilyi silti johdossa.¹⁸⁹ Kuusinen pohti isälleen ongelmaa:

Toisaalta aatteellista kasvatustyötä on parannettava, mutta toisaalta on myös kevennettävä työmuotoja. Emme millään saa uusia ikäluokkia mukaan, ellemmme jonkin verran seuraa aikaamme. [...] Lehdet erit. *Kansan Uutiset* olisi saatava laajalle ja sellaiseksi, että nuoretkin ihmiset niitä lukisivat. He (monesti meikälaisten lapset) haluavat HS:n pelkästään laajan urheiluosaston vuoksi.¹⁹⁰

SKP:n ongelma oli yhteydessä suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja sen tuottamiin uusiin viirikeisiin, mikä vaikutti kaaderipuolueena toimimisen mahdollisuuksiin. Sellainen puolue oli silti oltava; pelkkä SKDL ei riittänyt ideologisesti. Ideologian ja reaaliolitiikan suhde oli jännitteinen. Puolueen oli uudistuttava mutta samalla säilytettävä vanhaa perinnettä, jotta ei kyseenalaistettaisi kommunisteina olemista ja siihen liittyviä uskomuksia. Lisäksi neuvostoliittolaiset valvojat asettivat omista lähtökohdistaan toiminnan reunaehdoja.

Stalinin ajan jälkeen neuvostojohdon suhtautuminen sosiaalidemokratiaan muuttui myönteisemmäksi. Vastaavasti suomalaiset poliitikot ymmärsivät hyvien idänsuhteiden merkityksen. Kommunistit yrittivät parantaa suhteita sosiaalidemokraatteihin jo vuonna 1954, jolloin SKP:n julkaisema *Työväki yhteistoimintaan* -julistus kehotti jättämään ’nosket’ ja muut pilkkanimet pois.¹⁹¹ Vuosikymmenen lopulla SDP:n hajaannus Väinö Leskisen ja Emil Skogin kannattajien välillä tarjosi SKP:lle taktisia mahdollisuuksia. Leskiläiset pysyivät Neuvostoliiton ja SKP:n vihollisina, mutta skogilaisten arvioitiin suhtautuvan lojaalisti Neuvostoliittoon, joten SKP:n johto saattoi lähestyä ryhmittymää, joka perusti myöhemmin piskuisen Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen (myöh. Sosialistisen) Liiton, TPSL:n. Vuoden 1956 yleislakon jälkeen kommunistit voimistivat propagandaa työväenliikkeen yhtenäisyydestä. Koska johtotasolla yhtenäisyys oli mahdotonta, taktiikkana oli edetä alhaaltapäin ja saada yhtenäisyyttä työläisjoukkojen keskuudesta. Suhteessa sosiaalidemokraatteihin kommunistit eivät saaneet olla liian lahkolaismaisia ja eristyneitä, mutta myös

¹⁸⁹ NKP:n asiakirja ’Tiedonanto Suomen Kommunistisesta Puolueesta’ v. 1957, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 189; Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 15.6.1957, HKA, Ab 3a, KansA. Ks. myös Lehtinen, ’Kommunistit avartavat tietonsa piiriä’, *Kommunisti* 9–10/1957.

¹⁹⁰ Hertta Kuusinen O.W. Kuusiselle 17.10.1956, HKA, Ab 3a, KansA. Porvarilehtien suosiosta myös Peltola 1988, 37.

¹⁹¹ Rentola 1997, 309, 327–332, 340.

liallinen myöntövyvyys oli valvojien mielestä pahasta.¹⁹² Pohjimmiltaan taktiikka oli sama kuin koko SKP:n julkisen toiminnan ajan. SDP:n omaksuttua kommunisminvastaisen linjan SKP yritti erottaa SDP:n johtoa joukoista. Leskisen ryhmä voitti SDP:n puolueriidan, ja kuin symbolina puheenjohtajaksi palasi vuonna 1957 Väinö Tanner. SDP pääsi puolueena vasta 1960-luvulla väleihin Neuvostoliiton kanssa. Tuolloin puolue käänsi uuden puheenjohtajansa Rafael Paasion johdolla poliittista linjaansa ”pari piirua vasemmalle”.¹⁹³

Neuvostoliiton uudet avaukset Suomessa eivät horjuttaneet perusteiltaan kommunistien erityisasemaa sen ystävinä. SKP:n kaitsettavan rooli säilyi myös, ja kesti vielä pitkään, ennen kuin SKP:n johto kyseenalaisti julkisesti NKP:n ottaman kannan.¹⁹⁴ Työväenpuolueiden lähemmän yhteistyön mahdollistivat vasta 1960-luvun yleinen vasemmistolaistuminen ja kommunismin ideologiset uudistukset. Uuden sosiaalidemokratia-asenteen määrittelijänä ja puoluejohdon rohkaisija toimi O. W. Kuusinen, joka nousi N. S. Hruštševin uudistuslinjan luottomieheksi ja korkeimpaan neuvostojohdtoon vuonna 1957. Hruštševin suosiossa Kuusinen johti ideologista uudistustyötä, joka keskittyi henkilökultin kritiikkiin ohella koko stalinistisen valtiokäsityksen uudistamiseen. Kuusinen esimerkiksi ehdotti proletariaatin diktatuurin käsitteen poistamista. Uuden ajattelun mukaan työväenpuolueet ohjasivat yhteistyössä kehitystä kohti sosialismia rauhanomaisesti eikä proletariaatin diktatuuria tarvittaisi. Se vaatisi työväenliikkeen yhteistyötä, mutta viime kädessä se ei merkinnyt luopumista kommunistisen puolueen johtoroolista, joka oli Kuusiselle keskeinen käsite neuvostoyhteiskunnassa uudistuksista huolimatta. Kuusisen kuoltua vuonna 1964 hänen suojattinsa Aleksei Beljakov jatkoi Kuusisen opeilla SKP:n johdon kanssa.¹⁹⁵ Suomalaisessa käytännön yhteistyöpolitiikassa SKP:n mahdollisuus pitää kiinni johtoroolista oli rajallinen, mutta aatteellisesti se vaikutti taustalla.

Vuonna 1966 SKDL:n pitkä oppositiokausi päättyi ja SKP:n johto uusiutui osittain. Puolue alkoi ryhmittyä enemmistöläisiin ja puolueoppositioon eli vähemmistöläisiin. Ennen jakoa vanha johtoryhmä oli hajonnut kahtia uuden sosiaalidemokratia-asenteen jäljiltä. Pessin ja Kuusisen ryhmä kannatti laajaa vasemmiston yhteistoimintaa, kun Aaltonen lähimpineen nojautui mieluummin SDP:stä eronneeseen oppositioon. Se vaikutti osaltaan Aaltosen putoamiseen puheenjohtajan paikalta ja siirtymiseen puolueoppositioon. Muitakin syitä oli, esimerkiksi Aaltosen ihmissuhdetaido-

¹⁹² NKP:n asiakirja ’Tiedonanto Suomen Kommunistisesta Puolueesta’ v. 1957, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 188.

¹⁹³ SKP:n poliittisen jaoston ptk. 7. ja 9.8.1946, SKP, KansA. Ks. myös Leppänen 1999, 85–90, 144.

¹⁹⁴ Asiaa kuvaa SKP:tä ohjeistaneen NKP:n puoluemiehen ja myöhemmin suurlähettiläänä Helsingissä toimineen Aleksei Beljakovin ironinen toteamus, kun SKP:n uusi johto paheksui Tšekkoslovakian miehitystä v. 1968. Beljakov vitsaili SKP:n edustajille puolueen ensimmäisestä itsenäisestä päätöksestä, ”mutta olkoon, kunhan ei tule tavaksi”, hänen kerrotaan tarkentaneen. Ks. Leppänen 1999, 252.

¹⁹⁵ Kähönen 2003, 76–77; Rentola 2003, 69–70; Majander 2004, 212.

ton johtotyö, joka kasvatti paineita johdossa ja puoluetoimitsijoissa. Toisaalta esimerkiksi Pessi siirtyi Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen tukemaan puolueoppositiota. Kuusinen kuului yhteistyöpolitiikan puolesta enemmistöön, mutta hän yritti muuten olla leimaantumatta osapuoliin.¹⁹⁶

Enemmistöläisiin lukeutunut Martti Malmberg on muistellut, että itse asiassa Ville Pessi vaikutti osaltaan Aimo Aaltosen tiputtamiseen puheenjohtajan paikalta. Pessi olisi uhkaillut itse eroavansa, mikäli Aaltonen jatkaisi. Malmbergin ja Aaltosen välit olivat poikki, ja Malmberg ”masinoi” eli järjesteli puoluekentällä Aaltosta vastaan jo ennen vuoden 1966 puoluekokousta. Ehkä Malmberg tämän takia halusi tuoda esiin myös Pessin roolia. Vaikka se ei olisi täysin oikea muistikuva, Malmbergin muistelmista voidaan kuitenkin havaita, että 1960-luvulla henkilökohtaisuudet tulivat yhä selvemmin pintaan tasapäisenä pidetyssä ydinjohdossa. Johdon yhtenäisyys rikkoontui, ja riippumatta siitä mitä kommunistinen puolue teoria sanoi johdon ominaisuuksista, toverit saattoivat käyttää toisistaan erittäin kovaa kieltä.¹⁹⁷ Näin asia oli vain muutamaa vuotta Ryömän kritiikin jälkeen, ei kuitenkaan vielä sen aikana.

5.2. SKP ja kommunistisen liikkeen muutokset

Ryömä kävi ajoittain henkisesti ylikierroksilla ja riiteli kovasti puoluejohdossa. Silti elämä jatkui suhteellisen normaalisti SKP:ssä. Ryömä jatkoi erouhkauksista huolimatta Työkansan Sanomien päätoimittajana aina vuoden 1956 loppuun, jolloin lehti yhdistyi SKDL:n Vapaan Sanan kanssa Kansan Uutisiksi. Poliittinen taistelu yhdisti, eikä ole syytä väheksyä toveruuden merkitystä ja jonkinasteista kiintymystä, joka Ryömällä oli muuhun johtoryhmään. Ryömä kauhisteli kritiikkivaiheensa alussa, että olisi ”hirveä asia” joutua eroon johtovereista¹⁹⁸. O. W. Kuusinen terapeutin roolissaan vaikutti yhdistävänä voimana. Ainakin Kuusisen oma kuva Ryömän pariskunnasta pysyi myönteisenä. Muutamaa viikkoa ennen NKP:n kokousta Kuusinen lähetti sydämellisiä terveisiä ”Suomen viehättävimmälle runoilijalle ja hänen miehelleen”.¹⁹⁹

Helmikuussa 1956 pidetyssä Neuvostoliiton kommunistisen puolueen, NKP:n, 20. edustajakokouksessa Stalinin kultti tuomittiin ja linjattiin ideologisia uudistuksia. Pääsihteeri N. S. Hruštševin Stalinin rikoksia paljastanut ”salainen puhe” tuli pian julkisuuteen. Neuvostojohdossa taisteltiin käytännössä vallasta, mutta aatteellisesti korostettiin Leniniä ja paluuta puolueen kollektiiviseen johta-

¹⁹⁶ Leppänen 1999, 38–40, 142–145, 147, 149–150.

¹⁹⁷ Martti Malmbergin julkaisemattomat muistelmat, 91–92, 94, MMA, KansA; Leppänen 1999, 147.

¹⁹⁸ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA.

¹⁹⁹ O.W. Kuusinen Hertta Kuusiselle 1.2.1956, HKA, Ab 3, KansA.

miseen, jota Stalin oli rikkonut.²⁰⁰ Stalin-kritiikki ja uudistukset aiheuttivat vallanpitäjien arvostelua Itä-Euroopassa. Unkarissa tilanne kärjistyi levottomuuksiksi ja lopulta kansannousuksi. Tapahtumien keskellä valtaan noussut Imre Nagyn hallitus julisti Unkarin puolueettomaksi ja maan eroavan Varsovan liitosta. Neuvostoliiton sotavoimat kukistivat vastarinnan muutamassa päivässä, jolloin tuhansia kuoli ja 200 000 pakeni maasta vuoden loppuun mennessä. Unkarin puoluejohtajaksi tuli neuvostomyönteinen János Kádár.²⁰¹

Kommunistisen liikkeen yhtenäisyys rikkoutui vuonna 1956. Italiassa 200 000 erosi kommunistipuolueesta, kun puolueen jäsenmäärä oli kaksi miljoonaa. Ranska tuli kuuluisaksi kommunistisen älymystökapinan maana. Henkilökultin kritiikin, Unkarin tapahtumien seurausten ja Neuvostoliiton sisäisen valtataistelun takia Hruštševin kannattajineen oli kiristettävä ulkopoliittista linjaa. Vuonna 1957 kommunistisessa liikkeessä aloitettiin taistelu revisionismia eli aatteellisen perinnön liiallista muuttamista ja Neuvostoliiton johtoroolin kritikoita vastaan.²⁰² Ranskan sivistyneistökuohunta ja etenkin filosofi-kirjailija Jean-Paul Sartren rooli otsikoitiin näyttävästi SKP:n ulkopuolisissa kulttuuripiireissä. SKP:ssä Sartre leimattiin pikkuporvarilliseksi yksityisajattelijaksi ja vakuuteltiin, että Ranskan puolueen sivistyneistösuhde oli kunnossa. Myös Italian puolueen hajaannus kumottiin. Hertta Kuusinen vieraili Italiassa puoluekokouksessa ja kirjoitti kokemastaan yhtenäisyydestä.²⁰³

Kimmo Rentola on esittänyt syitä vuoden 1956 tapahtumien pieneen vaikutukseen SKP:ssä. Kommunismi eli Suomessa eräänlaista nousukautta, mikä hillitsi puolueen sisäistä kritiikkiä. Stalinin ajan jälkeen Neuvostoliitto salli SKP:lle enemmän vapauksia politiikkaan. Kommunistijohto uskoi SKDL:n pääsevän pian hallitukseen, koska SKDL tuki Kekkosta presidentinvaaleissa. Yleislakko palautti SKP:n uskoa joukkovoimaan. Lisäksi SKP yritti hyödyntää SDP:n hajaannusta saavuttaakseen hegemoniaa työväenliikkeessä. Toiseksi Rentolan näkemyksessä korostuu Stalinin terrorin vaikutus. Se oli niin suuri ja arka asia puolueessa, ettei aihetta haluttu käsitellä tarkemmin. Kritiikkiä vaimensi myös se, että keskusteluun halukkaita intellektuelleja oli vähän puolueessa. Täysin puolue ei silti välttänyt kriisiä. Paineet jäivät puolueen sisälle kasvamaan, mitä osoitti se, että suojelepoliisi sai noihin aikoihin hyviä tietolähteitä SKP:stä.²⁰⁴

---

²⁰⁰ Vihavainen 2003, 23–26.

²⁰¹ Suomi 1992, 1992, 61; Litván (ed.) 1996, 78–81, 103.

²⁰² Kähönen 2003, 87–88; Litván (ed.) 1996, 155–156.

²⁰³ Ks. esim. Holappa, 'Kapina puolueessa. Ranskan kommunistiälymystö ja Unkarin tapahtumat', SK 9.2.1957; Kurjensaari, 'Jean-Paul Sartre jumalten keinussa', SK 23.3.1957; Aarto, (=Äikiä), 'Ranskan kommunistit aatteellisessa taistelussa', Kommunisti 8/1957; Kuusinen, 'Italian tie sosialismiin', Kommunisti 2/1957.

²⁰⁴ Rentola 1997, 308, 449–450; Rentola 1998, 174–178.

Alkuvuodesta 1956 yleislakon jälkeen Hertta Kuusinen luonnehti näkymiä optimistisesti. Kuusinen ihasteli, miten paljon työväen

luokkatietoisuus kohosikaan tuona aikana! Entä yhtenäisyys, josta olemme puhuneet puhumasta päästyämme. Nyt onkin parempi olla joka paikassa toistamatta tuota sanaa, mutta tehdä sitä enemmän yhtenäisyyttä. [...] Nyt täällä on pidetty hirmuista kohua Stalinista. No, menehän senkin ohitse. Me olemme olleet melko pidättyviä ja sanoneet vaan sen, mikä sielläkin on julkisuudessa todettu. Valitettavasti saimme vain lehdet melko myöhään. [...] Aimo on hoitanut oikein hyvin isännän asemaa tässä mielestäni hyvin kollektiivisessa perheessämme. Puheripuli meitä vaivaa yhä polit.toimikunnan kokouksissa, ja sihteeristöllemme kertyy liian paljon asioita. Kullakin on sitä paitsi omat ”virheensä” ja heikkoutensa mutta henki on hyvä.²⁰⁵

Yleislakko vaikeutti tiedonsaantia ja lehdet tulivat myöhässä, mutta pohjimmiltaan kuviossa toistui vanha perinne, jonka mukaan SKP ei sooloillut tämän mittaluokan asiassa, vaan johto odotti virallista selvitystä NKP:ltä. Kuusisen rivit osoittavat kommunistijohdon uskoa politiikan hyvään suhdanteeseen. Stalin-kritiikki ja -paljastukset eivät suuresti hetkauttaneet, vaan aiheen uskottiin menevän ohi ilman suuria selvittelyjä. Sisäiset ongelmatkin olivat Kuusisen mielestä lähinnä teknisiä. Johdon oli vain toivottava, etteivät vastustajat saisi ainesta propagandaansa. Kollektiivisuus oli tuolloin toisteltava avainsana kommunismissa, vaikka Kuusiselta lipsahti kirjeeseen myös vanhaa perinnettä kielinyt ”isäntä”.

Unkarin tapahtumista SKP selvisi ilman suurta aatteellista hämmennystä, eivätkä mielialat kääntyneet neuvosto- ja puoluekielteisiksi vastoin kuin monissa muissa puolueissa. Virallisen kommunistisen selityksen mukaan Unkarissa tehtiin kapitalismiin paluuta yrittänyt vastavallankumousyritys. Suezin kriisin kärjistyminen samaan aikaan Ranskan ja Englannin sotatoimiin antoi mahdollisuuden kritisoida imperialistien sotaisuutta.²⁰⁶ Kritiikkiä hillitsi myös se, että kommunistien vastustajat saivat Stalin-paljastuksista ja Itä-Euroopan tapahtumista aihetta propagandaansa. Näin oli yhdistävä ulkopuolinen vastavoima. Ainakin sosiaalidemokraatit käänsivät propagandan SKP:tä vastaan, vaikka puolue ei voinut mitenkään vaikuttaa kyseisiin aiheisiin.²⁰⁷ Taustalla vaikuttivat vielä vahvat uskomukset kommunisteina olemisesta. Kärkevät puolueolojen kriitikot nimittäin pitivät puolueen yhtenäisyyttä tärkeänä ja varoivat ryhmäkuntien muodostumista. SKDL:n vaalivoitto vuonna 1958 hautasi viimeistään julkisen kritiikin mahdollisuudet. ”Pidettiin mölyt mahassa”, Aarne Saarinen pohti tilannetta myöhemmin.²⁰⁸

²⁰⁵ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 2.4.1956, HKA, Ab 3a, KansA.

²⁰⁶ NKP:n asiakirja ’Tiedonanto Suomen Kommunistisesta Puolueesta’, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 190; Kommunisti 1/1957, ’Kansainvälinen tilanne ja SKP:n tehtävät’.

²⁰⁷ Ks. esim. SSd 27.4.1956, ’Vielä yhteistoiminnasta ja likvidoinneista’, pääkirjoitus; SSd 28.10.1956, ’Unkarin murhenäytelmän opetukset’, pääkirjoitus.

²⁰⁸ Vuoristo 1979, 51; Suokas, ’Aarne Saarisen haastattelu 1991’, C-kasetti, 8 AD 18/95, KansA.

Ryömä tuki puoluelinjaa Unkarin kysymyksessä. Tarkkoja sanamuotoja ei ole pöytäkirjassa, mutta Ryömän mukaan puuttumista Unkarin tapahtumiin ei voinut erottaa sosialismin säilyttämisestä ja fasismin vaaran torjumisesta. Tämä ratkaisi kysymyksen, oliko puuttuminen oikeutettu vai ei. Asian vaikeahko muotoilu voisi kertoa jotain epäröinnistä. Ryömä toisaalta puhui usein intellektuaalisesti ja vaikeaselkoisesti. Toisessa yhteydessä hän sitä paitsi totesi SKP:n tehtäväksi vaikuttaa siten, että Unkarin tapahtumien synnyttämä kommunisminvastaisuus menisi ohi. Ryömä vertasi Unkarin tapahtumia SKP:n vuoden 1948 tilanteeseen. Unkari oli esimerkki siitä, mitä virkavaltaisuus ja joukoista loitontuminen saattoivat äärimmillään merkitä. Vuonna 1948 SKP:llä ei hänen mukaansa ollut tarpeeksi läheisiä yhteyksiä joukkoihin.²⁰⁹ Unkarin kysymyksessä julkinen horjuminen olisi väistämättä vienyt eroon puolueesta. Kokonaan eri asia on, miten tapahtumat vaikuttivat yksityisesti ja henkisesti. Esimerkiksi Imre Nagy ja hänen lähipiirinsä tuomittiin kuolemaan ja teloitettiin hirttämällä vuonna 1958 Unkarissa.

5.2.1. Puoluekritiikki

Täysin Stalin-kritiikkiä ei voitu SKP:ssä sivuuttaa. Aimo Aaltonen oli sanojensa mukaan valmis perusteelliseen keskusteluun johtoelimissä – tosin oli ensin tarkistettava, miten asiat otettaisiin esille.²¹⁰ Myös Ville Pessi oli yllättävästi kriittinen, joskin hän toisaalta sanoi kuin NKP:

Minusta tuntuisi siltä, että tässä KK:n kokouksessa meidän on syytä huomioida semmoinenkin seikka, vaikei siitä ole aihetta paljon puhua ja kirjoittaa, että toveri Stalinin virheet heittävät varjon myös hänen ansioittensa yli, vähentävät niitten ansioitten historiallista merkitystä. Minä luulen, että tämä asia tulee sitä selvemmäksi, mitä pitemmälle aika kuluu.²¹¹

Näin ydinjohto halusi asian kanssa menetellä. Jos aiheesta keskusteltaisiin, niin kaikkea sydämellä olevaa ei vuodatettaisi julkisuuteen puoluetta vahingoittaen. Aaltonen näyttää kannattaneen myös johtoelimissä tietynlaista puhekoodia. Pessin kommentissa on nähtävissä asenne, jota Ryömä paheksui myöhemmin. Kun Stalin-kritiikki rajoitettiin Neuvostoliiton sisäiseksi asiaksi ja Stalinin henkilöä koskevaksi, voitiin samalla sulkea pois kritiikki SKP:n tilaa kohtaan, johon kritiikin laajemmin ymmärtänyt Ryömä taas näki tarvetta puuttua.²¹² Häneltä meni siitä pian pohja. NKP oli palauttanut kollektiivisuuden ohjenuoraksi, ja ydinjohto uskoi niin menetelleensä koko ajan. Stali-

²⁰⁹ SKP:n keskuskomitean ptk. 9.12.1956; Mauri Ryömän otsikoimaton kirjoitus SKP:n uudesta puolueohjelmasta, 7 s. käsin, MRA, Ca 16, KansA.

²¹⁰ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA.

²¹¹ SKP:n keskuskomitean ptk. 2.–3.6.1956, SKP, KansA. Pessin kriittisyyttä on arveltu lisänneen hänen henkilökohtaiset menetyksensä Stalinin terrorissa, ks. Leppänen 1994, 833.

²¹² Mauri Ryömä SKP:n tarkastuskomitealle 23.9.1957, liitteenä SKP:n keskuskomitean ptk:ssa 1.–2.3.1958, SKP, KansA. Ks. myös Laaksonen 1990, 63–64.

nin tapauksen saattoi selittää yksilön erehtyvyydeksi ja turvata erehtymättömään puolueeseen²¹³ .. Eräässä mielessä tapahtumat siis vahvistivat puolueen asemaa.

Muodollinen sisäpiirikritiikki oli silti tehtävä. SKP:n johdossa ongelmiksi tunnustettiin muun muassa Stalinin aikainen sitaattiuskollisuus ja dogmaattisuus, arvostelun pitäminen vihamielisyytenä, sivistyneistön vähäinen määrä ja SKP:n epäitsenäisyys. Johto katsoi harjoittaneensa ”enemmän itsekritiikkiä ja kritiikkiä kuin koskaan aiemmin”, minkä oletettiin parantavan puolueen työtä. Syyskuussa 1956 julkaistiin päätöslauselma puolueen työn parantamisesta, joka näennäisestä kriittisyydestä huolimatta todellisuudessa viestitti, että pohjimmiltaan kaikki oli kunnossa.²¹⁴ Ryömäkin uskoi kommunistiseen itsekritiikin voimaan, mutta hän ei luopunut aiheesta näin helposti.

SKP:ssä yritettiin kotikutoista henkilöpalvontaa Stalinin kulttia ja kansainvälistä kulttia täydentämään. Kuusisten, Aaltosen ja Pessin kuvat koristivat puolueen toimitiloja, ja niitä myytiin jäsenten kotikäyttöön. Johtajien merkkipäivät huomioitiin näyttävästi.²¹⁵ Yksilönpalvonnan poistaminen näkyi O. W. Kuusisen 75-vuotispäivien yhteydessä syksyllä 1956. Isä-Kuusinen oli kieltänyt lahjat, ja tytär lupailikin, ettei ”sellaista tulvaa kuin viime kerralla” ollut tulossa. ”Eihän tunnustus ole sama kuin yksilön palvonta”, Kuusinen rauhoitteli isäänsä mutta paheksui ”hymistyksiä”, joita myös hänelle oli aiemmin tehty. Niitä tehtiin Kuusisen mukaan tilauksesta – siis poliittista käyttöä varten – mutta osittain spontaanisti.²¹⁶

Ryömän puoluekritiikin perusta ei ollut kuvienpalvonnassa vaan joukoissa ja arvostelunvapaudessa. Ryömän mukaan johto ei ollut kollektiivinen eikä jäsenistö mukana aloitteellisesti johtamisessa. NKP:n kritiikki oli lähtökohta virheiden poistamiselle. Pienpiirissä Ryömä syytti ylintä johtoa vapaan kannanilmaisun ja kritiikin kriminalisoimisesta, mutta isommalla väellä koolla oltaessa hän esiintyi varovaisemmin. Mainitsematta ydinjohdon vastuuta hän näki puolueessa jäsenistön ja perusjärjestöjen passiivisuutta, minkä korjaamiseksi hän suositti kesällä aloitetun puoluekeskustelun

---

²¹³ Ks. Leppänen 1999, 206.

²¹⁴ SKP:n keskuskomitean ptk. 2.–3.6.1956; SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA; Laaksonen 1990, 28–30, 35–36.

²¹⁵ Leppänen 1994, 598, 607–608.

²¹⁶ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 30.9.1956, HKA, Ab 3a, KansA. Kuusinen ei välttänyt itsekään henkilöpalvontaa, joskin isän ihannointi ei ollut hänelle poliittista palvontaa vaan luonnekysymys. Vuonna 1948 Hertta kirjoitti isälleen uudesta kodistaan: ”Jos olisin uskovainen, niin panisin joka ilta käteni ristiin ja kiittäisin jumalaa siitä, mutta kun olen kommunisti luon vain katseeni seinälle, jossa Marx, Engels, Lenin, Stalin, Schdanov ja Sinä ympäröitte työpöytäni, ja ajattelen Neuvostoliittoa, puoluetta ja kaikkea, mikä niihin liittyy ja mitä saan kiittää niin elämäni ulkonaisista kehyksistä kuin sen sisällöstäkin”, Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 25.10.1948, HKA, Ab 3a, KansA.

jatkamista. Tuolloin hän ei puhunut itseensä liittyvistä asioista.²¹⁷ Suuremmassa johtaelimessä ei loppujen lopuksi tiedetty, mitä Ryömän ja puoluejohdon kiista koski.²¹⁸ Aivan kuin Ryömä olisi suuremmassa porukassa todistellut kommunistisuuttaan ja käyttänyt erilaista puhetapaa. Kritiikin kaksijakoinen esittäminen häiritsi viestin perillemeno.

Ryömä erosi muusta johdosta siinä, että hän toi kritiikkinsä julki ja rikkoi siten demokraattista sentralismia. Julkisuudessa hän tosin puhui varovaisemmin. Hän tukeutui Italian puoluejohtajan Palmiro Togliattin kritiikkiin ja julkaisi oman alustuksensa, jossa tunnustettiin virheitä SKP:ssä. Sen perusajatus oli Stalin-kritiikin käsittäminen Stalinin henkilöä laajemmaksi asiaksi.²¹⁹ Yksi syy siihen, miksi Ryömä rikkoi yhtenäisen linjan, oli ainakin se, että hän tiesi asioiden jäävän sisäpiiriin. Toiseksi kansainvälinen keskustelu ruokki uskallusta: jos muualla keskusteltiin, niin miksi ei SKP:ssä.

Ryömä avasi Työkansan Sanomien palstat aiheen julkiselle käsittelylle. Sana oli vapaa vain muutamana viikoksi, kunnes puoluejohto lopetti kriittiseksi käyneen keskustelun. Ryömänkin mielestä puheenvuoroissa oli virheellisyyksiä, mutta hänen mielestään puoluejohdon ei pitänyt puuttua yksittäisiin virheisiin. Hän ei halunnut osallistua keskustelua arvioivaan komiteaan, kun sen tehtäväksi tuli määritellä, mikä oli ollut väärää kritiikkiä.²²⁰ Myöhemmin Ryömä ei hyväksynyt puolueen sääntöihin sanamuotoja ”aatteellinen puhtaus” ja ”rakentava arvostelu”. Aatteellinen puhtaus oli Ryömästä hankalasti määriteltävää ja rakentava arvostelu ”käsitteellinen epäsiikio, sellainen, jossa attribuutti niin kuin sotii pääsanaansa vastaan”. Ryömä kannatti esitettyä ”puoluetyötä edistävää arvostelua” ja korosti, ettei suvainnut kaikenlaista arvostelua.²²¹ Ryömä joka tapauksessa luki arvostelunvapautteen enemmän kuin muu johto. Ryömä kuvasi kannattamansa keskustelemaan asenteen vaikeutta:

Toinen puoli on kamppailu kaavaoppisuutta vastaan, mutta kun ottaa toisen puolen, niin siinä on aina revisionistisen harhautumisen mahdollisuus väijymässä, ja toisaalta taistelussa revisionistista harhautumista vastaan on väijymässä kaavaoppisuuden mahdollisuus. Ne ovat määrättyssä mielessä toistensa peilikuvia.²²²

Joulukuussa 1956, aivan Työkansan Sanomien päätoimittajakauden viimeisinä päivinä, Ryömä julkaisi pääkirjoituksen, jossa hän huomioi järjestöjen ”johtoportaisissa esiintyneet virkavaltaiset piirteet

---

²¹⁷ SKP:n keskuskomitean ptk. 2.–3.6.1956; SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956; SKP:n keskuskomitean ptk. 18.9.1956, SKP, KansA. Puoluekeskustelusta aiheineen ks. Vuoristo 1979, passim; Peltola 1988, 41; Paastela 1992, 340–342.

²¹⁸ Ks. Laaksonen 1990, 61.

²¹⁹ Laaksonen 1990, 31–32.

²²⁰ SKP:n keskuskomitean ptk. 18.9.1956; SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 10.10.1956, SKP, KansA.

²²¹ SKP:n tarkastuskomitean aineistoa, henkilöaktikansio, Ryömä, Mauri, s. 8–10, SKP, KansA.

²²² Sama.

ja liian heikot yhteydet työtätekeviin joukkoihin”. Kirjoituksellaan Ryömä pääsi neuvostovalvojen raporttiin syytettyään puoluejohtoa byrokratiasta.²²³ Ryömältä pyydettiin selvitystä kirjoituksesta. Ryömän tekemän puolueen sisäisen paperin mukaan virkavaltaisuus tarkoitti sitä,

että toiminta pääasiallisesti on tapahtunut johtoelimiltä perusjärjestöille tulevina kirjelminä ym. ohjeina, kun sitä vastoin jäsenistön arvostelevien mielipideilmaisujen ja aloitteellisuuden kannustaminen on ollut pikemmin poikkeus kuin sääntö. Jäsenistöön on laajalti juurtunut käsitys, että arvostelevan mielipiteen ilmaisemisella ei ole mitään merkitystä tai että siitä joutuu jopa ”huonoihin kirjoihin”.²²⁴

Teoria oli aina ollut Ryömälle tärkeä. Virkavaltaisuuden ja yksilönpalvonnan poistaminen, mitä varten hän lainasi Kiinan kommunistien joukkojen linjan käsitettä, ei hänen mielestään tarkoittanut marxilais-leniniläisen teorian halveksimista eikä johdon väheksymistä. Kuitenkin virkavaltaisuus kykeni ”pukeutumaan myös mitä korkeooppisimman teorian asuun”.²²⁵ Aatteellista perustaa Ryömä haki kritiikilleen myös hylkäämästään nuoruuden herättäjästä Leninistä. Ryömä palasi Leniniin Kommunisti-lehden artikkelissa, jossa hän tukeutui Leninin myöhäiskauden kirjaan *Vasemmistolaisuus lastentautina kommunismissa* ja esitti, että ”Stalinin nimeen liitetty ns. yksilönpalvonta kansainvälisine seurauksineen” oli vaikeuttanut liikkeen joukkovaikutusta. Kirjoituksessa auktoriteetit olivat Lenin, Marx ja Engels, mutta nyt Ryömä korosti, että teoretikkojen ajatuksia oli pidettävä ”käytännöllisen toiminnan ohjeena” eikä kaavana.²²⁶ Kaavamaisuudestaan pyrittiin eroon.

Ryömän suhteessa sivistyneistöön tapahtui muutoksia. Hän halusi uskoa, että kaikki mahtuivat puolueessa saman katon alle. Ryömän mielestä puolueoimittajien ja sivistyneistön eroavaisuuksia ei näet pitänyt korostaa. Liikkeen lehtien toimittajia hän ei myöskään halunnut luokitella luotettaviin tai epäluotettaviin.²²⁷ Johto oli tyytymätön myös kommunistiseen sivistyneistöön. Toukokuussa 1957 pöytäkirjaan todettiin, että Kiilassa SKP:n jäsenet arvostelivat avoimesti puoluetta ja Neuvostoliittoa.²²⁸ Puoluejohdon ja Kiilan kommunistien keskustelussa Ryömä esitti omalla mitallaan lähes vallankumouksellisen uutuuden. Samanlaista Ryömä luonnosteli lyhyellä vapauden ajalla, mutta silloin hän odotti sivistyneistöltä poliittista kasvua:

Jos lähdetään siitä, että Kiilassa olevilla taitelijoilla ja kirjailijoilla olisi sellainen kyky, että he muuttuisivat taiteilijasta persoonallisesti poliitikoiksi – on muutamia sellaisia tapauksia, mutta mikäli näin ei usein ole laita meidän täytyy ymmärtää sitä, mikä on oleellista taiteilijalle vaati-

²²³ M. R., ’Uuteen vaiheeseen’, TkS 27.12.1956; NKP:n asiakirja ’Tiedonanto Suomen Kommunistisesta Puolueesta’, teoksessa Rautkallio et al (toim.) 2001, 190.

²²⁴ Ryömän raportti ’Virkavaltaisuuden haitallisista vaikutuksista lehtityössä’ 28.12.1956, liitteenä SKP:n poliittisen toimikunnan ptk:ssa 2.1.1957, SKP, KansA. Pessin lukema ja alleviivaama kappale, MRA, Cb 17, KansA.

²²⁵ Mauri Ryömän otsikoimaton kirjoitus SKP:n uudesta puolueohjelmasta, 7 s. käsin, MRA, Ca 16, KansA.

²²⁶ Ryömä, ’Puolue työväenliikkeen johdossa’, Kommunisti 9/1956.

²²⁷ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 2.1.1957; Ptk. SKP:n poliittisen toimikunnan ja liikkeen lehtitoimittajien tapausmisesta 20.1.1957, SKP, KansA.

²²⁸ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 6.5.1957, SKP, KansA.

matta täysin poliittisen linjan omaksumista. [...] Eivät kiilalaiset ajattele, että kirjailijat ja taiteilijat olisivat arvossa ja merkityksessä verrattavissa työläisten keskuudessa tehtävään työhön, mutta on silläkin oma merkityksensä. Se on työnhaara, jota ilman mikään poliittinen liike ei ole toiminut.²²⁹

Liike tarvitsi intellektuelleja Ryömän mielestä, mutta heiltä ei lopulta voinutkaan vaatia sosiaalistumista uudelleen. Itsensä ja mahdollisesti vaimonsa hän oletti kasvaneen kommunistisiksi poliitikoiksi.

Ryömän suhteesta sosiaalidemokratiaan kertoo SKP:n uuden puolueohjelman valmistelua koskeva kirjoitus. Sanamuodoista päätellen sitä ei julkaistu, vaan se on puolueen sisäiseen käyttöön tarkoitettu paperi. Ryömän mukaan yhtenäisyys alhaaltapäin -taktiikka ei yksin riittänyt, vaan sosialismiin siirtymiseen tarvittiin myös johtavia sosiaalidemokraatteja. Ponnistelut oli suunnattava rauhanomaiseen siirtymiseen, koska sille oli hyviä aatteellisia edellytyksiä. Ohjelman kieleen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta se puhuttelisi työläisiä, talonpoikia, sivistyneistöä ja pienyrittäjiä, mikä ei silti tarkoittanut luokkavastakohdan peittelyä.²³⁰ 1960-luvulla tällaiselle ajattelulle olisi ollut puolueessa käyttöä, mutta voidaan arvella, että Ryömän henkilöhistoria olisi voinut häiritä toimintaa yhtenäisyysasiassa. Toisaalta kääntyihän SDP:n kommunismin kriitikko Väinö Leskinenkin yhteistoimintamieheksi ja kiteytti kuuluisasti, miten politiikassa oli aika sotia ja aika sopia²³¹. SDP:n puolueriidan linjojen selkeytyessä Ryömä tukeutui muun johdon tavoin skogilaisiin. Myös Väinö Tannerin paluu puoluejohtajaksi oli sitkeä kanto kaskessa. Ryömä sai purkaa antipatiinsa vanhoihin sanakääntein. Tannerin talouspolitiikka oli yhtä kuin ”suurpääoman ja kokoomuspuolueen linja”. Toiseksi Ryömä katsoi Tannerin ulkopoliittiseksi riskiksi: ”Tästä linjasta ja sen tuloksista Suomen kansa sai toisen maailmansodan vuosina havainto-opetusta”, Ryömä kirjoitti.²³²

5.2.2. Itsekritiikki

Itsekritiikkiä ja puoluekritiikkiä ei voida täydellisesti erottaa toisistaan. Ryömä näki ne yhdeksi kokonaisuudeksi puolueen ongelmien korjaamisessa. Monissa puoluekritiikin aiheissa oli taustalla itsekritiikkiä, vaikka Ryömä ei sitä suoraan ilmaissut. Osa kritiikin aiheista liittyi suoraan Ryömän

²²⁹ 'Pöytäkirja KK:n pmtk:n jäsenten ja Kiilassa työskentelevien kommunistien yhteisestä neuvottelukokouksesta 20.5.1957', SKP, KansA.

²³⁰ Mauri Ryömän otsikoimaton kirjoitus SKP:n uudesta puolueohjelmasta, 7 s. käsin, MRA, Ca 16, KansA.

²³¹ Ks. Leppänen 1999, 89–90.

²³² Ryömä, Mauri, 'Sosdem-puolueen ylimääräisen edustajakokouksen jälkeen', 14.5.1957, Kommunisti 9–10/1957.

aikaisempaan toimintaan. Näistä asioista Ryömä puhui pienpiirissä. Julkisuudessa hän vain ohimennen kuvaili, miten Stalinin ajan kaavamaisuus häiritsi tieteen ja taiteen kysymyksiä²³³.

Ennen Hruštševin puheen julkaisua lehdistössä Ryömä halusi noudattaa Stalinia käsiteltäessä ”määrätyistä ansioista johtuvaa perinteellistä kunnioitusta”. Virheitä ei saanut kaivella, vaan niitä oli käsiteltävä ”pieteetillä”. Ryömä haki kritiikilleen tilaa näkemällä Stalinin kultin laajemmin, ja pelkkä Stalinin henkilö olisi sinänsä käsitelty aiheena nopeasti.²³⁴ Ryömä toisaalta turvasi niin paljon Staliiniin, että kritiikin häivyttäminen henkilöstä saattoi olla myös selviytymiskeino. Voidaan arvella, että hän tunsu häpeää tai olonsa hölmöksi, kun tärkeä auktoriteetti yhtäkkiä tuotiin alas jalustalta.

Ryömää häiritsi äkkijyrkkyyden leima. Aihetta oli Ryömän mielestä paisuteltu SKP:ssä, minkä vuoksi porvaristo sai väittää barrikadilinjasta. ”Jos joskus hurauttaa, niin siitä tehdään suuri juttu”, Ryömä sanoi vahingossa mutta kiisti muutaman päivän päästä, että olisi ollut jyrkällä linjalla. Kaikki hänen tekemisensä vain tulkittiin tämän ryhmäkunnan valossa.²³⁵ Aiheesta oli selvästi hankala puhua.

Toinen omaan toimintaan liittynyt aihe oli Ryömän pyrkimys saada Aimo Rikka ja Raoul Palmgren takaisin SKP:n jäseniksi. Palmgrenin jäsenkirjan palauttamista Ryömä perusteli sillä, että jäsenistö piti tätä hyvänä kirjoittajana, vaikka hän ei itse pystynyt työskentelemään kunnolla Palmgrenin kanssa. Ryömä sanoi Palmgrenia myös epäkollektiiviseksi. Myös Rikasta Ryömä pohti, oliko Rikan ero oikein. Ryömä selvitti myöhemmin asiaa suoraan SKP:n jäseniä valvoneelta kaaderijaostolta. Tästäkin aiheesta oli vaikea puhua, ja Ryömä on ilmaissut asiansa vaikeaselkoisesti. Mahdollisesti aiheen henkilökohtaisuus vaikutti siihen. Aluksi nimittäin tulkittiin, että Ryömä halusi selvittää jokaisen erottamisen tai muun rangaistuksen. Ryömä tarkensi, että hän halusi ainoastaan tietää, miten paljon yleensä erotetaan ja mistä syistä. Palmgrenin ja Rikan asiat on esitelty erikseen asiaa selvittävässä papereissa, joten niistä Ryömä oli ainakin suoraan kysynyt.²³⁶

---

²³³ Ryömä, ’Kansainvälinen työväenliike uudessa vaiheessa’, TkS 30.6.1956.

²³⁴ SKP:n keskuskomitean ptk. 2.–3.6.1956; SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 26.6.1956, SKP, KansA.

²³⁵ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA,

²³⁶ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA; SKP:n kaaderijaosto SKP:n sihteeristölle 12.1.1957 ja 25.2.1957, SKP:n Kju Amp I ymp, Ryömän mappi, KansA. Pieni yksityiskohta on, että nämä kaksi asiaa selvittänyttä paperia on sijoitettu kaaderijaostolla siten, että ne ovat erillään varsinaisesta henkilömapiista ja eri luokituksessa. Ryömän varsinaisen henkilömapiin ollessa Emp-luokituksessa erillinen mappi on koodilla ’Amp’. Siinä ei ole kuitenkaan muuta kuin nämä kaksi dokumenttia. Kansan Arkiston johtaja Pirjo Kaihovaara on tekijälle kertonut, että Amp-luokitukseen sijoitettiin SKP:ssä yleensä sellaiset, jotka olivat kompromettoineet puolueuransa tai joutuneet kielteiseen asemaan puolueessa.

Hertta Kuusinen oli tavannut Palmgrenin henkilökohtaisesti huhtikuussa 1956, minkä jälkeen Palmgreniin aiottiin pitää yhteyttä. Kuusinen oli mielissään siitä, ettei Palmgren ollut ryhtynyt sosiaalidemokraatiksi. Muutenkin Palmgren oli käyttäytynyt ”ihmisiksi”. Vuoden 1956 puolivälissä Palmgrenin jäsenyydelle ei olisi ollut esteitä johdossa. Kuusinen tosin tarkensi, että Palmgrenilla oli tapana asettua kollektiivin yläpuolelle, korostaa itseään ja aliarvioida joukkoja, joten Palmgren ei voinut tulla johtotehtäviin.²³⁷ Palmgren ei kuitenkaan enää ottanut SKP:n jäsenkirjaa.

Ryömä syytti ydinjohtoa suoraan väärästä asennoitumisesta. Hän katsoi, että ”intelligenttimäisyys” ja sosiaalidemokraattinen tausta vaikuttavat hänen ajatuksiensa arviointiin. Vielä kesäkuussa 1956 hän valitteli puoluejohdon ja päätoimittajuuden yhdistämisen vaikeutta.²³⁸ Ehkä toistuva valitus asiasta vaikutti siihen, ettei hänelle annettu uuden lehden Kansan Uutisten johtoa. SKDL:n ja SKP:n lehdet yhdistettiin taloudellisista syistä, ja fuusiota suunniteltiin jo ennen kesän 1956 puoluekeskustelua. Käyttämässäni lähdemateriaalissa ei ole todisteita sille, vaikuttiko Ryömän puoluekeskustelua puolustanut asenne siihen, ettei hänestä tullut uuden lehden päätoimittajaa. Toisaalta lehdestä haluttiin laajoille joukoille suunnattua, eikä Ryömän aiempi sanaradikalismi silloin ollut suositus²³⁹.

Puoluekeskustelu vaikutti joka tapauksessa niin, että johto asetti lehteen edustajansa valvomaan toimintaa.²⁴⁰ Kaksoisjohdolla haettiin kaksoishyötyä. Nimittämällä lehden päätoimittajaksi Jarno Pennanen saatiin monipuolista lehtimiesosaamista, mutta puoluejohdon edustaja varmistaisi oikean poliittisen linjan. Ryömä sai toimitusneuvoston puheenjohtajan paikan. Hän ymmärsi, että päätoimittajan sijaisella haettiin muuta kuin työvoiman vahvistamista, ja siksi hän vastusti puoluejohdon Aili Mäkisen tuloa lehteen. Ryömä yritti saada toimitusneuvoston puheenjohtajan tehtävästä palkallisen työn. Raha oli varmasti tervetullutta kelle tahansa, mutta palkkavaatimus johtui myös siitä, että hän halusi asemastaan ikään kuin virallisen päätoimittajuuden. Toimitusneuvoston puheenjohtajana Ryömä ei voinut vaikuttaa mitenkään, kun puoluejohto siirsi toimittaja Sulo Kivisen rangaistukseksi toisiin tehtäviin ja hyllytti ”Sutin” pakinat.²⁴¹ Toiseksi Ryömä katsoi, että Pennanen alistuisi helpommin puoluejohdon ohjaukseen. ”Ei se mitään päätä”, hän sanoi toimituksessa puhuttavan Pennasesta ja vaati, että päätoimittajan pitää päättää.²⁴²

---

²³⁷ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 2.4.1956, HKA, Ab 3a, KansA; SKP:n keskuskomitean ptk. 2.–3.6.1956, SKP, KansA.

²³⁸ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA.

²³⁹ Ks. Kalemaa 1984, 156.

²⁴⁰ Leppänen 1999, 148.

²⁴¹ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 15.6.1957, HKA, Ab 3a, KansA; Sulo Kivinen Mauri Ryömälle 25.1.1957 ja Ryömän allekirjoittamaton vastaus 30.1.1957, kopio, MRA, Cb 17, KansA.

²⁴² SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 2.1.1957, SKP, KansA.

Pennasen lähdettyä Moskovaan kirjeenvaihtajaksi Kansan Uutisten päätoimittajaksi valittiin Jorma Simpura. Tästäkin kiisteltiin, kun Ryömä halusi päätoimittajaksi toveri Kumpulaisen. Ryömän olisi puoluejohdon mukaan pitänyt tukea Simpuraa, mutta Ryömä kannatti yhä Kumpulaisesta, ja näin häntä voitiin syyttää demokraattisen sentralismin rikkomisesta. Häneltä odotettiin johdon jäsenenä johdon linjan noudattamista.²⁴³ Ylipäätään Ryömä kannatti toimittajille enemmän vapauksia. Tässä hän joutui liikkumaan puoluelehden kehikossa: yhtäältä oli korostettava, ettei lehdellä voinut olla kustantajasta poikkeavaa linjaa, mutta pelkkä käskytystyyli olisi toisaalta muodollista ja virkavaltaista. Ryömän mielestä johtoelinten propaganda ei saanut hallita lehden sisältöä. Työkansan Sanomien ”kangistumiseen” vaikutti hänen mielestään poliittisten toimittajien osallisuus lehdessä.²⁴⁴ Kuvaavaa on, ettei Ryömä harjoittanut lehtiasiassa itsekritiikkiä, eli hän ei tunnustanut vaikutustaan lehden tasoon. Se olisi toisaalta vaikeuttanut edellytyksiä vastata uudesta lehdestä.

5.3. Viimeinen taisto

Ryömän byrokratiasyytöstä pidettiin SKP:n johdossa perusteettomana. Ryömä oli yksin muita vastaan.²⁴⁵ Hän sai kuulla kovaa kritiikkiä näkemyksistään. Erityisesti Sylvi-Kyllikki Kilven päiväkirjamerkintä, jonka mukaan Ryömä ”arveli peitetysti olevansa miltei hengenvaarassa”, kertoo jotain mielialoista, vaikka se olisi ollut kälyn omaa tulkintaa tilanteesta.²⁴⁶ Ensimmäistä kertaa sisäpiirissä esitettiin, että Ryömän olisi jätettävä puoluejohto. Hertta Kuusinen ja Inkeri Lehtinen halusivat jatkaa Ryömän kanssa, mutta kielteinen näkemys voimistui koko ajan. NKP:lle lähetettiin kesän puoluekeskusteluun ja Ryömään liittyviä tietoja.²⁴⁷

Vuonna 1957 revisionismin vastaisen rintaman kiristyminen alkoi vaikuttaa kritiikin mahdollisuuksiin. Ryömä turvautui kovempiin keinoihin. Heinäkuussa 1957 hän kirjoitti O. W. Kuusiselle, joka oli äskettäin noussut NKP:n korkeimpaan johtoon. Ryömä syytti Pessiä ja Aaltosta vihamielisestä suhtautumisesta ja arveli johtokaksikon asenteen vahingoittavan koko puoluetta. Esimerkit olivat kuitenkin pääasiassa omia ja lähipiirin kokemia vääryyksiä.²⁴⁸ Elvi Sinervon ja Mauri Ryömän ar-

---

²⁴³ SKP:n tarkastuskomitean lausunto SKP:n keskuskomitean ptk:ssa 1.–2.3.1958, SKP, KansA; Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 15.6.1957, HKA, Ab 3a, KansA.

²⁴⁴ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 2.1.1957, liitteenä Ryömän raportti ”Virkavaltaisuuden haitallisista vaikutuksista lehtityössä” 28.12.1956, SKP, KansA.

²⁴⁵ Sama.

²⁴⁶ Ks. Kalemaa 1992, 328.

²⁴⁷ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 15.6.1957, HKA, Ab 3a, KansA; SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 14.2.1957, SKP, KansA.

²⁴⁸ Mauri Ryömä O. W. Kuusiselle 22.7.1957, kirjeen kopio, MRA, Ah 4, KansA.

kistoissa on lisävalaistusta kirjeen syntyyn ja silloisiin Ryömän mietteisiin. Ryömä oli optimistinen tukeutuessaan Kuusiseen. Mauri jätti pöydälle muistilapun, kun Elvi oli lähdössä syksyllä reissuun:

Kiinan matkaa (Via Moskova) varten jätän oheiset (5) Rpl. Sitten, jos sattuisit trehvaamaan Moskovassa OW:n, niin, taisin jo mainitakin kerran, että heinäkuun lopulla lähetin hänelle eräänlaisen ”kantelun”, jottas olet tilanteen tasalla.²⁴⁹

Elvi vastasi miehelleen:

Yritän tavata ooveetä – vaikka hän taitaa olla kovin varattu. Puhelinnumero kotiin minulla on, mutta jos sattuukin olemaan maalla. Koetan mennän tullen. Tahtoisin jatkaa keskenjäänyttä esteettistä keskustelua.²⁵⁰

Taideteorian lisäksi olisi mahdollisesti keskusteltu Ryömän pariskunnan puoluesuhteesta. Elvi Sinervo oli joutunut vaikeuksiin kirjoituksesta, joka kritisoi puolueen aatteellista kasvatusta ja sääntöjä. Ryömän katsottiin vaikuttaneen kirjoitukseen, minkä Ryömä kiisti. Hänen odotettiin joka tapauksessa neuvovan vaimoaan, ettei tämä käyttäisi sopimatonta kieltä julkisessa kirjoituksessa.²⁵¹ Kuusisen nousu NKP:n johtoon Molotovin konservatiivisen, ”puolueenvastaisen ryhmän” syrjäyttämisen myötä saattoi vaikuttaa Ryömään. Hän teki siitä mahdollisesti vertailun SKP:n tilanteeseen. Kuusis-kirjettä paheksuttiin myöhemmin SKP:n johdossa. Ryömä perusteli sitä yksityiseksi. Kuusisen tervehtiminen ilman ”virallista valtuutusta” oli Ryömän mukaan mitä luonnollisin asia puolueessa.²⁵² Ryömän optimismi Kuusiseen tukeutuessa kertoo siitä, että hän uskoi suosikkiasemaansa O. W. Kuusisen silmissä ja oletti Kuusisen puuttuvan tilanteeseen

Rentolan mukaan Ryömä halusi puhua Kuusisen kanssa jopa Stalinin terrorista. Kirjeessään Ryömä ei mainitse aiheesta, ja kaiken tässä tutkielmassa käsitellyn materiaalin valossa voidaan sanoa, ettei se edes ollut Ryömän kritiikin aiheita. Tietysti eri asia on, miten se vaikutti taustalla kritiikkiin ja puoluesuhteeseen. Stalinin rikosten paljastuminen oli Ryömälle varmasti suurempi järkytys kuin muulle johdolle. Väite on joko Rentolan perusnäkemyksestä, terrorin painotuksesta seuraava liian kärkevä yleistys, tai sitten tieto perustuu liikkeen sisäiseen perimätietoon tai mahdollisesti Suomen ulkopuoliseen lähteeseen, jota Rentola ei kuitenkaan ole merkinnyt artikkeliinsa.²⁵³ SKP:n sisäisten

²⁴⁹ 'Armaani', päiväämätön käsikirjoitettu lappunen Elville, ESA, Aa 1, KansA.

²⁵⁰ 'Ikirakas Mauri', Elvin päiväämätön kirje Maurille, ajoitettu arkistossa 1957, MRA, Aa 1, KansA.

²⁵¹ Sinervo, 'Kommunistisesta valmennuksesta kommunistiseen kasvatukseen', Kommunisti 9–10/1957; SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958 (Kuusisen puheenvuoro), SKP, KansA.

²⁵² Ks. Laaksonen 1990, 61–62; SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958.

²⁵³ Uudistusintoon viitaten Rentola kirjoittaa: ”The enthusiasm of the old man made Ryömä believe that he would be willing to discuss even the terror, but this was not the case, at least not in public.” Ks. Rentola 1998, 176. Rentola on sähköpostitse maininnut tekijälle nähneensä Neuvostoliiton ulkoministeriön arkistossa raportin, jossa nuori puoluevirkaileja Albert Akulov käsittelee SKP:n stalinismikeskustelua. Lisäksi Kansan Arkistossa pitäisi olla SKP:n jäsenen Keijo Savolaisen esitelmä vuosista 1956–1958 ja Ryömästä, 'Re: tutkimuksesta', Rentolan sähköpostiviesti 30.7.2005 tekijälle. Kysyin esitelmää arkistosta, mutta sitä ei löytynyt.

ongelmien kritiikki on täysin eri asia kuin se, että Ryömä olisi kertonut terrorin läpi eläneelle Kuusiselle kiinnostuksestaan aiheeseen.

Kuusiselle Ryömän oli korostettava puolueen eheyttä:

Tällaisessa suhtautumisessa on jotakin kirotun ristiriitaista, joka panee minut ymmälle. Mihin sellaisiin rikoksiin olen syyllistynyt, joista en itse tiedä ja joita minulle ei ilmoiteta? Olen totisesti hyvin johdonmukaisesti pyrkinyt ehkäisemään kaikenlaisen opposition muodostumista. Mutta kun toverien Pessin ja Aaltosen suhtautuminen jatkuu, niin eihän yhteistyöstä mitään tule. Mitä minun on tehtävä? ²⁵⁴

Kuusinen ei sitä Ryömälle kertonut. Sen sijaan Kuusinen informoi kirjeestä NKP:tä ja SKP:n johtoa. Marraskuussa lokakuun vallankumouksen 40-vuotisjuhlilla Kuusinen ei tavannut Ryömää, vaikka Ryömä oli saanut viestin, jonka mukaan Kuusinen voisi tavata henkilökohtaisesti. Ryömä palasi Moskovasta ”myrtyneenä” ja uhosi rupeavansa kirjoittamaan väitöskirjaa. Samalla hän jättäytyi kokonaan pois puoluejohdosta. ²⁵⁵

Ilmeisesti Ryömän pyrinnot oli saatu SKP:stä annetuilla tiedoilla näyttämään oppositiolta, jota Kremlissä korkeassa asemassa olleen Kuusisen oli vältettävä. Lisäksi Ryömän pyrinnot saattoivat silloisessa tilanteessa ja silloisilla käsitteillä näyttää puolueoppositiolta tai jopa revisionismilta, vaikka Ryömä ei sellaiseen olisi pyrkinyt. Mikäli Ryömä näyttäytyi täydeltä revisionismilta, mitä Hertta Kuusinen kuvasi toimittaja Sulo Kiviseen viitaten luokkataistelun kieltämiseksi ²⁵⁶, Ryömän asema olisi ollut O. W. Kuusisen silmissä kestävä. Ryömä ei varsinaisesti kieltänyt luokkataistelua eikä kiistänyt Neuvostoliiton johtoroolia. Korkeintaan hän rikkoi puoluejohdon määrittelemää puoluekuria ja demokraattista sentralismia. Mikäli hän edes vihjaili Stalinin terrorista, se olisi myös vienyt Kuusisen luottamuksen Ryömään. Kuusinen oli kuitenkin uransa aikana tottunut varovaisuuteen ja näkemään poikkeamat eri tavalla ²⁵⁷, joten pienikin viittaus poikkeamaan kollektiivissa riitti Ryömän hylkäämiseen. Hän saattoi myös toivoa SKP:n itse ratkaisevan asian hiljaisuudessa. Kuusinen oli hankalassa väliasemassa johtavana nkp:läisenä ja toisaalta SKP:n perämiehenä, johon vedottiin huolissa. Hän ei ehkä edes voinut takertua asemassaan Ryömän asiaan. Kuusisen mielestä tilanne oli joka tapauksessa vakava, koska hän informoi NKP:tä Ryömän avunpyynnöstä.

---

²⁵⁴ Mauri Ryömä O. W. Kuusiselle 22.7.1957, kirjeen kopio, MRA, Ah 4, KansA.

²⁵⁵ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 29.11.1957, HKA, Ab 3a, KansA; SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958, (Pessin puheenvuoro), SKP, KansA.

²⁵⁶ SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958, SKP, KansA.

²⁵⁷ Ks. Rentola 1994, 56–58, 74.

Ennen kuin Ryömä koki vesiperän Moskovassa, hän oli lähettänyt SKP:n toimintaa valvovalle tarkastuskomitealle kirjeen, jossa syytettiin Aaltosta ja Pessiä. Kirjelmästä tiedotettiin O. W. Kuusiselle, mikä saattoi lopullisesti sinetöidä välirikon. Ryömän kirjeitä enemmän johdossa häiritsi Ryömän poissaolo kokouksista. Ryömä oli alkanut harjoittaa yksityistä lääkärinpraktiikkaa.²⁵⁸ Kirjeessään Ryömä väitti, että hänen pyrkimyksensä

NKP:n päätösten kansainvälisen merkityksen korostamiseen ja niiden soveltamiseen Suomen oloihin on leimattu revisionismiksi ja ”sivistyneistölle ominaiseksi horjumuudeksi”. En voi eikä minulla olisi moraalista oikeuttakaan alistua siihen, että toverit Pessi ja Aimo Aaltonen ilman asiallista aihetta yrittävät leipoa minusta revisionistia; siihen syntiin en tiedä syyllistyneeni. Sen sijaan on ollut mahdollisuus havaita, että toverit Pessi ja Aaltonen ovat syytöksissään lähteneet kaavaoppineelta käsityskannalta. [...] Nuo vääristelyn ja panettelun menetelmät eivät suinkaan kohdistu ainoastaan minua vastaan, vaan vahingoittavat koko puoluetta: Ne lamauttavat jäsenistön toiminnallisuutta, vaikeuttavat työväen yhteistoiminnan kehittymistä ja hidastuttavat puolueen joukkovaikutuksen laajenemista.²⁵⁹

Ryömä korosti ongelmia koko puolueen kannalta ja kiisti revisionistisuuden. Sekä Kuusis-kirjeessä että puolue-elimille luetellut henkilökohtaiset esimerkit vaikuttivat niin, että Ryömän katsottiin haakevan henkilökohtaista hyvitystä. Se taas oli kollektiiviselta näkökannalta tuomittavaa ja peitti varsinaista kritiikkiä. Toki mukana oli henkilöristiriitoja puolin ja toisin. Tuloksena oli, että Ryömä asettui kritiikillään SKP:n toimivaa ja Neuvostoliiton luottamusta nauttivaa johtoa vastaan. Hyökkäys johtavia yksilöitä vastaan tulkittiin koko kollektiivia koskevaksi.

Henkilökohtaista hyvitystä aiheessa näki esimerkiksi Hertta Kuusinen, joka yritti saada Ryömää ruotuun. Kuusinen vetosi Ryömän tunnollisuuteen ja kommunistisuuteen. Tärkeintä oli ajaa yhteistä asiaa. Pessi ei toiminut Kuusisen mielestä yksilöllisistä vaikuttimista. Kollektiiviin päätös ei ”juuri koskaan ole jokaisen mielen mukainen [...] kuitenkin yritämme jokainen noudattaa kollektiivin päätöstä”, Kuusinen opetti kuin Palmgrenille aikoinaan, joskin Ryömälle ymmärtäväisemmin ja pehmeämmin. Hän myönsi yksilöllisten ominaisuuksien tai oikeastaan vikojen olemassaolon, mutta ne eivät voittaneet kollektiivisuuden pohjaa, jonka avulla puolue menisi eteenpäin. Kollektiivisuuden oli oltava halua, ja sen Hertta sysäsi Maurin vastuulle. Kuusinen päätteli kirjettään: ”En tiedä, mihin pyrit, mutta luotan siihen, että olet kommunisti ja haluat edistää asiaamme”.²⁶⁰

Ryömä halusi olla kommunisti, mutta tarjolla oli ikävää olemista. Ollakseen kommunisti hänen olisi palattava puoluejohtoon sen uhalla, että yksilölliset erot aiheuttivat aina vain enemmän kannausta.

²⁵⁸ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 24.10.1957, SKP, KansA; Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 3.11.1957, HKA, Ab 3a, KansA.

²⁵⁹ Mauri Ryömä SKP:n tarkastuskomitealle 23.9.1957, kirjeen kopio, MRA, Cc 18, KansA. Kirje liitteenä SKP:n keskuskomitean ptk:ssa 1.–2.3.1958, SKP, KansA.

²⁶⁰ Hertta Kuusinen Mauri Ryömälle 26.10.1957, MRA, Ac 1, KansA.

Ideologian mukaan yksilöllisyyttä ei haluttu nähdä. Lenin painotti, miten organisaation johdossa tuli hävitä työläisten ja ylioppilaiden kaikki erot²⁶¹. Toimittaja Sulo Kivinen taas kertoi Ryömälle vaikeuksistaan ja valotti käytäntöä: ”yksityiset antipatiat, pahansuopaisuus ja vahingoittamisen halu” olivat osa politiikkaa²⁶². Ryömä syytti Pessiä ja Aaltonen siitä, että he käänsivät asian koskemaan huonoja henkilösuhteita johdossa. Niihin siis saatettiin käytännössä viitata, mutta samalla toinen puoli oli, että tilanne normalisoituisi, kun Ryömä lopetettaisi kritiikkinsä. Ryömä joutui todistelemaan, ettei valittanut henkilökohtaisista syistä. Samalla Ryömän oli turvauduttava kovempiin käsitteisiin: johtokaksikon panettelevassa, vääristelevässä ja uhkailevassa tyyliässä oli ”itu myöhempään sosialistisen laillisuuden loukkaamiseen”. Tämä saattoi olla pelkkää argumentin tehostamista, mutta hän saattoi myös utopiaan uskoen ajatella, että tuleva sosialistinen Suomi saisi huonot ja vahinkoa aiheuttavat johtajat.²⁶³

Ryömä otti etäisyyttä puolueeseen. Hän aloitti oman lääkäripraktiikan ja sai pian viran Nikkilän sairaalasta. Vaimolleen hän lupasi, että tämä saisi pian alkaa kirjoittaa ilman rahahuolia. Lähtökohdaksi on otettava Kalemaan toteamus, jonka mukaan Ryömä yksinkertaisesti kyllästyi riitelyyn puoluejohdossa. Kalemaan kuvauksesta välittyy tosin liian suuri etäännyminen politiikasta.²⁶⁴ Ryömä nimittäin palasi vuonna 1958 puoluejohtoon ja valittiin eduskuntaan. Silmiinpistävää on, miten Ryömä eli riitelyn ja utopioiden keskellä aivan tavallista, puolueen ulkopuolista arkielämää. Seuraava on kirjoitettu ennen kuin O. W. Kuusinen lopullisesti hylkäsi Ryömän, ja mahdollisesti Ryömä tuolloin vielä uskoi kantansa voittavan puolueessa. Kuitenkin kontrasti on huikea, kun hän samoihin aikoihin taisteli puoluekoneiston ja liikkeen voimaa, syytöksiä ja ilmiantoja vastaan. Se ei näytä välittyneen yksityiseen. Elämässä oli muutakin kuin puolue ja politiikkaa, jota toisaalta sai tehdä myös muualla kuin etujoukossa: ”ja eduskunta on istuskellut, budjetti on lähetekeskustelussa, aloitteita tehty jne”, Ryömä kirjoitti iloisena vaimolleen. Iloon oli aihetta myös vanhimman pojan Ilkan työpaikan vuoksi. Kaksi nuorempaa tyttöä kasvoivat ja käyttäytyivät

nykyään sängen säädyllisesti, varsinkin aamun valjetessa, jolloin olen puolustuskyvytön ja häätävarjelukseksi yleensä puolitajuttomassa tilassa. Käsken heidän itse kaivaa taskusta, minkä tekevät suurella kernaudeella. [...] Hyvän luottoni jouduin taas kokemaan, kun Jarno oli saanut Jörnin nimen uutta vekseliä varten ja kävin kauppaamassa sen KOP:lle, niin sanoivat että antavat kyllä minun nimelleni, mutta Donnerin nimi on pankille tuntematon.²⁶⁵

²⁶¹ Lenin 1975 [1902], 188.

²⁶² Sulo Kivinen Mauri Ryömälle 25.1.1957, MRA, Cb 17, KansA.

²⁶³ Mauri Ryömä SKP:n tarkastustoimikunnalle 1.1.1958, kirjeen luonnos, MRA, Cc 18, KansA. Ryömä paheksui, miten Pessi ja Aaltonen uskoivat menettelyllään palvelevan työväenluokkaa, minkä jälkeen hän on vetänyt luonnoksesta yli: ”Siinä uskossa on nähdäkseni sellaisen tragiikan aineksia, joille löytyy kansainvälisiä vertauskohteita.”

²⁶⁴ Kalemaa 1989, 272.

²⁶⁵ ’Armaani’, Mauri Ryömä Elvi Sinervolle 4.10.1957, ESA, Aa 1, KansA.

Kärjistetyksi voidaan sanoa, että kapitalistisen yhteiskunnan kriitikko sai nauttia yhteiskunnallisen aseman suomista eduista. Toisaalta Pennasen taloushuolet osoittivat kolikon toista puolta, luokka- taistelua ruokkivaa tekijää. Mahdollisesti asenne yhteiskuntaan ei enää ollut täysin kielteinen, ja ainakin hyökkäävä tyyli oli pehmentynyt. Vähintään katkelma osoittaa, ettei edes kova kommunisti voinut asettua kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle, mistä seuraa loogisesti se, että tutkimuksessa olisi tarkasteltava kommunismin ja tuon yhteiskunnan suhdetta ja vuorovaikutusta. Tässä kohdin riittää, kun huomioidaan kirjeessä vilahtava puolueen ulkopuolinen turvaverkko. Vaikka se olisi koostunut samansuuntaisesti poliittisesti ajattelevista, se oli silti puolueen johdon ulkopuolinen verkko. Se oli lisäksi kansainvälinen verkko²⁶⁶. Siksi ero johtotovereista ei ehkä olisi ollut Ryömäl- le niin ”hirveä asia”, kuin hän kesäkuussa 1956 kauhisteli.

Ryömän asiaa käsiteltiin keskuskomiteassa maaliskuun alussa 1958. Sitä ennen kiistely pysyi melko pitkälle sisäpiirissä. Ryömän kohdalla on huomattava, että sanavalintoihin vaikutti esiintyminen suuremmassa johtoryhmässä, ja toisaalta kokous oli viimeinen tilaisuus saada viesti läpi. Kokouk- sen aluksi tarkastuskomitean jäsen Leo Suonpää²⁶⁷ esitti tarkastuskomitean lausunnon. Puoluejoh- dossa oli johtotyötä haittaavia erimielisyyksiä, koska Ryömä ajatteli erilalla demokraattisesta sent- ralismista. Lähtökohtaisesti vika oli Ryömässä, joten on arveltava, että juttu oli ilman käsittelyä selvä Ryömän tappioksi. Varsinainen keskustelu siirtyi seuraavalle päivälle. Suonpää muistutti, että asia olisi julkisuudessa vahingoksi puolueelle, etenkin kun eduskuntavaalit olivat pian, joten asia- papereita ei siksi saanut viedä kokouksen ulkopuolelle. Keskuskomitean jäsenet saivat tutustua nii- hin illan aikana.²⁶⁸ Lähes kaksivuotiseen aiheeseen oli perehdyttävä yhdessä illassa.

Ryömä aloitti seuraavana päivänä kertomalla, että hän oli vuosina 1956–58 korjannut puolueuransa virheitä ja perusteli toimintaa itsekritiikiksi. Hän haki näin toiminnalleen tilaa aatteellisena ja luon- nollisesti puolueen elämään kuuluvana ilmiönä. Eräs esitystapaan liittyvä uutuus oli se, että hän vaati keskuskomitealta päätöstä demokraattisen sentralismin soveltamisesta ja johdon virheiden poistamisesta.

---

²⁶⁶ Maurin kirje Elville Englannista, ’Butler’s Farm 5.9.1957’, MRA, KansA. Ks. myös Mauri Ryömän ja Elvi Sinervon arkistojen arkistoluetelot, KansA.

²⁶⁷ Työläistaustainen Suonpää (1911–1996) oli 1930-luvulla muutaman vuoden poliittisessa vankeudessa. Suonpäällä ei ollut neuvostokoulutusta, mutta tästä huolimatta hän pääsi puoluejohdon suosioon. Hän toimi SKP:n Tampereen piiri- sihteerinä, kansanedustajana, ministerinä v. 1966–1969 ja useissa muissa luottamustoimissa. SKP:n vähemmistöläisistä hän osallistui eniten valtiollisiin tehtäviin. Hänelle myönnettiin kunnallisneuvoksen arvonimi v. 1979. Ks. ’Edustaja- matrikkeli 1907–2000’, <http://www.eduskunta.fi>; Leppänen 1999, 158–159.

²⁶⁸ SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958, (sis. mm. tarkastuskomitean lausunnon, Ryömän kirjeet tarkastuskomitealle 23.9.1957 ja 1.1.1958 sekä Pessin ja Aaltosen vastaukset 4. ja 7.12.1957), SKP, KansA.

Yrjö Enne²⁶⁹ tivasi, halusiko Ryömä Pessin ja Aaltosen eroa. Ryömä kiisti tämän. Enteen mielestä johtoon oli saatava työrauha ja siksi Ryömä oli vapautettava tehtävistään. Tulevan uudistusliikkeen Arvo Hautala²⁷⁰ ei löytänyt tarkastuskomitean lausunnosta poliittisia erimielisyyksiä ja pyysi Ryömää selvästi kertomaan, ”mikä kangertaa” ja miksi Ryömä ei osallistunut johtoon. Hautalan mielestä olisi ”ikävää”, jos Ryömää pidettäisiin väkisin johdossa ilman omaa halua. Hautala ehdotti siis samaa kuin Enne, mutta hän oli selvästi Ryömän puolella. Tietenkin se on helppo tulkita 60-luvun tapahtumista, mutta tässä näkyy myös sanojen vivahteiden ja kielenkäytön merkitys. Yleisesti keskustukomiteassa ei juuri tiedetty, mistä oli kysymys. Siihen vaikutti myös Ryömän tapa esittää asioitaan. Ryömä varta vasten korosti kokouksessa, että puoluejohdossa pitäisi oppia puhumaan niin, ettei väärinkäsityksiä syntyisi.²⁷¹

Lauri Kantolan²⁷² mielestä Ryömä nostatti puolueriitaa. Kantola otaksui, olisiko toveri Ryömä määrättävä joksikin aikaan työhön, jossa Ryömä voisi osoittaa kommunistisuutensa ja ymmärtäisi, ettei riidalla ole periaatteellista pohjaa. Mahtoiko hän suositella Ryömälle esimerkiksi ulkomaan komennusta, joka koulisi oikeaksi kommunistiksi? Toisaalta vaikutus saattoi olla vastakkainen, epäilyä lisäävä ja sen julki tuova kuten Jarno Pennasen tapauksessa²⁷³.

Ryömä korosti revisionisminvastaisen taistelun tärkeyttä. Kokoussalista kehoitettiin selittämään tarkemmin, mitä Ryömä tarkoitti puhuessaan yhteensattumasta NKP:n kokouksen kanssa:

Ryömä: ”Kas, minulla oli jo aikaisemmin se käsitys, että täytyy ruveta pohtimaan vastaavia kysymyksiä.”

Välihuuto: ”Mutta kun sinä puhut niistä yhteensattumista, niin selitä, minä en täysin ymmärrä, me emme ymmärrä ainakaan täysin mitä sinä tarkoitat, sano tarkemmin.”

---

²⁶⁹ Yrjö Enne (1898–1961) kävi lyseota viisi luokkaa ja opiskeli Tampereen teknillisessä opistossa, josta hänet erotettiin v. 1918. Enne oli kansalaissodan jälkeen vangittuna ja tuomittiin uudestaan v. 1928 poliittisista syistä. Enne toimi Neuvostoliitossa 1930-luvun alussa, jonka jälkeen asemapaikkana oli vuoteen 1944 Tukholma. Siellä Enne suoritti insinöörin tutkinnon. Enne toimi mm. SKP:n johdossa, SKDL:n pääsihteerinä ja TUL:n varapuheenjohtajana. Ks. ’Edustajamatrikkeli 1907–2000’, <http://www.eduskunta.fi>.

²⁷⁰ Arvo Hautala (1917–1985) oli 1930-luvun vasemmistopolvea. Ammattiyhdistyskommunisti Hautala tuli kuuluisaksi Arabian lakon johtajana v. 1949, ja hänet erotettiin tehtaalta. Vuodesta 1953 Hautala toimi elintarvikeliiton puheenjohtajana. Vuonna 1956 Hautala ilmeisesti vaati Ryömän tavoin keskustelua. Hautala kuului Aarne Saarisen ja Erkki Salomaan ohella puolue-enemmistön kärkinimiin ja joutui SKP:n opposition ja NKP:n kovaan kritiikkiin. Hautala oli v. 1976 hetken Miittusen I hallituksen ministerinä, ks. Leppänen 1999, 160, 163–164.

²⁷¹ SKP:n keskustukomitean ptk. 1.–2.3.1958, SKP, KansA.

²⁷² Kantola kävi 30-luvulla Lenin-koulua ja suoritti siellä mm. lyhyen sotilaskurssin. Yleisradiossa Kantola toimitti nimellä ’Pikkuserkku’ Työmiehen tunti -radio-ohjelmaa sodan jälkeen. SKP lähetti Kantolan Moskovaan v. 1956. Siellä hän työskenteli Moskovan radiossa ja Kansan Uutisten kirjeenvaihtajana. Kantola oli eräänlainen SKP:n lähettiläs tai yhteismies Moskovassa. Kantolaa tiedetään koulutetun myös sotilasasioissa, kun aikomuksena olisi ollut rakentaa jonkinlaista puolueen verkostoa Suomen puolustusvoimain sisälle. Puolueriidassa Kantola meni opposition. Ks. Leppänen 1999, 156 ja viitteen 39 tiedot.

²⁷³ Ks. Uskali 2004, 176–177.

Ryömä: ”Anteeksi, mitä ei Elli ymmärtänyt.”

Elli [Stenberg]: ”Minä en ymmärrä sitäkään, mitä edellinen asia, mistä puhuit, tarkoitti.”

[...]

Ryömä: ”Oli sellainen käsitys jo ennen NKP:n XX kongressia.”

Salista: ”Mitkä olivat ne yhteensattumat, jotka johtivat sitten tämän erimielisyyden syntymiseen samaan aikaan, kun sanoit, että oli eräitä muitakin yhteensattumia.”

Ryömä: ”Ei sanoin vain, että oli yhteensattuma, että se esiintyminen tuli samaan aikaan.”²⁷⁴

Mahdollisesti Ryömä mietti samoja asioita aiemmin, mutta hän ei silti puhunut aivan totta. Hän aloitti kritiikin NKP:n puoluekokouksen jälkeen ja korosti sen päätöksiä SKP:hen. Toisessa yhteydessä hän arveli, ettei SKP olisi uudistanut puolueohjelmaansa, ellei NKP olisi kritiikillään huomoinut tilanteen muutoksia²⁷⁵. Ajatus NKP:tä edeltävästä kritiikistä tarkoittaisi, että Ryömä haki kritiikilleen syitä pidemmältä ajalta. Silloin sillä ei toisaalta ollut NKP:n kritiikin painoarvoa ja Ryömä olisi asettunut NKP:tä viisaammaksi, koska hän huomasi virheet sitä ennen. NKP:n kritiikkiä seuranneen kritiikin kieltäminen johtui ennemmin siitä, että koko revisionisminvastaisuus kohdistui Neuvostoliiton kritiikin väärinymmärtäjiä vastaan. Vuoden 1956 seurausten takia NKP:n kritiikkiä alettiin korostaa Neuvostoliiton sisäiseksi asiaksi. Edellisessä katkelmassa ei toisaalta ole tärkeää niinkään sisältö, vaikka sitä Ryömältä tivattiin, vaan ennemmin on syytä panna merkille, miten erilaista kieltä johdossa puhuttiin.

Ryömä alistui lopulta puolueen linjaan. Hän esitti kokouksessa, josko tarkastuskomitean jäseniä voisi osallistua johdon kokouksiin tulevaisuudessa. Kokouksen lopussa Ryömä oli valmis tyytymään siihen, että kokoukset järjestettäisiin niin, että hän ehtisi niihin lääkärintyönsä vuoksi. Pöytäkirjaan merkittiin, että keskustelu oli luonut edellytyksiä erimielisyyksien poistamiselle ja kollektiivisen johtotyön parantamiselle. Poliittiselle toimikunnalle annettiin valtuudet tarvittaessa päättää toisin. Tämä varaus merkitsi oletettavasti Ryömän pitämistä aisoissa. Ryömää kehoitettiin osallistumaan johtotyöhön ja hänet pantiin ehdolle eduskuntavaaleihin. Ryömä katsoi päätöksen parantavan yhteisymmärrystä johdossa. Lopuksi laulettiin yhteisesti Kansainvälinen.²⁷⁶

Ongelmat siirrettiin vain pois näkyviltä. Kesäkuussa Hertta Kuusinen kirjoitti isälleen:

²⁷⁴ SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958, SKP, KansA.

²⁷⁵ Mauri Ryömän otsikoimaton kirjoitus SKP:n uudesta puolueohjelmasta, 7 s. käsin, MRA, Ca 16, KansA.

²⁷⁶ SKP:n keskuskomitean ptk. 1.–2.3.1958, SKP, KansA.

Olen ollut niin paljon juoksussa, ettei kerkiä näkemään edes läheisimpiä ystäviään. Ne meidän sisäiset vaikeutemme eivät ole lopussa, mutta juuri tällä hetkellä niitä ei huomaa, kun kaikki lentävät omalla tahollaan. Sehän se parasta lääkettä olisikin, että olisimme mahdollisimman tiukasti joukoissa kiinni. Silloin ei muista, kenestä ”tykkää” ja kenestä ei.²⁷⁷

Ryömä haluttiin pitää puoluejohdossa erimielisyyksistä huolimatta. Hän sai tahtonsa läpi edes yhdessä asiassa: ellei kokous sopisi Ryömälle työn vuoksi, sitä siirrettäisiin. Ryömää ehdotettiin myös marxilaisen psykologian oppikirjan kirjoittajaksi.²⁷⁸ Ryömä oli erittäin arvokas toimija SKP:lle, kunhan ei kritisoinut. Oppikirjaprojekti saattoi olla myös yritys saada hänet ydinjohdosta muuhun työhön. Tämä on arvelua, mutta ei ole täysin selvää, oliko Ryömän asema enää ennallaan puoluejohdossa riidan jälkeen.²⁷⁹

Kritiikin jälkinäytökseksi on otettava SKP:n historian viimeinen tapaus, jossa Ryömän poikkeavat käsitykset tulivat vielä esiin. SKP:n johto käsitteli lokakuussa Tanskan kommunistipuolueen tilaa, kun sen puheenjohtajaa Aksel Larsenia syytettiin revisionistiksi. Myöhemmin Larsen erotettiin puolueesta, mutta hän menestyi kommunisteja paremmin uudella ryhmällään Tanskan parlamenttivaaleissa. Laaksonen toteaa, ettei Ryömä hyväksynyt Larsenin kaikkia kannanottoja mutta oli samaa mieltä NKP:n liian mestaroivasta suhtautumisesta veljespuolueisiin.²⁸⁰

Larsen-jupakkaa on tarpeen katsoa Ryömän osalta hieman tarkemmin. Vuoden 1958 syyskuun lopulla Tanskasta oli saatu postia ja Ryömä pyysi asiaa siirrettäväksi, jotta hän ehtisi tutustua aineistoon.²⁸¹ Kuvaavaa on, että suurin huoli kokouksessa oli tekninen. Johdossa pohdittiin, mitä kirjoituksia SKP ottaisi Tanskan aineistosta oman lausuntonsa pohjaksi. SKP:n johto tuki vankasti Tanskan puolueen enemmistöä, joka syytti puheenjohtajaansa. Ryömä vaati kuitenkin asian tarkempaa käsittelyä. ”Minusta ei ole mitään vitsiä näillä dokumenteilla, ellei niitä käydä läpi”, Ryömä aloitteli ja katsoi, että ”monet Larsenin oivallukset” olivat oikeita. Puheenvuoro on jälleen omaperäistä Ryömää – hän luki otteita Larsenin kirjoituksesta ja kommentoi sitä. Kaikki on merkitty pöytäkirjaan: suorat lainaukset Larsenin paperista, muutama sanan korostus alleviivaten, jopa pienet tauot.²⁸² Seuraavassa lainataan melko pitkät katkelmat Ryömän Larsenin tapausta koskevasta puheenvuorosta. Paitsi että näin nähdään esimerkki Ryömän puhetavasta, kyseisen asian painottamiselle on muitakin perusteita:

²⁷⁷ Hertta Kuusinen O. W. Kuusiselle 7.6.1958, HKA, Ab 3a, KansA.

²⁷⁸ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 20.9.1958 ja 24.9.1958, SKP, KansA.

²⁷⁹ Vrt. Rentola 1997, 453–454, alaviitteen 4 tiedot.

²⁸⁰ Laaksonen 1990, 67.

²⁸¹ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 24.9.1958, SKP, KansA.

²⁸² SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 2.10.1958, SKP, KansA.

- 1) Ryömällä oli sanojensa mukaan kaksi perustotuutta: ei koskaan Neuvostoliittoa eikä koskaan puoluetta vastaan. Tämän vuoksi hän ei voinut arvostella ennen NKP:n XX puoluekokousta.²⁸³ Vuosien 1956–1958 kritiikin hän siis erotti aikaisemmasta ajoittaisesta kriittisyydestään. Neuvostoliittoon ja NKP:hen Ryömällä oli ainutlaatuisen luottavainen suhde, ja vaikka suhde SKP:hen ei aina olisi täyttänyt johdon määrittelemää kuuliaisuutta, hän ei itse pitänyt toimintaansa puolue- eikä neuvostovastaisena.
- 2) Asia liittyy suoraan Neuvostoliittoon ja NKP:hen. Puheenvuoron kuulijakunta, SKP:n ydinjohto, oli sisäistänyt Neuvostoliiton etujen ja toiveiden ensisijaisuuden.
- 3) Vuosien 1956–1958 kritiikissä Ryömä ei juuri käsitellyt suoraan Neuvostoliittoon liittyviä asioita. Ajankohtaisen taustan puheelle antoi revisionisminvastainen taistelun kiristyminen liikkeessä. Elämä oli palannut suhteellisen normaalin päiväjärjestykseen SKP:n johdossa, vaikka ongelmat jäivät.

Aksel Larsen oli Ryömän henkilökohtaisia tuttavuuksia ja vastikään kylässäkin. Ryömä halusi kritisoida ystäväänsä lausunnosta, jossa tämä vaati atomiaseiden kieltämistä. NKP:stä Ryömä katsoi,

että olisi oikein heidän taholtaan kärsivällinen suhtautuminen Akselin tapaiseen mieheen. Siinä tapauksessa, että he eivät suhtautuisi näin, vaan kärsimättömästi, mikä ei ole viisasta, niin siihen kyllä asianomaiset tällä hetkellä...koska NKP kaikesta huolimatta kansainvälisistä virheistään maksaa viulut. Akseli on siinä, se täytyy tunnustaa oikeaksi mielipiteeksi, että puolueiden välillä, siis muilla puolueilla NKP:hen nähden ja NKP:n kanssa, on oikeus ilmoittaa eriävistä mielipiteistään NKP:lle. Muulla tavoin ei voitane tieteen ja taiteen sääntöjen mukaan menetellä.²⁸⁴

Ryömä tarkoitti myös itseään puhuessaan Larsenin ja NKP:n suhteesta. Pääasia siis oli, että eriävät mielipiteet oli saatava julkaista. Seuraavasta katkelmasta tulee esiin Ryömän hienoinen kyllästymisen koko liikkeen asioihin. Jälleen on tehtävä vertaus SKP:n ja Ryömän omaan tilanteeseen:

Jos Tanskassa sattuu taktillisia virheitä, niin suotta Aksel repii omaatuntoaan suremalla niitä. Eihän siitä hänen kannata missään omantunnon vaivoissa olla sellaisten asioiden takia, jos NKP toivookin minkälaista taktiikkaa tahansa, niin minusta sillä on oikeus toivoa ja suositella minkälaista taktiikkaa tahansa. Jos se suosittelee virheellistä, niin kiistämättömästi NKP:n suositukset ja mielipide merkitsee sangen paljon. Teoreettisesti se, olkoon se enemmän komplisoitu tai vähemmän komplisoitu, niin teoreettisesti se on yhtä tanskalaista, yhtä itsenäistä, yhtä vähän kauko-ohjattua. Jos se on enemmän komplisoitua, niin silloin Tanskan tai jonkun kyseessä olevan maan tilanne kehittyy hitaammin tai nopeammin, mutta jos NKP katsoo, että virheellistä taktiikkaa on noudatettava, niin parempi niitä neuvoja ja suosituksia on noudattaa kun ryhtyy niitä vastaan tappelemaan.²⁸⁵

²⁸³ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 13. ja 15.6.1956, SKP, KansA.

²⁸⁴ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 2.10.1958, SKP, KansA, (kolme pistettä pöytäkirjassa).

²⁸⁵ Sama.

On pääteltävä, että tapa korostaa asiaa teoreettiseksi oli vain keino kiertää ja liudentaa hankalaa asiaa. Taktiikassa oli virheitä niin Tanskassa kuin Suomessa, eikä Ryömä pitänyt puolueita kovin itsenäisinä. Kun Ryömä pääsi vauhtiin, hän unohti liudentavan puhekoodin. Sen ohella, että hän neuvoi NKP:tä, miten suhtautua ”Akselin tapaiseen mieheen”, hän esitti:

Kyllähän se sillä tavalla on, että NKP:llä edelleen on jonkin verran hiomista suhtautumisessa veljespuolueisiin. [...] Ajattelen vain omaa kokemustani. Ei minulla ainakaan ollut sellaista tunnetta, että tämä on tasaväkisten puolueiden keskustelu ja neuvottelu, vaan se on koulutunti, jossa mestarit pitävät luentoja oppilaille. Niinhän tietysti se oli, suhde olikin sellainen. Se on selvää, että ne ovat opettajia, mutta se myös jollain tavalla heijastuu... sellainen suhde.

Lehén: tarkoitatko keskustelua ohjelmasta?

Ryömä: juu, tarkoitan sitä. Niin tässä tullaan siihen, ... niin saattaisi olla edullista, jos ne hioisivat suhtautumistaan. Mutta hiokoot tai älkööt, niin ei se teoreettisesti muuta asiaa.²⁸⁶

Ryömän puheita ei aina ymmärretty johdossa, mutta herää myös epäily, että puheisiin opittiin suhtautumaan tietyllä tavalla. Äärimmillään se olisi voinut merkitä kokonaan korvien sulkemista tai ainakin jonkinlaista suodattamista. Inkeri Lehtisen²⁸⁷ mukaan Ryömä aivan oikein kiinni huomiota siihen, että Neuvostoliiton arvostelua ei pidä tuoda julki. Tähän Lehtinen varmaan luki myös erimielisyydet NKP:n kanssa. Niitähän Ryömä nimenomaan vaati saada esittää NKP:lle. Kuulla saattoi siis mitä halusi.

Tämän pidemmälle Ryömä ei arvostelussa mennyt. Toisaalta kommentti saattoi olla Ryömän historian kriittisin kommentti NKP:stä, ellei sitten lasketa Neuvostoliiton epäilyä jatkosodan aikana. Ehkä NKP-kritiikkiä oli muunkin kritiikin takana, mutta tämä oli ääneen sanottua ja Ryömän tapauksessa merkittävää. Ryömä oli jo sen verran sivussa SKP:stä ja etääntynyt siitä itsekkin, että hän uskalsi viimein sanoa näin ääneen. Hänellä ei ollut mitään hävittävää. Sinänsä kommentti tuskin oli neuvostovastainen ydinjohdon mielestä, eikä hän tällaista olisi esittänyt julkisuudessa. Varmaan johdossa silti huomattiin Ryömän uudelleen alkava horjuminen. Larsenin tapauksesta laadittavaa lausuntoa Ryömä pyysi kaikkien johdon jäsenten nähtäväksi²⁸⁸. Selvää on, ettei hän siihen olisi täysin ajatuksissaan yhtynyt, vaikka olisikin pitänyt yhtenäisen linjan ulospäin.

---

²⁸⁶ Sama, (kolme pistettä pöytäkirjassa, hakasuluissa tekijän poistamaa).

²⁸⁷ Inkeri Lehtisellä (1908–1997) oli takanaan rankat kokemukset Neuvostoliitossa 1930-luvulla. Lehtinen joutui irtisanoutumaan isästään ja tuomitsemaan tämän toiminnan, kun J. K. Lehtinen tuomittiin kansanvihollisena Stalinin puhdistuksissa. Kuusisen Terijoen hallituksessa toiminut Lehtinen palasi Suomeen sotien jälkeen. Hän toimi SKP:n ydinjohdossa, ja hänellä oli erittäin läheiset suhteet neuvostotahoihin. Ks. Rentola 1994, 52–53; Leppänen 1999, 156–157.

²⁸⁸ SKP:n poliittisen toimikunnan ptk. 2.10.1958, SKP, KansA.

Marraskuun 27. päivän illalla vuonna 1958 Ryömän Moskvitš-merkkinen henkilöauto törmäsi jäätyneellä Porvoontiellä kuorma-auton kanssa. Vakavasti loukkaantunut Ryömä menehtyi seuraavana yönä vammoihinsa sairaalassa. Eduskunta suruliputti, ja kansanedustajat kuuntelivat puhemiehen muistosanoja seisaaltaan.²⁸⁹ Hautajaisiin osallistuivat omaisten ja ystävien lisäksi SKP järjestöineen, eduskunta, Pohjoismaiden neuvosto, Suomi-Neuvostoliitto-Seura ja Nikkilän sairaala. Lauri Vilenius ja Jarno Pennanen lausuvat muistosanoja, Hertta Kuusinen puhui. Eri kommunistipuolueilta saapui surunvalitteluja. NKP:n keskuskomitea lähetti sähkeen.²⁹⁰ Ryömän kuolema herätti aikalaisissa villedä huhuja mahdollisesta poliittisesta murhasta.²⁹¹

Määritelmältään riippumaton, sosialistinen ja humanistinen aikakauslehti Tilanne aloitti vuoden 1961 syksyllä. Jarno Pennanen päätoimittamaa lehteä tekivät Ryömän lähipiirin keskeiset nimet ja uudet nuoremmat tulokkaat. SKP:n johtoa Tilanne ärsytti. Nykyään tiedetään tarkemmin kommunisminvastaisten organisaatioiden Pennaselle ja lehdelle antamasta rahoituksesta, mutta lehden historia laajemmassa kehyksessä on vielä kirjoittamatta.²⁹²

Elvi Sinervo riitaantui SKP:n kanssa puolustettuaan aktiivisesti SKDL:n toimitsijaa Jaakko Leinoa, jota puolue hiillosti tiukan puolue- ja seksuaalimoralismin keinoin. Sinervo jätti protestiksi jäsenmaksunsa rästiin oletettavasti tietoisena, että se veisi hänet eroon puolueesta. Samoin kuin Palmgrenin tapauksessa aikoinaan etujoukkopuolueesta ei erottu, vaan siitä erotettiin. SKP:n Pohjois-Herttoniemen osasto erotti Elvi Sinervon marraskuussa 1959 jäsenmaksurästien vuoksi. Vaimonsa eräänlaisen yksilöllisen kollektiivisuuden olisi kaiketi myös Mauri Ryömä jakanut:

Haluan vielä korostaa, että tässä ei ole ollut kysymys poliittisista tai ideologisista ristiriidoista. Mutta niin kauan kuin puolueessamme, sen jäsenen hankkiessa oikeutta, vallitsee tällainen käytäntö, joka sotii sekä sääntöjen kirjainta että kommunistista moraalista vastaan, en katso voivani olla sen jäsen. [...] Pidän edelleen itseäni kommunistina.²⁹³

---

²⁸⁹ KU 28.11.1958, 'Auto-onnettomuus jäisellä Porvoontiellä. Tri Mauri Ryömä loukkaantui hengenvaarallisesti', 1, 10; KU 29.11.1958, 'Mauri Ryömä kuollut', 1, 5.

²⁹⁰ Mauri Ryömän hautajaisiin liittyvää materiaalia, SKP:n Kjv Emp I/j, Ryömän mappi, SKP, KansA.

²⁹¹ Ks. Kalemaa 1984, 236. Kalemaan mukaan Elvi Sinervo ei halunnut Hertta Kuusista puhumaan haudalle. Mahdollinen likvidointi askarrutti myös Sylvi-Kyllikki Kilpeä, ks. Kalemaa 1992, 329. Uskali (2003, 180, viite 787) mainitsee Jarno Pennasen pelot ja viittaa Pennasen pojan muistelun lisäksi Ryömän kuolinuutiseen KU:ssa. Tarkoituksena on ilmeisesti väittää, että Pennanen pohti Ryömän kohtaloa ja teki siitä päätelmiä. Muutoin Uskalin viite on epäselvä.

²⁹² Kalemaa 1989, 276–277. Tilanteen rahoituksesta ks. Vesikansa 2004, 237–239.

²⁹³ Elvi Sinervo-Ryömän eroilmoituksen jäljennös 22.1.1960; SKP:n Pohjois-Herttoniemen osaston erottamispäätös 30.11.1959, SKP:n Kjv Amp I, Ryömä-Sinervon mappi, SKP, KansA. Ks. myös Kalemaa 1989, 273–275.

6. MITÄ OLI TEHTÄVÄ?

Ryömä ei voinut yksilönä tehdä vallankumousta ja muuttaa Suomea sosialistiseksi, mutta hän halusi olla vahvasti mukana, kun kollektiivi SKP saavuttaisi vallan. Ryömä halusi tehdä asian eteen enemmän kuin kollektiivin johto salli. Hän ei halunnut antaa työpanostansa valmiiksi määritetyn linjan mukaisesti niin sanotussa suorittavassa portaassa, vaan hän koki itsensä prosessin elimelliseksi osaksi ja sitä ohjaavaksi toimijaksi. Ydinjohdon mielestä Ryömän olisi pitänyt toimia vähemmän ja tyytyä osaansa. Ryömää yritettiin sosiaalista uudelleen johtavaksi kommunistiksi, mutta häntä ei voitu ottaa täydellisesti sisäpiiriin, koska hänellä ei ollut sisäpiirin kokemuksia ja niiden avulla saavutettua luottamusta. Täysin kommunistijohto ei voinut silti toimia keskenään omassa suljetussa maailmassaan. Suomalaisessa todellisuudessa kasvanut Ryömä oli liian arvokas toimija kokonaan syrjässä pidettäväksi. Sallitun rajoissa hänen työpanoksensa oli arvokas, mutta omapäisyydelle ei ollut tilaa. Puoluesuhdetta on vaikea olla katsomasta kritiikkivaiheen projektioista. Kohtaamisen lähtöasetelmat olivat jo riitaan suuntaavia ja osapuolten toiminta- ja ajattelutavat erilaiset. Ryömän antama ensivaikutelma itsestään ei parantanut tilannetta. Vaikka suhde oli lähtökohtaisesti vaikea, se ei ollut silti täysin toivoton. Kuusiset halusivat yrittää Ryömän kanssa ja antoivat tukea. Vuosien varrella tapahtui sopeutumista puolin ja toisin, osin pakosta. Ryömän toimintaympäristö oli myös poikkeuksellinen. Jos Ryömä itse oli poikkeustapaus johdossa, sellainen oli yleisemmin myös koko SKP:n neuvostokoulutettu johto.

Ryömän puoluejäsenyyttä edeltänyt toiminta tiivistyy uskoon joukkojen voimasta. Hänellä oli kokemusta siitä, että liikehdintää voitiin saada aikaan kotimaisin voimin, joskaan hän ei poissulkenut ajatuksellisesti ulkopuolista tukea toiminnan vauhdittamiseksi. Joukoista ja niiden johtamisesta tuli Ryömän perusta, josta hän ei koskaan luopunut. Puolueen tehtävänä oli johtaa ja organisoida työväenjoukkoja Suomessa. Sitä ei tehty hänen näkemyksessään salaillen eikä pienpiiristä käskien. Hän ei täysin koskaan ymmärtänyt neuvostosuhteen ja johtoportaan henkilötaustojen yksityiskohtia, eikä niitä voitu suoraan kertoa. Se vaikeutti suhdetta, mutta toisaalta Ryömällä ei ollut niin paljon toiminnan pidäkkeitä. Ryömän julkinen toiminta, joka oli 1930-luvun salaista yhteistyövaihetta määrävämpi kokemus, vaikutti siten, että hän ei mieltänyt organisaatiota suljetuksi, vaan sinne mahtui myös argumenttien kilpailu ja arvostelua. Tässä hän uskoi toisaalta idealistiseen itse- ja puoluekritiikkiin, joka ei sisältänyt vapautta arvostella mitä ja miten tahansa. Myös usko teoriaan vaikutti, eikä toiminta voinut siitä liiaksi poiketa. Ryömän täytyi sovittaa aatetta ja politiikkaa yhteen niin kuin koko puolueen. Muita 1930-luvulta nousseita tärkeitä tekijöitä olivat Ryömän usko omiin ky-

kyihinsä, johtoroolin omaksuminen muihin toimijoihin, valmis tunnettavuus, toisaalta myös valmiit vihamiehet ja huono maine vastustajien parissa, sekä O. W. Kuusisen suosio.

Yksilön suhdetta kollektiiviin voidaan lähestyä Ryömän tapauksella, mutta Ryömä ei ole kovin edustava tapaus kertomaan ongelmasta laajemmin. Ryömä edusti johtotasoa. Siellä kollektiivisuus oli muutaman toimijan määrite omalle toiminnalle ja identiteetille. Johto hyväksyi kollektiivisuuden idean ja Neuvostoliiton vaatimukset, eikä heidän tarvinnut keskenään kilpailla vallasta. Se ei olisi aatteeseen muutenkaan kuulunut. Ylin johto sai asetetuissa rajoissa tahtonsa läpi. Se oli määritelmällisesti kollektiivista tahtoa, mutta joukon pienuuden ja samanseuraisuuden vuoksi yksilöllinen tahto ei joutunut välttämättä suurelle koetukselle. Silti tässäkin tasapäisenä pidetyssä joukossa oli toisista ja valvojien toiveista poikkeavia käsityksiä ja erilaisia luonteenpiirteitä. Siksi kollektiivisuuden korostaminen oli myös keino kestää asioita, joita yksilö ei välttämättä olisi kestänyt. 1960-luvulla henkilökohtaisuudet tulivat enemmän pintaan. Sitä ennen kukaan ei vaatinut ydin johdolta yksilöllisistä ominaisuuksista luopumista. Ryömältä sellaista kuitenkin odotettiin ennen kaikkea sen vuoksi, että erilaisuus sekoittui puolueen johtamiseen. Ryömän ei täytynyt luopua tuottavista ominaisuuksistaan vaan omapäisyydestä ja kriittisyydestä. Puolueessa valvottiin jäsenistön kommunistista käyttäytymistä ja moraalialia. Ryömä ei johtotason toimijana joutunut yksityisen valvonnan kohteeksi. Ryömä koki siis kollektiivin voiman yksilöön eri tavoin kuin perusjäsenistö.

Sukupolvijaottelu auttaa ymmärtämään myöhempää SKP:tä, vaikka kaikkia toimijoita ei haluaisikaan kutsua kommunisteiksi 1930-luvulla. Jaottelu on kuitenkin kollektiivinen yleistys, ja sitä olisi myös koeteltava suhteessa yksilöihin ja haettava yleistystä testaavia tapauksia. Näin yleistys voi tarkentua. Ryömä poikkesi suuresti oman polvensa keskivertoedustajasta ja polven erityisryhmästä, vasemmistosivistyneistöstä, vaikka 1930-luvun Suomessa eläneet jakoivat yhteisiä peruskokemuksia.

Ryömä ei ollut niin sanottu luova intellektuelli. Poliitiikka sekoittui kulttuuriin Ryömän lähipiirissä, mutta Ryömä identifioi itsensä selkeästi poliitikoksi ja ammattivallankumoukselliseksi. Erot lähipiiriin vaikeuttavat ennustusten tekemistä 1960-luvun toiminnasta. Tarkasti ei voida tietää lähipiirin myöhempään toimintaan verraten, miten Ryömä olisi toiminut. Toisaalta lähipiirin toiminta olisi voinut olla erilaista, jos Ryömä olisi ollut vielä mukana. Mahdollisesti Ryömä olisi ajautunut kokonaan eroon puolueesta tai vastaavasti pysytellyt väkisin siellä ja ollut näin 1960-luvun SKP:n uudistajia. Voi myös kysyä, olisiko hänellä ollut rohkeutta ja resursseja lähteä SKP:stä ja perustaa SDP:n skogilaisten ja Tanskan Larsenin tapaan kokonaan oma ryhmänsä. Hän oli jo vuonna 1940 perusta-

nut poliittisen liikkeen. Ryömä oli kuitenkin tiukasti kiinni puolueessa niin teoriassa kuin käytännössä, olkoonkin, että suhteeseen tuli loppuvaiheessa säröjä. Näin ollen häneltä saattoi puuttua käsitteellinen valmius ajatella kommunistisen puolueen ulkopuolista ryhmää. Arveluja voi esittää puolueen tai toiseen, mutta kaikki on epävarmaa. Ryömän tarina jää kesken.

Ryömän kaksoisrooli puoluehenkilö-intellektuellina on tärkein tutkimustulos Ryömän puoluesuhteesta. Ryömän oli tasapainoiltava rooliensa välillä olematta täydellisesti kumpaakaan. Ryömää ei hyväksytty täydellisesti puolueen sisimpään eliittiin, toisaalta hän ei halunnut olla leimallisesti intellektuelli. Tämän vuoksi hänen oli tasapainoiltava roolien välillä. Hän oli liian lähellä ja taas liian kaukana sekä puoluejohtoa että omaa lähipiiriään. Roolien yhdistäminen ei onnistunut, eikä hän toisaalta päässyt eri puolten ominaisuuksista eroon. Hän yritti sosiaalistaa lähipiiriään uudelleen kommunistisiksi poliitikoiksi, mutta hän luopui lopulta ajatuksesta ja antoi intellektuaalisuutensa tulla yhä enemmän pintaan. Toisaalta hän pysyi puoluehenkilönä, ei allekirjoittanut kaikkea lähipiirinsä sanomaa ja piti yhtenäisen linjan ainakin kritiikin loppuvaiheessa ulospäin.

Tässä tutkielmassa ei käsitelty Gouldnerin teoriaa kokonaisuudessaan, vaikka Ryömää voisi yrittää verrata myös Gouldnerin uuteen luokkaan. Teeman kannalta se ei ollut tarpeellista, ja koko teorian käyttö olisi vaatinut erilaisen tutkimuskysymyksen. Gouldnerin avulla voitiin kuitenkin hahmotella Ryömän kaksoisrooli. Tässä tutkielmassa lähtökohta oli gouldnerilainen toisessakin mielessä. Tutkimusta suuntaavasti ihmeteltiin taustalla, miksi 1930-luvun vasemmistosivistyneistö lähti puolueeseen mukaan ja viitattiin Gouldnerin esittämiin syihin. Tämän ei tosin tarvitse olla niin ihmeellistä. Puolue antoi pienryhmälle solidaarisuutta ja toimintaresursseja. Jos halusi vaikuttaa, oli oltava mukana. Ajatus siitä, että intellektuellit uhraavat jotain saavuttaakseen jotain muuta, on kuitenkin ongelmallinen. Esimerkiksi Raoul Palmgren tuskin lähti mukaan lähtökohtaisesti ja tietoisesti luovuttaakseen pois intellektuaalisia ominaisuuksiaan. Ryömä itse tuli puolueeseen molempien roolien ominaisuuksineen. Sivistyneistö tuli liikkeeseen ominaisuuksineen ja uskoi saavansa myönteistä palautetta. Ajan myötä saattoi tulla tilanteita, joissa ajatun asian vuoksi oli luovuttava jostakin. Aihe lähenee enemmän Gouldnerin esittämää tapaa, miten ei uskota etujoukon rajoittavan toimintaa. Lyhyesti sanottuna sivistyneistön lähtö liikkeeseen palautuu myös siihen, että sillä ei ollut muutaakaan paikkaa mennä. Johonkin oli kuitenkin mentävä, koska politisoituminen oli jo 1930-luvulla edennyt niin pitkälle ja saanut kruununsa sota-ajan kokemuksista.

Kun Ryömä kyseli, mikseivät intellektuellit ymmärtäisi puoluekurin tärkeyttä siinä missä muutkin, hän puhui myös itsestään. Ylipäätään sivistyneistön paimentaminen oli keino ihmetellä ääneen puo-

lue-elämän erikoisuuksia, joita hän ei ymmärtänyt. Ryömällä oli kuitenkin valmiutta sopeutua tilanteiden muutoksiin. Jos uuden taktiikan avulla sosialistinen Suomi olisi lähempänä, uhrauksia oli tehtävä. Ryömän stalinismi oli valtaanpääsyn vuoksi omaksuttua auktoriteettiä. Taipuminen puhtasoppisuuteen näyttää johtuneen myös pelosta ja jonkinlaisesta henkisestä hämmennyksestä ainaisten linjanmuutosten keskellä. Hän taipui lopulta, koska oli tehnyt oma-aloitteisesti niin monta virheeksi osoittautunutta siirtoa. Johdannossa esitetty Rentolan huomautus siitä, ettei Ryömä ollut organisaatiostalinisti, on oikeansuuntainen, vaikka huomautus jääkin vain hieman tavallista leimaa täydentäväksi, koska sen yhteydessä ei määritellä organisaation stalinismia. Tässäkään tutkielmassa ei sitä määritelty, mutta tässä on esitetty, miten Ryömä uskalsi asettua ydinjohdossa johdon määrittelemiä sääntöjä vastaan. Vaikka Ryömä uskoi vakaasti olevansa oikea kommunisti, hän uskalsi olla erilainen johtoryhmässä. Vastoin Laaksosen oletusta kiistoja oli, mutta ne jäivät sisäpiiriin eivätkä näkyneet ulospäin. SKP:n suuremmissa johtoryhmässä kommunistilta odotettiin toisenlaista käytöstä ja puhetapaa. Siellä Ryömäkin esiintyi normien mukaisesti. Julkisuudessa ei voinut olla lainkaan erilainen kommunisti, jotta yhtenäisyys säilyisi. Voidaan ajatella, että Ryömän toiminta oli eräänlaista kommunistisuuden todistamista ja oman paikan lunastamista johdossa. Sitä hän todisteli julkisuudessa ja isomassa johtoryhmässä, ei niinkään ydinjohdossa.

Ryömän kritiikin pääteemat – puolueen suhde joukkoihin ja arvostelunvapaus – eivät olleet hänelle uusia aiheita. Ne eivät myöskään ilmaantuneet yhtäkkiä tyhjältä, vaan ne johtuivat osaltaan uusista yhteiskunnallisista virikkeistä, jotka vaikuttivat vanhakantaisena etujoukkona toimimisen mahdollisuuksiin. 1950-luvulla muutos ei ollut vielä radikaalia, minkä vuoksi radikaalit muutokset puolueessa eivät olleet pakollisia. Kalemaan maininta maailmankatsomuksellisesta kriisistä on tarkemmin määrittelemättä hieman kärkevä. Ryömä teki uudelleenarvioita ja Stalinin rikosten paljastaminen järkytti häntä, mutta maailmankatsomuksellinen kriisi voisi helposti viitata jopa täydelliseen aatteesta luopumiseen. Näkyvimmin Ryömä tarkisti puolueeseen liittämäänsä uskomuksia. Kritiikin loppuvaiheen NKP-kritiikki tosin kertoo siitä, että aatteellinen perustakin horjui, mutta ei hän kaikkea hylännyt. Ryömä piti toisaalta melko paljon ajatuksia ominaan.

Kritiikki oli myös henkilökohtaista katumusta aiemmasta toiminnasta. Sen näyttäminen ulospäin oli hänelle vaikeaa, eikä se olisi kantanut pitkälle. Siksi hän korosti kollektiivin ongelmia. Pian hän uskalsi sanoa ongelmia suoraan byrokratiaksi ja kohdisti ongelmat henkilöihin eikä vain kasvotomaan kollektiiviin. Kiistaa ruokkivat henkilöristiriidat. Pessi ja Aaltonen saattoivat näin suoraan sanoa ja vierittää kiistan Ryömän syyksi. Ryömän oli kiistettävä kritiikin henkilökohtaisuus, mutta hänellä ei ollut antaa laajempia esimerkkejä väitteidensä tueksi. Ryömän kaksoisrooli vaikutti kri-

tiikin saamiin muotoihin, ja todennäköisesti hän ei saanut sanottua kaikkea haluamaansa. Ryömä myös huomasi, että kritiikki ei lopulta johtanut mihinkään. Mikäli hän joutui tunnustamaan tässäkin virheen, on aivan luonnollista, että hän kyllästyi ja alkoi erkaantua puolueesta. NKP:n palautettua kollektiivisuuden ohjenuoraksi Ryömällä ei ollut pohjaa kritiikilleen. Johtamisen ongelmiin hän kuitenkin takertui. Kansainvälisestä keskustelusta tukea saattoi löytyä, mutta toisaalta Ryömän omasta historiasta kumpusi paljon syytä itsekritiikkiin. Puolueen ongelmien ja omien virheiden korjaaminen, puoluekritiikin ja katumuksen yhdistäminen, oli liian suuri tehtävä. Tämä oli Ryömän ongelma puolueuudistajana. Hän oli tietenkin myös muutaman vuoden ajoissa kritiikkinsä kanssa eikä saanut tarvittavaa tukea. Jollain tasolla hän saattoi silti pehmittää maaperää 1960-luvun toimijoille.

Mauri Ryömään ja sivistyneistöryhmään tutustuminen auttaa hahmottamaan erilaisia kollektiiviseen identiteettiin, kommunistina olemiseen, liitettyjä määritteitä ja uskomuksia, joita on pidetty puolueen jäsenille yhtäläisinä ja leimallisina. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli edes hiukan problematisoida ajatusta, että pelkkä leima tai määrite kertoisi ja selittäisi tyydyttävästi. Lopussa vilahtavan yksilöllisen kollektiivisuuden on tarkoitus kuvata sitä, miten kollektiiviin haluttiin tuoda myös yksilöllisiä ominaisuuksia näkemättä niitä kielteisinä. Kommunisti saattoi jopa ajatella olevansa ilman puoluetta, vaikka tämä oli Ryömän vaimon sanomaa eikä sinänsä kuvaa Ryömän ajattelua. Koska kommunismi perinteisesti liitettiin puolueeseen ja koska se itse korosti puoluetta, puolueesta erkaantuneet käyttivät itsestään julkisuudessa sosialistin nimikettä.

Tutkielma tuo esiin ajatuksen puhettavan ja kielenkäytön merkityksestä suomalaisessa kommunismissa. Poliitiikkaan kuuluu luonnollisesti ristiriita sisäisen ja julkisen puheen välillä, mutta Ryömän tapauksen tarkastelu havainnollisti myös eroja puolueen sisäisessä puheessa. 1960-luvun murros ja SKP:n uudistumis- ja hajaantumiskehitys muodostavat aiheelle kiinnostavan tarkastelutaustan. Yhtä lailla kuin on tärkeää, mitä sanotaan, merkitystä on myös sillä, miten sanotaan.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

A) Arkistolähteet

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki

SKP:n arkisto (SKP)

Poliittisen jaoston pöytäkirjat 1946–1948

Keskuskomitean pöytäkirjat 1956–1958

Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat 1956–1958

Kaaderijaoston (Kjv) henkilömapit

Emp I/j, Ryömä, Mauri

Amp I/ymp, Ryömä, Mauri

Amp I, Ryömä-Sinervo, Elvi

SKP:n tarkastuskomitea

Henkilöaktikansio, Ryömä, Mauri (Järjestämätöntä aineistoa Kansan Arkisto, Kotkankatu)

Aarne Saarisen haastattelu 1991, C-kasetti, 8 AD 18/95. Haastattelija Risto Juhani Suokas

Hertta Kuusisen henkilöarkisto (HKA)

Kirjeenvaihto

Kansio Ab 3a, Lähetetyt kirjeet O. W. Kuusiselle

Kansio Ab 3, Saapuneet kirjeet O. W. Kuusiselta

Mauri Ryömän henkilöarkisto (MRA)

Kirjeenvaihto

Kansio Aa 1, Saapuneet kirjeet omaisilta

Kansio Ac 1, Saapuneet kirjeet lähettäjän mukaan

Kansio Ah 4, Lähetettyjen kirjeiden toisteet

Asiakirjat

Kansio Ca 16, Työkansan Sanomat, toimitustyöhön liittyvät asiakirjat

Kansio Cb 17, Kansan Uutiset, hallintoon liittyvät asiakirjat

Kansio Cc 18, Yhteiskunnallinen toiminta, toiminta SKP:ssä

Elvi Sinervon henkilöarkisto (ESA)

Kirjeenvaihto

Kansio Aa1, Kirjeenvaihto omaisten kanssa

Martti Malmbergin henkilöarkisto (MMA)

Muistelmat, haastattelija ja äänittäjä A.-L. Lehtoranta 1984.

B) Julkaistut lähteet

Lähdejulkaisut, matrikkelit ja tilastot

BLOMSTEDT, Yrjö; KLINGE, Matti (toim.), J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Toinen osa 25.4.1949–10.4.1956. WSOY, Porvoo & Helsinki & Juva 1986.

EDUSTAJAMATRIKKELI 1907–2005, <http://www.eduskunta.fi>.

RAUTKALLIO, Hannu; PROZUMENSCHIKOV, Mihail Su; TOMINILA, Natalia G (toim.), NKP ja Suomi 1953–1962. Tampere University Press, Tampere 2001.

TILASTOKESKUS, Suomen tilastollinen vuosikirja 2004. SVT Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus, Helsinki 2004.

TILASTOKESKUS, Eduskuntavaaleissa 1958 eniten ääniä saaneet valitut ehdokkaat. Internet-soitteessa: http://www.tilastokeskus.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_tau_012.html. [Hyperlinkki luettu 4.1.2006].

Aikalaislehdistö

AARTO, Ami (Äikiä, Armas), Ranskan kommunistit aatteellisessa taistelussa, Kommunisti 8/1957.

HOLAPPA, Pentti, Kapina puolueessa. Ranskan kommunistiälymystö ja Unkarin tapahtumat, Suomen Kuvalehti (SK) 9.2.1957.

KANSAN UUTISET (KU) 28.11.1958, Auto-onnettomuus jäisellä Porvoontiellä. Tri Mauri Ryömä loukkaantui hengenvaarallisesti.

KANSAN UUTISET 29.11.1958, Mauri Ryömä kuollut.

KOMMUNISTI, Kansainvälinen tilanne ja SKP:n tehtävät, Kommunisti 1/1957.

KURJENSAARI, Matti, Jean-Paul Sartre jumalten keinussa, Suomen Kuvalehti 23.3.1957.

KUUSINEN, Hertta, Italian tie sosialismiin, Kommunisti 2/1957.

LEHTINEN, Inkeri, Kommunistit avartavat tietonsa piiriä, Kommunisti 9–10/1957.

M.(auri) R.(yömä), Uuteen vaiheeseen, Työkansan Sanomat (TkS) 27.12.1956.

RYÖMÄ, Mauri, Puolue ja sivistyneistö, SKP:n kulttuurikonferenssin aineistoa, Kommunisti 4/1949.

RYÖMÄ, Mauri, Puolue työväenliikkeen johdossa, Kommunisti 9/1956.

SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTI (SSd) 27.4.1956, Vielä yhteistoiminnasta ja likvidoinneista, pääkirjoitus.

SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTI 24.8.1956, Mauri on tehnyt tehtävänsä, pääkirjoitus.

SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTI 28.10.1956, Unkarin murhenäytelmän opetukset, pääkirjoitus.

SINERVO, Elvi, Kommunistisesta valmennuksesta kommunistiseen kasvatukseen, Kommunisti 9–10/1957

TARKKAILIJA, Minne menet SKP, Suomen Kuvalehti 6.4.1957.

Aikalaiskirjallisuus

LENIN, V. I., Mitä on tehtävä? Liikkeemme päivänpolttavia kysymyksiä. Edistys, Moskova 1975 [Stuttgart 1902].

PALOMERI, Rolf (=Palmgren, Raoul), 30-luvun kuvat. Tammi, Helsinki 1953.

RYÖMÄ, Mauri, Asiakirjojen todistus ns. talvisodasta 1939–1940. Kansankulttuuri, Helsinki 1954.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

C) Kirjallisuus

ALAPURO, Risto, Suomen älymystö Venäjän varjossa. Hanki ja jää -sarja. Tammi, Helsinki 1997.

BEYER-THOMA, Hermann, Vasemmisto ja vaaran vuodet. Suomentanut Marja-Liisa Hentilä. Kirjayhtymä, Helsinki 1990.

GOULDNER, Alvin W., The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class. A Frame of Reference, Theses, Conjectures, Arguments, and an Historical Perspective on the Role of Intellectuals and Intelligentsia in the International Class Contest of the Modern Era. Macmillan Press, London and Basingstoke 1979.

HEYWOOD, Andrew, Political Ideologies. An Introduction. MacMillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London 1992.

HYRKKÄNEN, Markku, Aatehistorian mieli. Vastapaino, Tampere 2002.

JUSSILA, Osmo, Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa. WSOY, Porvoo & Helsinki & Juva 1990.

KALEMAA, Kalevi, Raoul Palmgren. Suomalainen toisinajattelija. Tammi, Helsinki 1984.

KALEMAA, Kalevi, Elvi Sinervo – Vuorellenusija. SKS, Helsinki 1989.

- KALEMAA, Kalevi, Sylvi-Kyllikki Kilpi. Sörnäisten tyttö. Poliittinen elämäkerta. WSOY, Helsinki & Porvoo & Juva 1992.
- KARKAMA, Pertti; KOIVISTO, Hanne (toim.), Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Tietolipas 151. SKS, Helsinki 1997.
- KINNUNEN, Kaisa, Suomi–Neuvostoliitto–Seuran historia 1944–1974. Suomi–Venäjä–Seura, Helsinki 1998.
- KOIVISTO, Hanne, ”Vaaksan verran ennen muuta ihmiskuntaa” – vasemmistointellektuellien käsityksiä tehtävästään ja asemastaan suomalaisella 1930-luvulla. Teoksessa: Älymystön jäljillä. Kirjoituksia Suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä, s. 64–95. Tietolipas 151. SKS, Helsinki 1997.
- KOIVISTO, Hanne, Vaikuttajanaaisia, muusia ja avustajia: Suomalaisen vasemmistoälymystön naiset 1930-luvulla ja sotavuosina. Verkkojulkaisussa: Ennen & nyt – historian tietosanomat 2/2002. Agricola – Suomen historiaverkko; Historiallinen yhdistys; Suomen historiallinen seura; Turun historiallinen yhdistys, 2002, <http://www.ennenjanyt.net/2-02/koivisto.htm>. [Hyperlinkki luettu 4.1.2006].
- KOLANEN, Risto, Donner och vänstern – hemåt i höstregn. Lehdessä: Ny Tid 13.2.1997, <http://www.nytid.fi/arkiv/artikelnt-684-271.html>. [Hyperlinkki luettu 4.1.2006].
- KÄHÖNEN, Aappo, Ideologisten uudistusten merkitys Neuvostoliiton ulkopoliitikalle 1956–1962. Teoksessa: Vihavainen, Timo (toim.), O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi v. 1957–1964, [myös nimellä: O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä], s. 75–105. Historiallinen arkisto 117. SKS, Helsinki 2003.
- KÄKÖNEN, U. A., Miehityksen varalta. Päämajan tiedustelua 1943–45. Otava, Helsinki 1970.
- LAAKSONEN, Ari, Puhdasoppisuuden vartijat – Suomen kommunistinen puolue ja kansainvälinen kommunistinen liike 1956–1958. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1990 (painamaton).
- LEPPÄNEN, Veli-Pekka, Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1941–1951. KSL, Helsinki 1994.
- LEPPÄNEN, Veli-Pekka, Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970. Edita, Helsinki 1999.
- LIIKANEN, Ilkka; SALLAMAA, Kari (toim.), Raoul Palmgrenin yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkijankuvan piirteitä sekä tuotannon bibliografia. Oulun yliopiston kirjallisuuden laitoksen julkaisuja. Oulun yliopisto, Oulu 1982.
- LITVÁN, György (ed.), The Hungarian revolution of 1956. Reform, revolt and repression 1953–1963. Longman, London 1996.
- LUOKKAPROJEKTI, Suomalaiset luokkakuvassa. Vastapaino, Tampere 1984.

- MAJANDER, Mikko, Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51. Bibliotheca historica 88. SKS, Helsinki 2004.
- PAASIVIRTA, Juhani, Suomi ja Eurooppa 1939–1956. Sotien ja murrosten ajanjakso. Kirjayhtymä, Helsinki 1992.
- PAASTELE, Jukka, Suomen Kommunistinen Puolue ja destalinisoinnin ongelma vuonna 1956. Lehdessä: Politiikka 34:4, s. 338–344. Valtiotieteellinen yhdistys, Helsinki 1992.
- PAAVOLAINEN, Jaakko, Väinö Tanner. Patriootti. Elämäkerta vuosilta 1937–1966. Osa 4. Tammi, Helsinki 1989.
- PELTOLA, Jarmo, *Agitaattoreista toimittajiksi*. Yleisen lehtimiesliiton neljä vuosikymmentä 1947–1987. YLL, Helsinki 1988.
- PELTOLA, Jarmo, ”Ilmiantajat ja puolueen vastaiset”. SKP ja puoluekuri vuosina 1944–1948. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1992 (painamaton).
- POLTTILA, Brita, Hertta Kuusinen – ihmisen tie. Tammi, Helsinki 1975.
- RAJALA, Panu; RAUTKALLIO, Hannu, Petturin testamentti: Arvo Poika Tuomisen todellinen elämä. WSOY, Porvoo 1994.
- RAJALA, Panu, Historia tutkijan ja kirjailijan silmin. Puhe suomalaisilla historiapäivillä Lahdessa 14.2.2004, <http://www.saunalahti.fi/panu/kirj4.htm>. [Hyperlinkki luettu 4.1.2006].
- RENTOLA, Kimmo, ”Kto Kogo?” – kommunistit ja Paasikivi. Teoksessa: Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944–48. Tammi, Helsinki 1986.
- RENTOLA, Kimmo, Kommunismin kahdeksan kohorttia. Teoksessa: Majander, Mikko (toim.), Ajankohta, poliittisen historian vuosikirja 1992, s. 74–102., Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Tutkijaliitto, Helsinki 1992.
- RENTOLA, Kimmo, Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva 1994.
- RENTOLA, Kimmo, Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958. Ota-va, Helsinki 1997.
- RENTOLA, Kimmo, Finnish Communism, O.W. Kuusinen, and Their Two Native Countries. Teoksessa: Saarela, Tauno; Rentola, Kimmo (eds.), Communism. National&International, s. 159–181. SHS, Helsinki 1998.
- RENTOLA, Kimmo, Sitkeä välimies O. Kuusinen. Teoksessa: Vihavainen, Timo (toim.), O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi v. 1957–1964, [myös nimellä: O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä], s. 57–73. Historiallinen arkisto 117. SKS, Helsinki 2003.
- SAARELA, Tauno, Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. KSL, Helsinki 1996.

- SAARELA, Tauno; RENTOLA, Kimmo (eds.), Communism. National&International. SHS, Helsinki 1998.
- SALLAMAA, Kari, Kiila ja AKS, avantgardeja molemmat? Teoksessa: Älymystön jäljillä. Kirjoituksia Suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä, s. 96–113. Tietolipas 151. SKS, Helsinki 1997.
- SERVICE, Robert, Lenin, Elämäkerta. Suomentanut Arto Häilä. WSOY, Helsinki 2001.
- TIKKA, Marko, Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Bibliotheca historica 90. SKS, Helsinki 2004.
- SEVINEN, Erkki, Ensimmäisen tasavallan poliittinen tilanne ja kirjallisen älymystön toimintastrategiat. Teoksessa: Älymystön jäljillä. Kirjoituksia Suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä, s. 33–63. Tietolipas 151. SKS, Helsinki 1997.
- SOIKKANEN, Hannu, Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. SDP, Helsinki 1975.
- SOIKKANEN, Hannu, Kohti kansanvaltaa 3. 1944–1952. SDP, Helsinki 1991.
- SUOMI, Juhani, Urho Kekkonen. Kriisien aika 1956–1962. Otava, Helsinki 1992.
- TARKKA, Jukka, Suomen kylmä sota: miten viattomuudesta tuli voima. Otava, Helsinki 1992.
- USKALI, Turo, ”Älä kirjoita itseäsi ulos”. Suomalaisen Moskovon-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2003.
- VIHAVAINEN, Timo, Stalin ja suomalaiset. Otava, Helsinki 1998.
- VIHAVAINEN, Timo, Takaisin Leniniin? Ideologinen tilanne Stalinin jälkeen ja O. W. Kuusisen näkemykset. Kirjassa: Vihavainen, Timo (toim.), O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi v. 1957–1964, [myös nimellä: O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä], s. 17–40. Historiallinen arkisto 117. SKS, Helsinki 2003.
- VIHAVAINEN, Timo (toim.), O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi v. 1957–1964, [myös nimellä: O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä]. Historiallinen arkisto 117. SKS, Helsinki 2003.
- VESIKANSA, Jarkko, Salainen sisällissota. Työntajien ja porvarien taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa. Otava, Helsinki 2004.
- VUORISTO, Pekka, Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokous ja Suomen kommunistinen puolue. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1979 (painamaton).

D) Muistelmät

- AALTO, Arvo, Elämäni miljoonat. WSOY, Helsinki 1988.

HAUTALA, Arvo, Kehuttiin lakkokenraaliksi. Tammi, Helsinki 1977.

KAUNISKANGAS, Kerttu, Miten käy SKP:n?: kommunistien korpisota. Kirjayhtymä, Helsinki 1980.

PENNANEN, Jarno, Tervetultua tervemenoa. Jarnon saaga II. WSOY, Porvoo–Helsinki 1970.

SAARINEN, Aarne, Kivimies. Toim. Pentti Peltoniemi. Otava, Helsinki 1995.

E) Muu materiaali

VTL Pirjo Kaihovaaran (arkistonjohtaja Kansan Arkisto) henkilökohtainen tiedonanto tekijälle.

VTT Kimmo Rentolan sähköpostiviesti tekijälle 30.7.2005, 'Re: Tutkimuksesta'.